

**T.C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**GELENEKSEL MARDİN KASIRLARININ
MİMARİ ÖZELLİKLERİ VE KORUNMASI
ÜZERİNE BİR YÖNTEM ARAŞTIRMASI**

Murat ÇAĞLAYAN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
DANIŞMAN: Yrd.Doç.Dr. Neslihan DALKILIÇ
MİMARLIK ANABİLİM DALI**

**DİYARBAKIR
TEMMUZ 2010**

T.C
DİCLE UNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
DIYARBAKIR

Murat ÇAĞLAYAN tarafından yapılan “Geleneksel Mardin Kasırlarının Mimari Özellikleri ve Korunması Üzerine Bir yöntem Araştırması” konulu bu çalışma, jürimiz tarafından Mimarlık Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesinin

Ünvanı Adı Soyadı

Başkan: Prof.Dr. Zülküf GÜNELİ

Üye : Yrd.Doç.Dr. Neslihan DALKILIÇ

Üye : Yrd.Doç.Dr. Ayhan BEKLEYEN

Üye : Yrd.Doç.Dr. Meral HALİFEOĞLU

Üye : Yrd.Doç.Dr. İrfan YILDIZ

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 22/06/2010

Yukarıdaki bilgilerin doğruluğunu onaylarım.

.../...../2010

Prof. Dr. Hamdi TEMEL

ENSTİTÜ MÜDÜRÜ

(MÜHÜR)

ÖZ

Mardin’de selsebilli eyvana sahip bahçe içindeki köşklere “kasır” denir. Mardin geleneksel kent dokusunun dışında bahçe içlerinde konumlanan geleneksel Mardin kasırları henüz belgelenmemiştir. İlk sahipleri Mardin’in eşraf aileleri olan bu kasırlar, bugün çeşitli sebeplerle el değiştirmiş, terk edilmiş ya da bakımsızlıktan harap olmuştur. Artuklular’a kadar uzanan bu kasırlar, günümüzde koruma sorunlarıyla boğuşmaktadır. Değişen yaşam koşulları ile beraber, dış ve iç etkenlere bağlı olarak gelişen bu koruma sorunları karşısında geleneksel Mardin kasırları yok olma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Geleneksel Mardin kasırlarının öncelikle belgelenmesi, tanıtılması ve korunarak yaşatılmasına yönelik uygulamalara yol gösterici nitelikte olmasına fırsat oluşturmak, bu çalışmanın amaçlarındandır.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Mardin kasırları, selsebilli eyvan, koruma

ABSTRACT

In Mardin, mansions in the garden that has an iwan with the fountain are called “pavilion”. Apart from Mardin’s traditional urban fabric, traditional Mardin pavilions that are placed in interior garden have never been documented before. These pavilions, the original owners of which are noble families, have changed hands or been abandoned because of various reasons or been destroyed from lack of maintenance. These pavilions that are dated to the period of Aruklu are confronted to conservation problems. Because of changing life conditions and these conservations problems that change according to internal and external factors, traditional Mardin pavilions will disappear. One of the objectives of this study is to have a guiding nature of applications about documenting, presenting, conserving and keeping traditional Mardin pavilions live.

Keywords: : Traditional Mardin pavilion, iwan with the fountain, conservation.

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans eğitiminin boyunca her türlü konuda bana yardımcı olan **Prof.Dr.Zülküf GÜNELİ**'ye ve danışmanım **Yrd.Doç.Dr.Neslihan DALKILIÇ**'a, kasırlarla ilgili bilgiler veren **Mehmet UNCU**'ya, **Abdulkadir UNCU**'ya, **İsmet UNCU**'ya, **Selahattin BİLİRER**'e, **ENSARİ**, **MUNGAN**, **ŞATANA**, **ÇAMURTAŞ**, **ATLI** ailelerine ve kasırlarını incelememe izin veren, yardımcı olan tüm ailelere, teşekkür ederim.

Bu çalışmamı;

Hayatta kaldığı süre içerisinde yaptıkları ile adının sürekli iyi anılmasıyla onur duyduğum merhum babam **Abdurrezzak ÇAĞLAYAN**'a ve ailemi bu günlere getiren sevgili annem **Emel Emine ÇAĞLAYAN**'a ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
İÇİNDEKİLER DİZİNİ.....	iv
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	ix
RESİMLER DİZİNİ.....	x
TERMİNOLOJİ.....	xii
1.GİRİŞ.....	1
1.1.PROBLEMİN BELİRLENMESİ.....	1
1.2. ÇALIŞMANIN AMACI ve İZLENEN YÖNTEM.....	2
2.KAYNAK ARAŞTIRMASI.....	4
2.1. KAYNAKLAR.....	7
3. MARDİN ŞEHRİNİN FİZİKİ VE TARİHİ ÖZELLİKLERİ	8
3.1. ŞEHRİN COĞRAFYASI	8
3.1.1. Şehrin Konumu	8
3.1.2. Yüzey Şekilleri, İklim ve Bitki Örtüsü	9
3.1.3. Ulaşım	10
3.2. ŞEHRİN SOSYAL YAPISI	12
3.2.1. Toplumsal Yapı	12
3.2.2. Konuşulan Dil	13
3.3. ŞEHRİN EKONOMİK YAPISI	14
3.4. MARDİN'İN TARİHİ GELİŞİMİ	15

3.4.1. Eski Çağlarda Mardin	15
3.4.2. İslam Devletleri Döneminde Mardin	17
3.4.3. Türk Devletleri Döneminde Mardin	18
3.4.4. Cumhuriyet Döneminde Mardin	19
3.5. KAYNAKLAR	21
4. MARDİN ŞEHRİNİN TARİH İÇİNDEKİ FİZİKİ GELİŞİMİ	23
4.1. ŞEHİR DOKUSUNUN EVRİMİ	23
4.2. GELENEKSEL ŞEHİR DOKUSUNU OLUŞTURAN ÖĞELER	24
4.2.1. Sur içi ve İç Kale	24
4.2.2. Mahalleler	28
4.2.2.1. Sur içi mahalleleri	28
4.2.2.2. Sur dışı mahalleleri	31
4.2.3. Sokaklar	32
4.2.4. Meydan ve Ticaret Merkezi	34
4.2.5. Geleneksel Mardin Konutu	35
4.3. KAYNAKLAR	38
5. MARDİN GELENEKSEL KASIRLARININ TARİHTEKİ YERİ VE MİMARİ OLUŞUMLARINI ETKİLEYEN ETMENLER	39
5.1. MARDİN GELENEKSEL KASIRLARININ TARİHTEKİ YERİ	39
5.2. MARDİN GELENEKSEL KASIRLARININ MİMARİ OLUŞUMLARINI ETKİLEYEN ETMENLER	40
5.2.1. Aile Yapısı	40
5.2.2. Ekonomik Yapı	41
5.2.3. Kültürel Etkileşim	42

5.2.4. Coğrafi Yapı	43
5.2.4.1. İklim	43
5.2.4.2. Malzeme	44
5.2.4.3. Topografya	45
5.3. KAYNAKLAR	45
6. GELENEKSEL MARDİN KASIRLARININ MİMARİ ÖZELLİKLERİ	46
6.1. KONUM	46
6.2. PLAN DÜZENİ	49
6.2.1. Plan Düzenini Oluşturan Mekânlar	50
6.2.1.1. Yaşama mekânları	50
6.2.1.1.1. Avlu	50
6.2.1.1.2. Selsebilli eyvan (yarı açık mekân)	54
6.2.1.1.3. Odalar (kapalı mekânlar)	58
6.2.1.2. Servis mekânları	62
6.2.1.2.1. Mutfak	62
6.2.1.2.2. Ahr	64
6.2.1.2.3. Depo	66
6.2.2. Mekân Elemanları	67
6.2.2.1. Nişler	67
6.2.2.2. Havuzlar	70
6.2.2.3. Merdivenler	76
6.2.3. Plan Tipleri	78
6.3. CEPHE DÜZENİ	85
6.3.1. Cephe Elemanları	88

6.3.1.1. Kapılar	88
6.3.1.2. Pencereler	89
6.3.1.3. Eyvan kemeri	92
6.3.1.4. Çörtlenler	94
6.3.1.4.1 Dam çörtlenleri	94
6.3.1.4. Havuz çörtlenleri	95
6.4. YAPISAL SİSTEM	95
6.4.1. Malzeme	95
6.4.2. Taşıyıcı Sistem	98
6.4.2.1. Yatay taşıyıcı	98
6.4.2.2. Düşey Taşıyıcı	100
6.5. KAYNAKLAR	100
7. GELENEKSEL MARDİN KASIRLARINDA BOZULMAYA	101
NEDEN OLAN ETMENLER	
7.1. DEĞİŞMİŞLİK DÜZEYİ	101
7.1.1 Eklemeler	102
7.1.2. Bölünmeler	104
7.1.3. Elemanlarda Ölçü Değişikliği	104
7.1.4. Malzeme Değişikliği	105
7.2. YAPISAL SORUNLAR	108
7.3. KONFOR DÜZEYİ	111
8. SONUÇ VE ÖNERİLER	112
8.1. TEK YAPI ÖLÇEĞİNDE KORUMA VE RESTORASYON ÖNERİLERİ	113
8.1.1 Sağlamaştırma (Konsolidasyon)	114

8.1.1.1 Malzemenin sağlamlaştırılması	114
8.1.1.2 Taşıyıcı sistemin sağlamlaştırılması	115
8.1.2. Bütünleme (Reintegrasyon)	116
8.1.2.1. Planda bütünleme	116
8.1.2.2. Cephede bütünleme	116
8.1.2.3. Malzemede bütünleme	117
8.1.3. Yenileme (Renovasyon)	118
8.1.4. Temizleme (Liberasyon)	119
8.1.5. Sağlıklaştırma (Rehabilitasyon)	119
8.1.6. Yeniden Kullanım (re-use)	120
8.1.7. Çağdaş Ek	122
8.1.8. Yeniden Yapım (Rekonstrüksiyon)	122
8.2. KAYNAKLAR	123
ÖZGEÇMİŞ	124
EKLER	125

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 3.4.1: Mardin Tarihindeki Medeniyetle	17
---	----

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 3.1.1: Mardin ve İlçeleri	8
Şekil 4.2.1.b: Mardin Kalesi ve Şehrin Kesiti (Gabriel Albert, 1937)	27
Şekil 4.2.2: Sur içi Mahalleleri	28
Şekil 6.2.1.1.2: Eyvan Ekseni Üstündeki Su Öğesinin Akış Kurgusu	57
Şekil 6.2.2.2.a: Geleneksel Mardin Kasırları Havuz Tipolojisi	73
Şekil 6.2.2.2.b: Geleneksel Mardin Kasırları Eyvan-Havuz İlişkisi	
Plan Şekilleri	74
Şekil 6.2.2.2.c : Geleneksel Mardin Kasırları Eyvan-Havuz İlişkisi Tipolojisi	75
Şekil 6.2.3.a: Kütle Düzenine Göre Geleneksel Mardin Kasırları Plan Tipleri	79
Şekil 6.2.3.b: Geleneksel Mardin Kasırları Eyvan ve	
Birimlere Göre Plan Tipleri	80
Şekil 6.2.3.c: Geleneksel Mardin Kasırları Doluluk-Boşluk Şeması	82
Şekil 6.2.3.d : Geleneksel Mardin Kasırları Eyvan-Birim İlişkisi Tipolojisi	83
Şekil 6.2.3.e : Geleneksel Mardin Kasırları Plan Tipolojisi	84
Şekil 6.3.a. : Geleneksel Mardin Kasırlarında Cephe Örnekleri	86
Şekil 6.3.b: Geleneksel Mardin Kasırlarının Selsebilli Eyvan Cepheleri	87
Şekil 6.3.1.3: Geleneksel Mardin Kasırlarında Eyvan Kemerli Tipleri	93

RESİMLER DİZİNİ

Resim 4.2.1.a: Mardin Kalesi ve kent dokusunun Nusaybin yolundan bir görüntüsü	25
Resim 4.2.3.a: Abbara	33
Resim 4.2.3.b : Abbara	33
Resim 4.2.5 : Son Dönem Mardin Mimarisi Örneklerinden Şatana Ailesi İçin Yapılmış Ev	37
Resim 5.2.3: Kasımiye Medresesi Eyvanından Bir Görünüm	43
Resim 6.1.a : Müdahale Kuyularından Birinin Dıştan Görünümü	47
Resim 6.1.b: Kuyunun İç Görünümü, Altta Serap Kanalından Akan Su	47
Resim 6.1.c: Suyu Kurumuş Kasırlardan Birine Ait Bir Serap	48
Resim 6.2.1.1.1.a: Deyrulzafaran Manastırı Kasrı Eyvanından Çift Havuzlu Avlunun Görünümü	51
Resim 6.2.1.1.1.b: Bahrılitor Kasrının Avlusu ve Merce	52
Resim 6.2.1.1.1.c: Saraçoğlu Kasrının Avlusundaki Tandır	53
Resim 6.2.1.1.1.d: Vakfiye Kasrının Avlusundaki Maasara (sıkma) Taşı	54
Resim 6.2.1.1.2.a: Abdulkadir Paşa Kasrının Selsebiili Eyvanı	56
Resim 6.2.1.1.2.b: Firdevs Kasrının Selsebilli Eyvanı	56
Resim 6.2.1.1.3.a: Firdevs Kasrının Başodası (Mandara)	58
Resim 6.2.1.1.3.b: Hac Hizmi Kasrına Ait Bir Oda	60
Resim 6.2.1.1.3. c-d : Fahriye Kasrının Kubbeli Odası	60
Resim 6.2.1.1.3. e : Ravza Kasrına Sonradan Eklenen Tavanı Ahşap Kirişli Oda	61
Resim 6.2.1.2.1. a: Bahrılitor Kasrı Mutfağındaki Ocaklar	63
Resim 6.2.1.2.1. b: Abdulkadir Paşa Kasrı Mutfak Eyvanındaki Taş Ocak	63

Resim 6.2.1.2.2. a: Abdulkadir Paşa Kasrı İç Avlusundaki Yemlikli Ahır	64
Resim 6.2.1.2.2. b: Abdulkadir Paşa Kasrı İçindeki Ahır	65
Resim 6.2.1.2.3: Vakfiye Kasrı İçindeki Depo	66
Resim 6.2.2.1.a: Birkitül Cemel Kasrı Oda İçindeki Nişler	68
Resim 6.2.2.1.b: Mahmut Ömere Kasrı Selsebilli Eyvanı İçindeki Nişler	68
Resim 6.2.2.1.c: İskender Kasrı Selsebilli Eyvanı İçindeki Nişler	69
Resim 6.2.2.1.d: Abdulkadir Paşa Kasrı Selsebilli Eyvanındaki Nişler	69
Resim 6.2.2.2.a: Çeşitli Taş Ağızlar (İmfemmeneler)	71
Resim 6.2.2.2.b: Çeşitli Taş Kurnalar (Cırınlar)	72
Resim 6.2.2.2.c: Bahçe Sulama Amaçlı Eyvansız Bir Havuz	72
Resim 6.2.2.3.a: İskender Kasrında Terastan Dama Çıkan Merdiven	77
Resim 6.2.2.3.b : Abdulkadir Paşa Kasrındaki Merdiven	77
Resim 6.3.1.1: Tek ve Çift Kanatlı Ceviz Oda Kapıları Örnekleri	88
Resim 6.3.1.2.a: Bahrılitor Konağının Üst Kattaki Pencere Cephesi	90
Resim 6.3.1.2.b: Ahşap Kapaklı Pencere	91
Resim 6.3.1.4 a: Kasır Damlarında Kullanılan Çörtlenler	94
Resim 6.3.1.4 b: Kasır Havuzlarında Kullanılan Çörtlenler	95
Resim 6.4.2.a: İskender Kasrının Kaba Yonu Taşlı Arka Cephesi	96
Resim 6.4.2.b: Taş Tonozlu İskender Kasrı Eyvanı	97
Resim 6.4.2.c: Üstü Sıvalı Kaba Yonu Taş Saraçoğlu Kasrı	97
Resim 7.1.1.a: Hac Hizmi Kasrı Üst Katındaki Ek	103
Resim 7.1.1.b: Şemsettin Çamurtaş Kasrındaki Ek	103
Resim 7.1.3: Şatana Kasrında Duvar Örülüp Kapatılan İkinci Eyvan	105
Resim 7.1.4.a: Taş Yüzeyleri Sıvanmış Uncu Kasrının Selsebilli Eyvanı	106

Resim 7.1.4.b: Pvc Pencereleli, Tas Yüzeyleri Boyalı Aybar Kasrı Cephesi	107
Resim 7.2.a: Rutubeti Engellemek İçin Yüzeyi Sıvanmış Bahrıltor Kasrı Selsebilli Eyvanı	109
Resim 7.2.b: Damı Beton Şap İle Kaplanmış Birkitül Cemel Kasrı	110

TERMİNOLOJİ

beyt'ül ifreş: Genellikle yatakların konulduğu kapaksız niş, yüklük.

birke: Büyük havuz.

cırın: Silselden sonra suyun içine aktığı taş kurna.

cinnen: Kasrın bakımı ve toprakla ilgilenen bakıcı aile.

eşraf: Kökü eskilere dayanan soylu aileler.

mkara: Taş tozu ve yogurt kıvamındaki sönmüş kireçten yapılan yöresel harç.

imfemmene: seraptan gelen suyun içine aktığı ilk yer, taş ağız.

kasır: Bahçe içinde, selsebilli köşk.

maasara: Üzüm, zeytin vb. nin sıkılıp suyunun ya da yağının çıkarıldığı sıkma taşı.

merce: Havuzun etrafındaki yeşil, çimenlik bakımlı alan.

mezrip: Su oluk taşı, çörten

silsel: Taş ağızdan suyun içine aktığı dikdörtgen havuz.

serap: Taş ağıza gelen su kaynağının yolu.

taka: Duvar içindeki boyutu değişen nişler.

1.GİRİŞ

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ve genellikle Ortadoğu mimarisinde görülen eyvanlı yapılar, ülkemizde Mardin, Diyarbakır, Gaziantep ve Şanlıurfa'da oldukça yoğun görülür. Bölgenin iklimsel ve kültürel verilerinin sonucu ortaya çıkan eyvanlı yapılarda selsebil, Diyarbakır köşklerinde ve Mardin kasırlarında görülür. Mekânsal organizasyonun haricinde yöresel yapım ve malzeme farklılıklarının bulunduğu Diyarbakır'da da görülen selsebilli eyvanlı köşkler ya da bağ evleri Mardin'de yerel ağızda "kasır" olarak adlandırılmaktadır. Çalışmanın ana strüktürü, geleneksel Mardin kasırlarının mimari özellikleri ve korunmaları üzerine yapılan araştırmadan oluşmaktadır. Çalışma kapsamında, Mardin tarihi kent dokusunun yakın çevresi, Bakırkırı ve Zınnar bahçelerindeki 24 adet kasır incelenmiş, rölöveleri çıkarılmış, görsel analizler ve tarihi çevre analizleri ile desteklenerek koruma sorunları değerlendirilmiştir.

1.1. PROBLEMİN BELİRLENMESİ

Geleneksel şehir dokusu içinde yaşayan Mardinli eşraf aileler, 20-25 yıl öncesine kadar kendilerine ait olan Mardin civarındaki bahçelerde bulunan kasırlarda da yaşamışlardır. Mardinli ailelerin sayfiye yeri olarak ya da dört mevsim kullandıkları bu kasırlarda bahçeden elde edilen ürünler toplanır, kışlık yiyecekler hazırlanır, elde edilen gelirle de kışa hazırlık yapılırdı. 1990'lı yıllarda kırsal alanlardaki terör nedeniyle güvenlikten yoksun olmaları, kasırların kullanımının kısıtlanmasına ve ucuz fiyatlara satılmasına neden olmuştur. Süreç içerisinde; örf, adet ve geleneklerine bağlı köklü ailelerin çeşitli sebepler yüzünden Mardin'den göç etmeleriyle bu kasırlar uzun bir süre boş kalmış veya sahip değiştirmişlerdir. Göç

edenlerin kasırları ise mirasçılara kalmış fakat onlar da kasırların bakımı için gerekli özeni göstermemişlerdir. Zamanla terk edilip boşalan kasırlar, kentten uzak oluşları veya güvenlik problemleri nedenleriyle belgelenememiş ve araştırma konusu olmamışlardır.

Günümüzde ilk sahipleri veya mirasçıları tarafından kullanılagelen kasır sayısı çok azdır. Bu kasırlar, günümüzde mirasçı çekirdek aileler tarafından hafta sonları dinlenme ve mesire amaçlı kullanılmaktadır.

Bakımsızlık, günümüz şartlarına uygun olarak yapılan eklentiler ve hatalı uygulamalar kasırların özgün plan ve cephe düzeninde bozulmalara neden olmuştur.

1.2. ÇALIŞMANIN AMACI VE İZLENEN YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı, geleneksel Mardin kasırlarının mimari özelliklerini ve karşılaşılan bozulma sorunlarını tespit etmek, korumak ve elde edilen bilgi ile yaşatılmaları için yol göstermektir. Geleneksel Mardin evleriyle ilgili bugüne kadar birçok çalışma yapılmış olmasına rağmen, Mardin kasırları ile ilgili bir çalışma bulunmamaktadır. Mardin kasırlarının belgelenmesi ve tanıtılmasının amaçlandığı bu çalışmada, ilerde yapılabilecek koruma-yaşatma-geliştirme projelerine girdi oluşturmak hedeflenmektedir.

Kasırların mimari özellikleri incelendikten sonra, geleneksel dokuyu bozan yapısal, fiziksel ve mekânsal değişiklikler tespit edilmiştir. Tespit ve değerlendirmeler sonucunda, kasırların korunması için uygun restorasyon tekniklerine ulaşılması amaçlanmaktadır.

Kasır kullanıcıları ve sahipleriyle görüşülüp, kasırlar hakkında çeşitli bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Mardin kasırları hakkında herhangi bir çalışmanın

yapılmamış olması, bu çalışmanın belgeleme ve koruma bakımından yol gösterici olmasına katkıda bulunmaktadır. Bu şekilde; geleneksel Mardin kasırlarının bulunduğu kırsalda kültürel, sosyal açıdan sürdürülebilir bir korumaya ortam hazırlayacaktır.

Bu amaçla izlenen yöntem ve teknikler şunlardır;

a. Arşivlerden yararlanarak tarihsel araştırma,

-Literatür tarama,

-Belge tarama,

b. Tespit, rölöve ve analiz çalışmaları,

- Tespit, rölöve çalışmaları,

-Ön saptama, yer tespiti

-Alanda ölçme, belgeleme çalışmaları,

-Alanda fotoğrafla belgeleme çalışmaları,

-Analiz çalışmaları,

-Bozulma şekilleri ve nedenleri analizi,

c. Yapılan analizler doğrultusunda uygun koruma değerlendirmeleri.

2. KAYNAK ARAŞTIRMASI

Geleneksel Mardin kasırlarının mimari özellikleri ve korunması üzerine yapılmış herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışma bu alanda yapılan ilk çalışma niteliğindedir. Yapılan diğer çalışmalar; Mardin tarihi ve kültürü, geleneksel Mardin evlerinin mimari ve kültürel özellikleri üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Dolabeni'nin (1972), "Tarihte Mardin" adlı kitabında¹, Mardin adının nereden geldiği, Subariler'den başlayarak Artuklular ve Cumhuriyete kadar Mardin tarihi anlatılmıştır.

Öztürkatalay'ın (1995), "Mardin ve Mardinliler" adlı kitabında², Mardin tarihi, coğrafyası, nüfusunu oluşturan halk, mimarisi, örf, adet ve gelenekleri, etnografik özellikleri anlatılmıştır.

Abdulgani Efendi'nin (1999), "Mardin Tarihi" adlı kitabı³, Burhan Zengin tarafından hazırlanmıştır. Orijinali Osmanlıca olan eser Mardin tarihi ve şehir yapısı hakkında bilgi veren Abdulselam Efendi'nin kitabından sonra yazılmış eski bir kaynaktır.

Mardin Valiliği'nin (1999), "Yaşayan Tarih Mardin" adlı kitabında⁴, Mardin tarihi, ilin genel coğrafyası, doğal güzellikleri ve turizm zenginlikleri, kültür, sanat, ekonomi, eğitim-öğretim ve idari yapısı hakkında bilgiler verilmiştir.

Alioğlu'nun (2000), "Mardin Şehir Dokusu ve Evler" isimli kitabında⁵, tarihsel süreç içerisinde Mardin şehir dokusu ve dokuyu oluşturan öğeler anlatılmış, geleneksel Mardin evi ile ilgili tipolojileri çıkarılmış, tüm özellikleriyle incelenip değerlendirilmelerde bulunulmuştur.

Aydın ve Diğerlerinin (2001), "Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet" adlı kitabında⁶, Mardin tarihi, burada yaşayan insanların kültürel, toplumsal, ekonomik çeşitliliği ve örgütlenişleri; kentin anıtsal mimari eserleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Aksulu ve Dalkılıç'ın (2001), "The Kiosks and Vineyards Houses (Vineyard Kiosks) In Diyarbakır and Their Conservation Problems" adlı bildirisinde⁷, Diyarbakır köşkleri ve bağ evlerinin mimari özellikleri ve koruma sorunları anlatılmaktadır.

Bekleyen ve Diğerlerinin (2004), "Güneydoğu Anadolu'da Eyvan Geleneği Diyarbakır Köşkleri" adlı makalesinde⁸, Diyarbakır köşklarinin kütleel ve mekânsal biçimlenmeleri, konstrüksiyon ve malzemeleri hakkında bilgiler verilmektedir.

Sözen ve Diğerlerinin (2005), "Taşın Belleği Mardin" adlı kitabında⁹, şehrin tarihçesi, geleneksel dokusu, kültür tarihi, ekonomisi, kenti ziyaret eden gezginler hakkında birçok araştırmacının yazıları derlenerek ve Mardin'i konu etmiş edebiyatçıların yazıları da eklenip anlatılmıştır.

Maner'in (2006), "Binyılların Tanığı Mardin ve Çevresi Gezi Rehberi" isimli kitabında¹⁰, Mardin tarihi, kültürü, şehir merkezi ve mahalleleri, Mardin'e bağlı ilçeler beraber anlatılmış, Mardin mimarisini yansıtan anıtsal ve sivil mimarlık örnekleri tanıtılmıştır.

Abdulselam Efendi'nin (2007), "Mardin Tarihi" adlı kitabı¹¹, H. Haşimi Güneş tarafından Arapçadan Türkçeye çevrilip hazırlanmıştır. Kronolojik olarak Mardin tarihini anlattıktan sonra 19. yüzyılın yarısında Osmanlı dönemi Mardin'inde geçen bazı olayları anlatan ilk Mardin kaynaklarından biridir.

Dalkılıç'ın (2007), “Midyat Kültürel Zenginliğinin Korunması” adlı kitabında¹², Mardin'in Midyat ilçesi kentsel sit alanı dokusu, geleneksel evleri, sosyal ve kültürel yaşam ve koruma önerileri anlatılmaktadır.

Ahunbay'ın (2007), “Tarihi Çevre Koruma, Restorasyon” isimli kitabında¹³, koruma konusunda temel bilgiler verilmiştir. Koruma kavramı, bu kavramın gelişimi, korunacak olan değerler ve anıt kavramı üzerinde durulmuştur. Restorasyon çalışmalarına da yer verilerek, bir restorasyon projesinin nasıl olması gerektiği ve restorasyon teknikleri açıklanmıştır. Tarihi çevre koruma kavramı ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Halifeoğlu'nun (2008), “Geleneksel Konut ve aile İlişkisinin Sürdüğü Bir Yerleşim Savur” adlı kitabı¹⁴, Mardin'in Savur ilçesinin konumu, tarihi genel yerleşim özellikleri, geleneksel kent dokusu ve konaklarını anlatmaktadır.

Yıldız'ın (2010), “Tarihi Mardin Çeşmeleri” adlı kitabında¹⁵, Mardin'in mahalle içindeki çeşmeleri ve cami, medrese, manastır gibi anıtsal mimarlık örneklerine ait çeşmeler incelenmiştir.

Bu tez kapsamında, Mardin İli ve geleneksel Mardin evi ve kasırları ile ilgili olarak; Abdulgani Efendi (1999), Abdulselam Efendi (2007), Alioğlu (2000), Aydın ve Diğerleri (2001), Dalkılıç (2007), Dolabeni (1972), Halifeoğlu (2008), Maner (2006), Mardin Valiliği (1999), Öztürkatalay (1995), Sözen ve Diğerleri (2005), tarihi yapıyı koruma ile ilgili olarak; Ahunbay (2007), tarafından yapılan çalışmalardan yararlanılmıştır. Bu kaynakların dışında konu ile ilgili olan makalelerden, tezlerden, yasa, yönetmelikler, tüzükler ve ilke kararlarından, internet ortamında yapılan araştırmalardan faydalanılmıştır.

2.1. KAYNAKLAR

1. Dolabeni, H. *Tarihte Mardin*, Deyrulzafaran Manastırı, İstanbul, 1972.
2. Öztürkatalay, L. *Mardin ve Mardinliler*, Seçil Ofset, İstanbul, 1995.
3. Efendi, A. *Mardin Tarihi*, Başbakanlık Gap Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı, Ankara, 1999.
4. Mardin Valiliği, *Yaşayan Tarih Mardin*, Resim matbaası, İstanbul, 1999.
5. Alioğlu, F. *Mardin Şehir Dokusu ve Evler*, Tarih Vakfı, İstanbul, 2000.
6. Aydın, S. ve Diğerleri, *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*, Tarih Vakfı, İstanbul, 2001.
7. Aksulu, I.; Dalkılıç, N. *Traditional Environments in a New Millennium* 2001, 364-366.
8. Bekleyen, A. ve diğerleri. *Yapı* 2004, 275, 89-94.
9. Sözen, M. ve diğerleri, *Taşın Belleği Mardin*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005.
10. Maner, Ç. *Binyılların Tanığı Mardin ve Çevresi Gezi Rehberi*, Marev, İstanbul, 2006.
11. Efendi, A. *Mardin Tarihi*, Mardin Tarihi İhtisas Kütüphanesi, İstanbul, 2007.
12. Dalkılıç, N. *Midyat Kültürel Zenginliğinin Korunması*, Çekül Vakfı, İstanbul, 2007.
13. Ahunbay, Z. *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, Yem Yayın, İstanbul, 2007.
14. Halifeoğlu, M. *Geleneksel Konut ve aile İlişkisinin Sürdüğü Bir Yerleşim Savur*, Çekül Vakfı, İstanbul, 2008.
15. Yıldız, İ. *Tarihi Mardin Çeşmeleri*, Mardin Belediyesi Kültür ve Sanat Yayınları, Mardin, 2010.

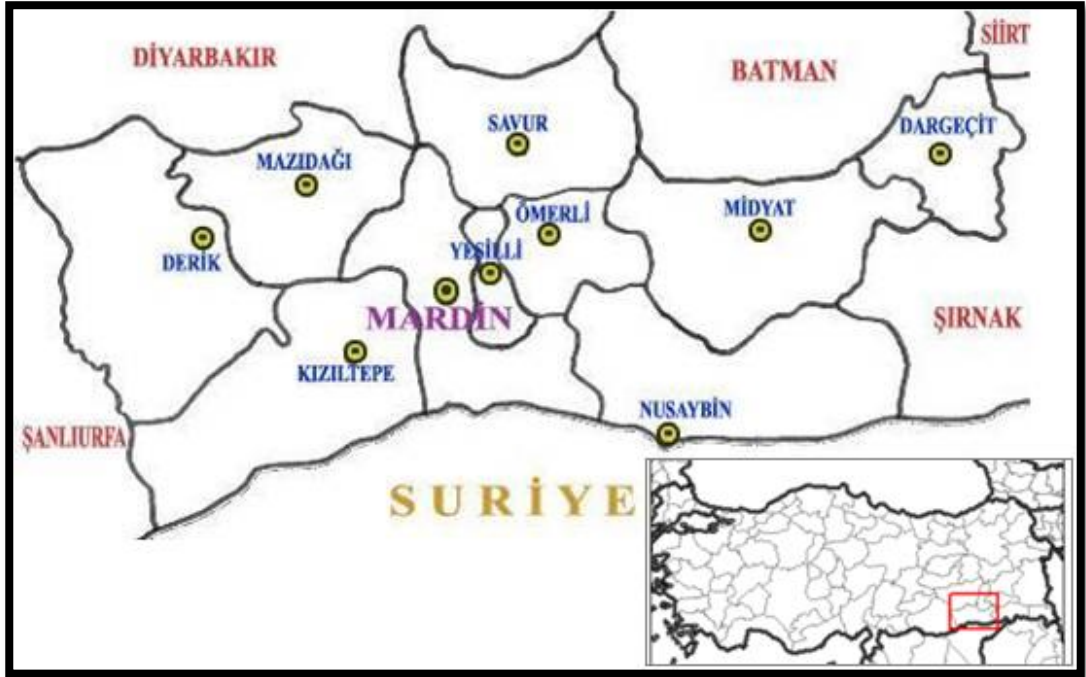
3. MARDİN ŞEHRİNİN FİZİKİ VE TARİHİ ÖZELLİKLERİ

3.1. ŞEHRİN COĞRAFYASI

Mardin şehrinin coğrafyası; şehrin konumu, yüzey şekilleri, iklim, bitki örtüsü ve ulaşım alt başlıklarında incelenmiştir.

3.1.1. Şehrin Konumu

Mardin, Türkiye'nin güneydoğusunda yer alan illerden biridir. 39°56' ve 42°54' doğu boylamları, 36°55' ve 38°51' kuzey enlemlerinde yer alır.¹ Kuzeyde Diyarbakır ve Batman, doğuda Şırnak, batıda Urfa illeri; güneyde Suriye ülkesi ile komşudur. Merkez, Derik, Kızıltepe, Mazıdağı, Midyat, Nusaybin, Ömerli, Savur, Yeşilli ve Dargeçit olmak üzere 10 ilçe Mardin'e bağlıdır. (Şekil 3.1.1)

Şekil 3.1.1: Mardin ve İlçeleri²

3.1.2. Yüzey Şekilleri, İklim ve Bitki Örtüsü

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Dicle ve Fırat havzalarında yer alan Mardin ilinde çok çeşitli yeryüzü şekillerine rastlanılır. Mardin, bütün jeolojik zamanları temsil eden kristal ve tortul kütle çeşitlerinden iç püskürük mahsullerine ve bunların değişmesinden meydana gelen sahalara varıncaya kadar çeşitli formasyonlarla temsil edilmiştir³.

İlin yeryüzü şekilleri temelini I. zaman kayaları teşkil eder. Jeolojinin II. zamanında kuzeydoğuda kalkerli yerler tebeşir devrinde oluşmuştur. III. zamanda Toros kıvrımları oluşurken, volkanlar teşekkül ederek faaliyet göstermiştir. Eski volkanların biriktirdiği lavlar Turabdin, Karacadağ gibi kümeler oluşturmuştur. IV. zamanın alüvyon devrine ait çökelti mahsullerinin teşkil ettiği sahalarda yer almaktadır. Dicle Vadisi'nin batısında kalan Mardin Dağları, ilin topraklarını ortadan bölmekte ve Diyarbakır havzasıyla Suriye çölü arasında bir eşik oluşturmaktadır. Mezopotamya Ovasına egemen bir konumda olan Mardin Dağları'nın oluşturduğu bu yükselti, Mardin Eşiği'dir.⁴

Mardin'in yüzölçümü 8891 km², denizden yüksekliği 1082 metredir. Mardin ilinin iklimi üzerinde kuzeydeki yüksek dağlar etkili olmaktadır. Bölgede kış döneminde oluşan yüksek basınç alanı, kış aylarının soğuk geçmesine yol açar. Bir yandan güneydeki çöl ikliminin etkisi altında bulunması, bir yandan kuzeydeki yüksek dağların serin hava kütlelerinin bölgeye girişini engellemesi nedeniyle ilin genelinde yazlar çok sıcak geçerken karasal iklimin tipik özelliği görülür. Ancak; Derik, Nusaybin ve Savur ilçelerinde pamuk, fındık ve zeytin gibi ürünlerin yetişmesi mikro iklim özelliğinin yörede hüküm sürdüğünü göstermektedir.

Mardin ilinin meteorolojik verilerine göre; Mardin'e yağışın en fazla Mart

ayında 127,2 m³ olarak düştüğü, en yüksek sıcaklığın ise 42,5 °C ile Temmuz ayında ölçüldüğü görülmüştür.

Topraklarının büyük bölümü kalkerli olduğundan çatlaklar ve yarıklar oluşmuştur. Yüzey suları çatlaklardan dibe çekilmekte ve ovalara yakın platolarda yüzeye çıkmaktadır. Killi ve kireçli yapılı topraklarda Mardin, Mazıdağı, Derik, Midyat, Savur ve Nusaybin'in yükseklerinde meşe ağaçlarına rastlanır. Bu orman parçalarında yer yer sakız ağacı, dişbudak, söğüt ve çınar ağaçları da vardır.

Nusaybin ve Savur yöreleriyle Mardin dağlarının vadi boylarında yöre halkınca yetiştirilen kavak, badem, bıtım, ceviz, sumak, kiraz ve mahlelerin dışında il alanına bozkırlar egemen olur.⁵

Büyükdere Vadisi ile Gümüş Çayı Vadisi'nin birleşmesiyle genişleyen taban üzerinde yer alan Kızıltepe Ovası en geniş alandır. Akarsuların taşıdığı alüvyonlarla kaplı, bölgenin tahıl kaynağı Derik, Kızıltepe, Mardin ve Nusaybin Ovalarının yakın bir tarihte GAP ile birlikte verimlilikleri daha da artacaktır.

3.1.3. Ulaşım

Mardin eşiği; Dicle Vadisi'ne doğru hafif, Mezopotamya Ovası'na doğru daha dik bir eğimle iner. Şehrin Anadolu'nun eski yolları ile ilişkisi belirgin değildir. Anadolu'nun bilinen en eski yolu, kuruluşu Hititlere kadar dayanan, Pers egemenliği sırasında hükümet işleri için kullanılan Kral Yolu'dur. Ayrıca, Helenistik ve Roma dönemlerinde küçük Asya'da, kuzey-güney, doğu-batı doğrultularında, ticari ya da resmi amaçlı yollar yaptırılmıştır. Özellikle Roma döneminde, doğudaki yerleşmelerin bir yol ağı ile Roma'ya bağlanmasına önem verildiği bilinmektedir.⁶ Anadolu'nun bu çağlarını anlatan kaynaklarda, yolar üzerinde yerleşme birimi olarak Mardin adına rastlanmaz. IV. yüzyılda ilk kez

Bizanslı tarihçi Ammianus Marcellinus'un, Diyarbakır-Nusaybin yolu üzerinde bir kale olarak Mardin'i anmasından, şehrin bu güzergâh üzerinde bulunduğu anlaşılmaktadır.⁷

Mardin'in konumu, ekonomisinin gelişmişlik gösterdiği Ortaçağ ve Yeniçağın ilk zamanlarında, uluslararası ticaretin içindeki Selçuklu Anadolu'sunda daha belirgindir. Şehir, Antalya ve Alanya limanlarından gelen yolun, Sivas'tan güneydoğuya ayrılarak Musul üzerinden Bağdat ve Basra'ya giden kolu üzerinde yer alır. Ayrıca Diyarbakır, Urfa ve Mezopotamya'ya; Fırat ve Suriye'ye; Midyat, Tur Abdin ve Dicle'ye giden yolların kavşağında olma konumu da Mardin'in bu çağlarda ve daha sonraları geniş bir bölgenin kontrolünü elinde tutabilmesini sağlamıştır.⁸

Günümüzde Mardin'e, kara, demir ve havayolu ile ulaşabilmek mümkündür. Diyarbakır karayolu Mardin'i Doğu ve İç Anadolu bölgelerine; Kızıltepe yolu ise Urfa ve Gaziantep üzerinden Adana'ya uzanıp buradaki kavşak ile Mardin'i Akdeniz ve İç Anadolu bölgelerine bağlar. Bu iki önemli yolun yanında Nusaybin ve Midyat yolları da Batman ve Şırnak ile bağlantıyı sağlar. Mardin şehir merkezinin yaklaşık 9 km. dışındaki Türkmen Deresi mevkiindeki Şenyurt (Dırbesiye) demiryolu istasyonu buradan Bağdat hattına bağlanır. Bağdat demiryolu hattı Mardin'den geçerek Anadolu'yu aşar ve Haydarpaşa'ya varır. Buradan Avrupa'nın batısına kadar uzanır.⁹ 2000 yılında açılan Mardin Havalimanı'ndan ise her gün Ankara ve İstanbul'a uçak bulmak mümkündür.

3.2. ŞEHRİN SOSYAL YAPISI

Mardin şehrinin sosyal yapısı; toplumsal yapı ve konuşulan dil başlıkları altında incelenmiştir.

3.2.1. Toplumsal Yapı

Sosyal tarihi ve coğrafi konumu nedeniyle tarih boyunca, sürekli ticari ilişki ve geçişlerin merkezi olan Mardin, bu tarihsel yapısından kaynaklı çoklu etnik ve kültürel bir konuma sahiptir. Tarihsel olarak bakıldığında Mardin'in, Yukarı Mezopotamya'nın pek çok yerleşim yerinde olduğu gibi, binlerce yıl öncesinden başlayarak pek çok farklı kültüre ev sahipliği yaptığı görülmektedir. Burada yaşamış olan kültürlerden çoğu bugün artık toplumsal alanda varlığını sürdürmese de, su anda yaşayan kültürlerin içinde izlerine rastlamak mümkündür. Geçmişten gelen kültürel çeşitlilik; tarihsel süreçteki etnik, siyasal ve dinsel birçok çatışma, anlaşmazlık ve savaşa rağmen bugün de belirgin bir şekilde varlık göstermektedir. Bu etno-kültürel çeşitlilik, gerek Türkiye genelinde, gerek bölgedeki diğer illerin çoğuna nazaran Mardin'in en önemli özelliğini oluşturmaktadır.¹⁰

Hıristiyanlığın bölgeye girdiği 5. yüzyıldan İslamiyet'in etkisinin yoğunlaşmaya başladığı 7. yüzyıla ve o dönemden 12. yüzyıla kadar bölgenin önemli bir Şemsi nüfusu barındırdığı görülmektedir. Kürtler, Ermeniler, Yakubiler, Nasturiler, Araplar, Süryaniler, Yahudiler, Yezidiler ve Şemsilerin yaşadığı bölge 1040'lı yıllarda İran üzerinden gelen yeni bir etnik grupla, yani Türkmenlerle tanışmıştır.¹¹

Hıristiyanlar, 1. Dünya Savaşı yıllarında başlayıp 1960'larda yoğunlaşan ve 1990'larda doruğa ulaşan bir göç sürecinin aktörleri olmuşlardır. Günümüzde yerel kaynaklardan elde edilen bilgiye göre Mardin şehir merkezinde birkaç Ermeni ve 40

kadar Süryani aile kalmıştır. Şu an Yahudi nüfus hiç kalmamıştır. Yezidiler ise Midyat' ta birkaç aile olarak kalmışlardır. Bulduğumuz dönem içinde, kırsal kesimden göçlerin etkisiyle şehir merkezinde Kürt nüfusunda artış olmuştur.

3.2.2. Konuşulan Dil

Yüzyılların yarattığı birikimle kentin günlük yaşamında Arapça (Kuiltu lehçesi), Kürtçe (Kurmanci lehçesi), Türkçe ve ibadet dili olarak Süryanice (Turoyo lehçesi) aynı anda kullanılmaktadır.¹² Kentte yaşayanların büyük bir çoğunluğu en az iki dil konuşabilmektedir. Süryani halk günlük yaşamda Arapça konuşmaktadır, Süryanice genellikle ibadet dilidir ve kilisede konuşulur. Köylerde yaşayan Süryaniler ise Arapçanın yanında Kürtçeyi Kürtler kadar iyi konuşabilmektedir. Şimdiki neslin dedeleri 3 dili de (Arapça, Kürtçe, Türkçe) konuşabildikleri halde yeni kuşak Türkçenin yanında ancak bir dili akıcı olmayan bir biçimde konuşabilmektedir.

3.3. ŐEHİRİN EKONOMİK YAPISI

Mardin ilinin geleneksel ekonomik yapısı tarım, ticaret ve son zamanlarda artış gösteren imalat sanayi ile küçük çaplı sanayi ve el sanatlarına dayalıdır. Mardin, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde sanayi ve ticaret yapısıyla önemli yer işgal ederek dikkat çekmeye başlamıştır. Yakın gelecekte Mardin'in; Organize Sanayi Bölgesi ve Mardin Serbest Bölgesinin katkısıyla, özellikle imalat sanayi ve ticarete aktif ve yönlendirici yapı taşlarından biri olacağı kuşkusuzdur.

Mardin, diğer illere ve Ortadoğu'ya yakın sınır illerinden birisi olması özelliği ile transit taşıma güzergâhında önemli bir yere sahiptir. İlde iç ve dış ticarete konu olabilecek sanayi ürünleri yeterli düzeyde bulunmamakla birlikte son yıllarda yeni üretim imkânlarının oluşmasıyla olumlu bir seyir izlemektedir.

İyi tanıtımla özgünlüğü kısmen korunmuş olan ve çok kültürlülüğü ile ilgi çeken Mardin, son zamanlarda çekilen filmlerin de etkisi ile yerli ve yabancı turist akınına uğramıştır. Bu durum şehir içinde taş evlerin butik otellere dönüştürölüp, konaklama amaçlı kullanılmaları sonucunu doğurmuştur. Şehirdeki anıtsal ve sivil mimarlık eserlerinin korunması bilinci gelişmiş, restorasyon çalışmaları hız kazanmıştır. Böylelikle Mardin, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde turizmden nasibini alan illerden biri olmuştur.

3.4. MARDİN'İN TARİHİ GELİŞİMİ

3.4.1. Eski Çağlarda Mardin

Kültürün beşiği olarak adlandırılan Mezopotamya'nın kuzeyinde bulunan Mardin, binlerce sene boyunca burada oluşan değişik medeniyetlerin etkisi altına kalmıştır. Mardin'in ovaları Verimli Hilal'in içinde bulunur. Verimli Hilal (Levantin sahiller ve kuzey Mezopotamya'nın bir bölümünden oluşur) bölgesine yeterince yağmur düştüğünden burada Cilalı Taş (M.Ö. 10000-6000) ve Bakır Taş (M.Ö. 5500-3000) devrinde birçok köy kurulmuştur. Cilalı Taş devrinin ilk bölümünde avcı, toplayıcı ve göçer kavimler Dicle kenarına ve ovaya yerleşmişlerdir. Bu kavimler henüz seramik kullanmıyor, üretmiyor ve tarım da yapmıyorlardı. Gereksinimlerini topluyor ve avlıyorlardı. M.Ö. 7000'lerde insanlar tarım yapmaya ve çanak çömlek kullanmaya başladılar. Bugüne kadar yapılan kazılar Mardin bölgesinin Mezopotamya'da oluşmuş kültürlerin etkisi altında kaldığını ve bölge tarihinin M.Ö. 5000 yıllarına kadar geri gittiğini göstermiştir.¹³

Orta Tunç çağında (M.Ö. 2500-1800) bölge Hurrilerin etkisi altında kalır. Geç Tunç (M.Ö. 1800-1200) çağında ise Mardin, Suriye'nin güneydoğusunda bulunan Mari kentinin arşivlerindeki çivi yazılı tabletlere göre "yukarı ülke" anlamına gelen "Subartu" adlı bir ülkenin içindeydi. Burası ağırlıklı olarak Hurrilerin etkisi altında kalmıştır. Hititler Mardin'in de içinde bulunduğu yöreye "Kaşiyari" adını vermiştir. Hitit kralı 1. Şuppiliuma, Hurrilerin bu bölgedeki egemenliğine son vermiştir. Bölge daha sonra Hititlerin elinden Asurlulara geçer. M.Ö. 13. Yüzyılda bu bölgeye seferler düzenleyen Asur kralı Adad Ninari, bu bölgenin büyük bir bölümünü fethetmiştir. Çivi yazılı tabletlerde kralın Kaşiyari Dağları'nı yani Tur Abdin'i geçtiğini yazar. O dönemde bölgede Hurri ve Arami

kökenli insanlar yaşardı.

Aramiler, Mardin'in bulunduğu bölgeye "Bit Bahiani" derlerdi. Bölgede egemenlik, M.Ö. 6. yüzyıldan M.Ö. 4. yüzyılın ortalarına kadar Asurlulardan Perslere geçmiştir. Pers egemenliği, Makedonya kralı Büyük İskender'in M.Ö. 331'deki fethi ile sona erir. Egemenlik İskender'in ölümünden sonra evvela Selevkosların daha sonra M.Ö. 250'den itibaren Partların eline geçer. Nusaybin Selevkoslar döneminde çok önemli bir ticaret noktasıdır. M.Ö. 132'de Arami kökenli kavimler Abgar beyliğini kurar. Bölgede güçlenen Ermeniler bu beyliğe son verir. Batı Asya'dan Mezopotamya'ya ilerleyen Romalılar, Nusaybin'de Partların kralı III. Ferhad ile karşılaşır. M.Ö. 37'de Roma İmparatoru Antonius ve III. Ferhad arasında barış imzalanır.¹⁴

Bölgede M.S. 199 yılına kadar Part ve Roma nüfuslu küçük beylikler kurulur. Nusaybin 195'te Roma İmparatoru Septimus Sevarus döneminde koloni statüsü kazanır ve adı "Septima Nisibis" olur. M.S. 2. Yüzyılın sonunda Pax Romana altında burada Roma garnizonları kurulur, ticaret artar ve 199 senesinde bölge Roma'nın bir eyaleti olur. M.S. 3. Yüzyılda bölgeye Roma ve Sasani çatışmaları hâkimdir. Nusaybin aralarında sınır olarak kabul edilir. Bölge 328'de Konstantinapol'un (İstanbul) kuruluşuna kadar karmaşıktır. Paganizme olan destek artınca Hıristiyanlar öldürülür, kutsal kitapları olan İnciller yakılır. Kral Konstantin Mardin'de kiliseler ve kaleler yaptırır. Sasaniler 4. Yüzyılda kral II: Kontantinus döneminde Bizanslıları bölgeden kovarlar. Ancak Bizans kralı Anastasius 504'te yine bölgeye hâkim olup Sasanileri, Bizans topraklarındaki bugünkü Ermenistan'a sürer. 5. Yüzyılda Süryani Ortodoks Kilisesi, Bizans Ortodoks Kilisesi'nden kopar. Bizanslılar ve Persler bu bölge için yine çatışır, son çatışma 573-592 yılları

arasında olmuştur.¹⁵ (Çizelge 3.4.1)

SUBARİLER ==>	HURRİLER	SÜMERLER	AKADLAR	MİTANNİLER		
OSMANLILAR				HİTİTLER		
SAFEVİLER				ASUR ARAMİLER		
AKKOYUNLULAR				İSKİT KİMMER MED		
KARAKOYUNLULAR				BABİL		
ARTUKLULAR				PERS		
SELÇUKLULAR TÜRKMENLER				BÜYÜK İSKENDER MAKKADONYA SELEVKOS		
MERVANİLER				ABGARLAR (URFA KRALLIĞI) DİKRAN		
HAMDANİLER				ARAPLAR EMEVİLER ABBASİLER	SASANİLER	<== ROMA

Çizelge 3.4.1: Mardin Tarihindeki Medeniyetler ¹⁶

3.4.2. İslam Devletleri Döneminde Mardin

Araplar 636 yılında Yermuk'ta Bizans'a karşı kazandıkları zaferi izleyen yıllarda, önce Antakya ve bölge şehirlerini, daha sonra da Mezopotamya'yı işgal ederek Bizans'ın doğu sınırlarını geriletmiştir.¹⁷ Mardin'de Arap-İslam devletleri egemenliğinin başlaması bu tarihte gerçekleşmiştir. Müslümanlar 640'ta Halife Ömer zamanında, İyaz Bin Ganem komutasından Mardin'i almıştır.¹⁸

Arapların eline geçinceye kadar Mardin'de hiç Müslüman yaşamıyordu. Arapların fethi ve bundan sonra burada egemenliğini sürdürecektir kabileler sayesinde, bu bölgeye Müslümanlar da yerleşti. Mardin kenti 7. yüzyılda Abbasi, 9. Yüzyıldan 10. Yüzyıla kadar Hamdani egemenliğindeydi. Sonra Mervaniler burada kısa bir dönem egemenliklerini sürdürmüşlerdir.¹⁹

3.4.3. Türk Devletleri Döneminde Mardin²⁰

1071'de Malazgirt'te Bizanslılar Selçuk ordusuna yenilince, Selçuklu Sultanı Alpaslan, ona bağlı olan Türkmen beylerinden Artuk Bey'i; Mardin, Harput, Diyarbakır ve çevresini fethetmesi için görevlendirir. Artuk Bey 1085'te bu yerleri ele geçirir. 1104'te Artukoğlu Sökmen ve Necmeddin İlgazi, Hasankeyf ve Mardin bölgesinde egemenliklerini ilan ederler. Hatta Necmeddin İlgazi 1108'de Mardin hâkimi olarak ilk sikkeyi bastırır. Bunu izleyen senelerde Mardin, Artuklu emirlerinin merkezi olacaktır. Mardin'de çok fazla imar faaliyetlerinde bulunan Artuklular, yöreye günümüze ulaşan birçok anıtsal mimari eser bırakmıştır.

12. yüzyılın sonlarına doğru Artukluların gücü azalmaya başlar. 1231'de Moğollar Mardin bölgesini istila ederler. Artuklu sultanı Necmeddin İlgazi Moğollara karşı koymaya çalışır, sonunda Mardin kalesine geri çekilir ve orda ölür. O dönemde Birecik'te vali olan oğlu Melik El Muzaffer Karaaslan (1258-92) Moğollara teslim olur ve Mardin'de 13. yüzyılın sonlarında İlhanlı-Moğol dönemi egemenliği başlar. 14. yüzyılın ortalarında Moğolların gücü zayıflar ve Karakoyunlu Türkmenler bölgeye kısa bir zaman için hâkim olurlar. 14. yüzyılın sonunda Timur'un güçlü birlikleri bölgeye girer ve 1394'te Mardin'in çevresini yakıp yıkar fakat şehri ele geçiremez. 1400'de Mardin'e tekrar uğrar ancak kaleyi gene alamaz. Timur şehri ele geçiremeyince Akkoyunlular Mardin'e saldırır. 1406'da Karakoyunlular, Akkoyunlularla çatışır. Çatışmanın sonucunda ateşkes yapılır. 1437'de Akkoyunlu Hamza Bey, Karakoyunluların egemenliğine son verip Mardin'i ele geçirir. Akkoyunlu Cihangir Bey Mardin'in hâkimi olur, o dönemde de Karakoyunlular şehri sürekli tehdit ederler.

Osmanlı orduları ile Otlukbeli'nde karşı karşıya gelen Akkoyunlu orduları savaşı kaybederler. Bunun üzerine Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki hâkimiyetleri zayıflar. 1514'te bölge İran Safevi hükümdarı Şah İsmail'in eline geçer. Şah İsmail Osmanlı ordularıyla Çaldıran savaşında karşılaşır ve yenilir. Osmanlılar, Mardin Kalesini kuşatma altında tutarlar ve 1517'de Halep kuvvetleriyle beraber Mardin kalesini ele geçirirler. Bu tarihten itibaren Mardin ve yöresi Osmanlı toprağına katılmıştır. Osmanlı döneminde kentin belli başlı gelir kaynağı ticaretten alınan vergi ve hayvancılıktır. Bölgede Müslümanlar, Hıristiyanlar ve çeşitli aşiretler yaşamaktadır. Osmanlı döneminin sonuna kadar nispeten durgun olan Mardin, yerli, yabancı tarihçi, coğrafyacı ve gezginlerin uğrak yeridir.

3.4.4. Cumhuriyet Döneminde Mardin

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, 1919'ların sonunda Fransızlar Mardin'i denetim altına almak istemişlerdir. Yörede Kuvayı Milliye'nin örgütlenmesiyle görevlendirilen Eyüp Bey, köyleri dolaşarak güç toplar. Bu hareketlerden ve Mardinlilerin kararlılığından tedirgin olan Fransız komutanı Normand, Mardin ve çevresinin işgalinden vazgeçerek geri döner. 21 Kasım 1921'de yapılan Lozan Antlaşması ile Türkiye'nin sınırları çizilir ve Mardin Cumhuriyet Döneminde il olur.²¹

Cumhuriyet dönemi ile birlikte Anadolu'nun batısındaki yerleşmelerde olduğu gibi bir değişim, Mardin'de hemen görülmez. Geleneksel dokuya ilk müdahale 1914-1915 yıllarındadır. Almanlar demiryolu yapımı için geldiklerinde, arabalarının geçecekleri bir yol bulamamışlar, doğu-batı doğrultusunda şehrin ilk otoyol-anayolu bu sırada açılmıştır. Sınırları sur dışına uzun süre pek taşmayan

Mardin’ de 1950’li yıllardan sonra güney, doğu ve batı doğrultularında bir genişleme söz konusudur. Doğuda, Savurkapı Mahallesi’nin devamında bazı devlet yapıları ve sosyal konutlar, batıda ve güneyde ise düzensiz yerleşmeler, istasyon çevresinde okullar ve askeri tesisler, geleneksel şehrin sınırlarını aşan Cumhuriyet dönemi yapılanmaları olmuştur.²²

Günümüzde Mardin’de geleneksel dokuyu koruma çalışmaları sürerken bir taraftan da kent yeni yerleşim alanlarında hızla genişlemektedir. Bu alanların başında Mardin-Diyarbakır yol aksı gelmektedir. 1980’lerden itibaren oluşmaya başlayan Yenişehir; Diyarbakır ‘a doğru yolun iki tarafında da büyümektedir. Son olarak yeni devlet hastanesinin bu aksta yapılması ile hastane etrafında yapılaşma hızla artmaktadır. Yakın zamanda da Başbakanlık Toplu Konut İdaresi’ nin yapmış olduğu konutların sahiplerine teslim edilmesi ile kent yerleşimi daha da batıya ilerlemiştir. Mardin Artuklu Üniversitesi’nin kampüs alanı olarak kullanacağı bölge, gene aynı aksta Toki Konutları’nın batısındadır. Bu da gösteriyor ki; önümüzdeki yıllarda şehir Diyarbakır’ a doğru daha da bir gelişim gösterecektir.

3.5. KAYNAKLAR

1. <http://www.mardin.gov.tr/turkce/cografya/cografya.asp> (29.03.2010)
2. <http://www.mardin.gov.tr/turkce/cografya/cografya.asp> (29.03.2010)
3. Mardin Valiliği. *Yaşayan Tarih Mardin*, Resim matbaası, İstanbul, 2000, 45-48.
4. Mardin Valiliği. *A.g.e.*, 45.
5. Mardin Valiliği. *A.g.e.*, 48.
6. Alioğlu, F. *Mardin Şehir Dokusu ve Evler*, Tarih Vakfı, İstanbul, 2000, 8.
7. Alioğlu, F. *A.g.e.*,8.
8. Alioğlu, F. *A.g.e.*,8.
9. Öztürkatalay, L. *Mardin ve Mardinliler*, Seçil Ofset, İstanbul, 1995, 80
10. Erginer, G. *Etno-Kültürel Sınırlar Tur Abdin Süryanileri Örneğinde Bilimsel Araştırma Projesi Kesin Raporu*, Ankara Ün. Bilimsel Araştırma Projeleri, Ankara, 2007, 17.
11. Özmen, A. *Tur Abdin Süryanileri Örneğinde Etno-Kültürel Sınırlar*, Doktora tezi, Ankara Ün.- Sosyal Bilimler Enstitüsü,Ankara, 2006, 87.
12. Erginer, G. *A.g.e.*,25.
13. Maner, Ç. *Binyılların Tanığı Mardin ve Çevresi Gezi Rehberi*, Marev, İstanbul, 2006, 18-19.
14. Maner, Ç. *A.g.e.*, 20.
15. Maner, Ç. *A.g.e.*, 20-21.
16. <http://www.mardin.gov.tr/turkce/tarihi/tarihcetarihdekiyeri.asp> (29.03.2010)
17. Ostrogosky, G. *Bizans Devlet Tarihi*, Ankara, 1986, 103
18. Göyünç, N. *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, İÜFEF Yayınları No.1458, İstanbul, 1969, 7.

19. Maner, Ç. *a.g.e.*, 21,22.

20. Maner, Ç. *a.g.e.*, 22-24.

21. Maner, Ç. *a.g.e.*, 24.

22. Alioğlu, F. *a.g.e.*, 23.

4.MARDİN ŞEHRİNİN TARİH İÇİNDEKİ FİZİKİ GELİŞİMİ

4.1. ŞEHİR DOKUSUNUN EVRİMİ

Mardin’de erken tarihli Hıristiyan kiliseleri de dahil olmak üzere Artukoğulları, Akkoyunlular ve Osmanlılar devrinden kalan önemli yapılarla karşılaşmaktadır.

Kaynaklarda Mardin’in anılışı ilk olarak IV. yüzyılda Grek tarihçi Ammianus Marcellinus tarafından karşılıklı iki Roma kalesinden biri (Marde) olarak geçmekteyse de, Süryani kaynaklarında Mardin’de piskoposluk merkezinin bu yüzyılda kurulduğu söylenmektedir. Bu bilgiye bakılırsa, 4. yüzyılda Mardin, sadece Ammianus’un andığı gibi bir müstahkem mevki olmasının ötesinde, sivil ve dinsel işlevleri olan bir yerleşimdir¹.

Mardin, Türk-İslam dönemi açısından önemli bir merkezdir. Şehrin değişik semtlerinde devrin ileri gelenleri tarafından yaptırılan dini yapılar, hanlar, hamamlar, çeşmeler, kasırlar ve evler dönemlerinin mimari özelliklerini günümüze yansıtmaktadır.

Şehre kendi kimliğini kazandıran eserlerin çoğu Artuklular döneminde (12.-14. yy) yapılmıştır. Ulu Cami, Zinciriye Medresesi, Şehidiye Cami ve Medresesi, Savurkapı (Melik Mansur) Cami ve hamamı, Latifiye Cami, Eminateddin Külliyesi, Hamidiye Cami, Kale Cami ve Firdevs Köşkü bu dönemde yapılan anıtsal eserlerden bazılarıdır².

Artuklular döneminde inşasına başlanıp Akkoyunlular döneminde bitirilen Kasimiye Medresesi ile beraber, Kayseriye Bedesteni, Sultan Hamza-i Kebir Camii ve Türbesi, Hamza-i Sagir Zaviyesi, Pamuk Cami ve Zırrar Cami Akkoyunlular döneminde yapılan eserlerdir³.

Osmanlılar döneminde, Arap Cami, Sürur Hanı, Reyhaniyye Cami inşa edilmiştir. Osmanlıların son döneminde ise kışla binası, idadi okul (kız meslek lisesi) binası, hükümet konağı ve vali konağı binaları yapılan eserlerdendir.

4.2. GELENEKSEL ŞEHİR DOKUSUNU OLUŞTURAN ÖĞELER

4.2.1. İç Kale ve Sur içi

Mardin şehri iki bölümden meydana gelmiştir. Bunlardan biri kale içerisinde, diğeri de kalenin eteklerinde bulunan yerleşim alanlarıdır. Kale dışındaki yerleşim alanı bir dönem surlarla çevrili olduğu için suriçi bölgesi olarak da adlandırılır ve bugünkü şehir de burada kurulmuştur. Mardin Kalesi doğuda 1200 m., batıda da 1180 m. yüksekliğindeki bir tepenin üzerindeki düzlükte kurulmuştur. Kale içerisindeki yerleşim de doğudan batıya doğru 800 m, kuzeyden güneye 30 m. ile 150 m. arasında değişen düzlükte yer almıştır. Bu yerleşim alanı kale yamacının bittiği noktalarda sarp kayalıklarla ayrılmıştır. Bu yüzden “kartal yuvası” ismi verilen kalenin duvarları ile burçları, kayalıkları da kapsayacak biçimde yapılmıştır. Kale, insan elinden çıkmaktan öte, doğal bir oluşum görünümündedir. (Şekil 4.2.1.a)

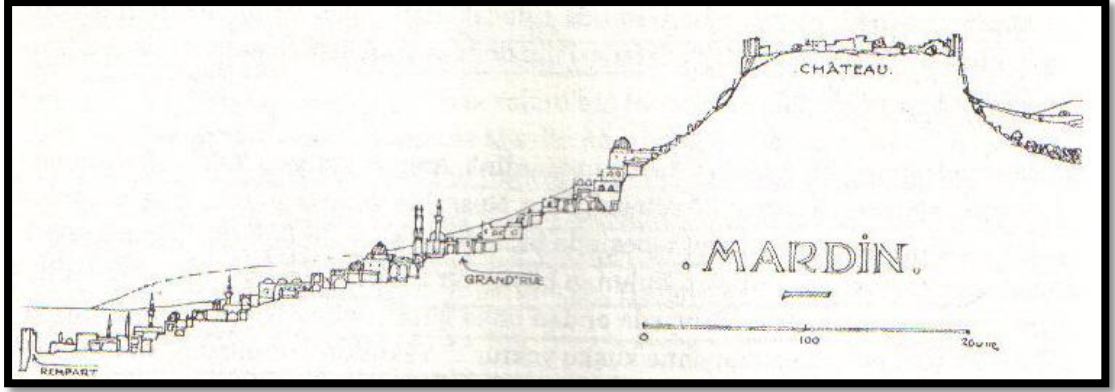
Resim 4.2.1.a : Mardin Kalesi ve kent dokusunun Nusaybin yolundan bir görüntüsü

Kalenin girişi güneyde olup, bu giriş rampa şeklinde yükselir ve bir merdivene ulaşır. Tarih boyunca ele geçirilemez olarak ün yapan Mardin Kalesi'nden ilk defa IV. yüzyılda Bizans tarihçisi Ammianus Marcellinus söz etmiştir. Ardından İmparator Justinianus dönemi tarihçilerinden Prokopios' tan başka uzun süre bu kaleden söz edilmemiştir. VII. yüzyılda Arap akınları sırasında Arap tarihçileri arasında bu kaleden söz edenler olmuştur. XIX. yüzyılda Fransız Dupré bu kalenin çok eski tarihlere indiğini, Bizans imparatorları tarafından da onarıldığını belirtmiştir. Mardin Kalesi X. yüzyılda Al-Bâz (Şahin Kalesi), XIV. yüzyılda Kal'at al Şahba, Kal'at-ı Kuh, Kal'at Gurâb (Karga Kalesi) olarak isimlendirilmiştir. 1471 yılında Mardin'e gelen Barbaro şehirden yüksekte bulunan ve merdivenlerle çıkılan

kale içerisinde yoğun bir nüfusun ve 300 evin bulunduğunu belirtmiştir. Evliya Çelebi'ye göre de, kalenin altındaki mağara ve mahzenlerde hububat saklanmıştır ve sarnıçlarında su biriktirilmiştir. XVIII. yüzyılda Niebuhur bu kalenin oldukça sağlam ancak, tahrip olduğunu belirtmiş, içerisinde 80'i oturulabilir 200 kadar ev olduğunu belirtmiştir. XIX. yüzyılın başlarında Olivier, Bağdat paşasının kaleyi tamir ettirdiğinden söz etmiştir. Bundan sonra Mardin Kalesi' ne 1891' de Cuinet, 1930 yılında Gabriel değinmiştir.⁴

Gabriel, o dönem kalede hala ayakta kalan bir burcun yanında Kale Cami, Hızır Cami ve bir konak kalıntısını belgelemiştir. Günümüzde Kale Cami harap durumdadır ve kalan kalıntıları da yıkılmak üzeredir. Hızır cami ve burç kısmen onarılmıştır. Konaktan ise hiçbir kalıntı kalmamıştır. Kaleiçi yerleşimin zamanla azalıp sur içi kentsel yerleşime taşındığı, 20. yüzyılın başında ise kalenin tamamen boşaldığı anlaşılmaktadır.

Mardin'in ikinci bölümü kalenin altındaki güney yamacındaki yerleşimdir. Sur içi yerleşim olarak da tanımlanan bu alan 2,5-3 kilometre boyunda ve en geniş yeri 500 metre olan arazide doğu batı yönünde doğrusal gelişmişlik gösterir. Kesin olarak hangi tarihte yerleşim yeri olduğu bilinmemekle beraber Hıristiyanlığın erken dönemlerine ait yapılaşmanın da olduğu Süryani kaynaklardan bilinmektedir. İslam egemenliği ile beraber şehir nüfusu artmış ve Artuklular egemenliği ile başlayan Türk-İslam devletleri dönemindeki imar faaliyetleri ile şehrin özgün dokusu şeklini almıştır.⁵ (Şekil 4.2.1.b)

Şekil 4.2.1.b : Mardin Kalesi ve Şehrin Kesiti (Gabriel Albert, 1937)

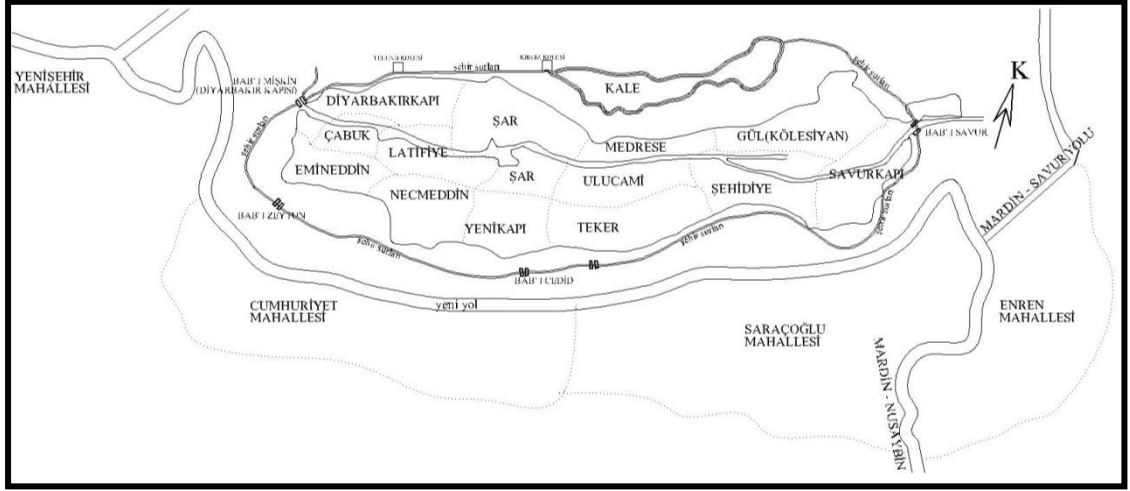
Hangi tarihte yapıldığı kesin olarak bilinmeyen şehri çevreleyen sur duvarları ile ilgili ayrıntılı tanımlamayı 13.yüzyılda İbn Şaddat yapmıştır. Şehrin hendekli sur duvarları ile çevrili olduğunu belirten Şaddat; Bab'el Sor, Bab'el Kıssis, Bab'el Zeyt, Bab'el Şavat, Bab'el Cedid, Bab'el Hammara adlı altı sur kapısını saymıştır. Çeşitli gravürlerde de rastlanan bu sur duvarlarını kalıntılarını en son Gabriel görmüştür.⁶ Günümüzde ise Savurkapı mahallesinin güney yamaçlarında izine rastlamak mümkündür.

Çeşitli dönemlerde farklı nüfus değerlerine sahip sur içi yerleşiminde 19.yy sonlarında Cuinet, kalede ve sur içinde evlerin sayısını 4991, şehrin nüfusunu 25.000 olarak belirler. Cumhuriyet döneminde 1935 yılında yapılan ilk sayımda 22.517 olarak saptanan nüfus dönem içindeki batıya göçlerle doğrusal bir artış göstermemiştir.⁵ Şehrin günümüzdeki nüfusu 2008 yılındaki sayıma göre 82.100'dür.

4.2.2. Mahalleler

4.2.2.1. Sur içi mahalleleri

Mardin' deki mahalleri sur içi ve sur dışı mahalleleri olarak ikiye ayırmak mümkündür. (Şekil 4.2.2.)

Şekil 4.2.2 : Sur içi Mahalleleri

Sur içindeki mahalleler adından anlaşıldığı üzere kentsel sit alanında yer alan eski mahallelerdir. Bunlar⁸:

Diyarbakırkapı Mahallesi: Sur içine Yenisehir'den geldiğinde ilk olarak buradan geçilir. İlk adı Mişkin Mahallesi olan mahalleye, 19. yüzyılda şehre girişi sağlayan sur kapısının adı verilmiştir.

Çabuk Mahallesi: 19. yüzyılda Diyarbakırkapı Mahallesine bağlı olan Şeyh Çabuk Mahallesi, Diyarbakırkapı ile Latifiye Mahalleleri arasında yer alır. Adını 15. yüzyılda tamamlanmış olan Şeyh Çabuk Camisi'nden alır.

Eminettin Mahallesi: Eski adı Kamil ve Bimaristan olan mahalle, adını burada bulunan külliye kuran kişiden alır. Külliye 12. yüzyılda Anadolu'da bilinen ilk Türk-İslam külliyesi olmasıyla önemlidir. Mahallede önemli ve kayda değer birçok tarihi yapı bulunur. Anadolu'nun ilk sağlık tesisi (maristan) burada kurulmuştur.

Latifiye Mahallesi: 19. yüzyıla kadar Yenikapı Mahallesi'nin bir parçası olan Latifiye Mahallesi, Şeyh Çabuk ve Ulu Cami Mahalleleri arasında yer alır. Mahalle 16. yüzyılda Yahudiyan ve Bimaristan olarak adlandırılmıştır. Yahudiyan adı ise bu semtte oturan Musevi çoğunluktan gelir. Zamanla Musevilerin Mardin'i terk etmeleriyle mahallenin adı değiştirilmiştir. Semtte bulunan ve aynı adı taşıyan camiden dolayı 'Latifiye Mahallesi' denilmiştir.

Necmettin Mahallesi: Eminettin Mahallesi'nin doğusunda bulunan Necmettin Mahallesi'nin adı 16 yüzyıl kaynaklarında Zarraka Mahallesi olarak geçer. Tarihi kaynaklara göre bu mahallede Hıristiyan ve Müslüman topluluklar bir arada yaşamıştır.

Şar Mahallesi: Eski adı 'Kırkıs' olan Şar Mahallesi, Diyabakırkapı ile Medrese mahalleleri arasında yer alır. Mahallelerin adlarını İbn-i Şaddad'ın 13. yüzyılda kaydettiği sur kapılarından aldıkları düşünülürse, Bab-ı Kırkıs Kapısı'nın da Şar Mahallesi'nde olduğu söylenebilir. Ancak bugün kapının izine rastlanmamaktadır. Kırkıs'ın keşiş, papaz anlamına geliyor olması mahallede oturan halkın hangi dinden olduğuna işarettir. 16. yüzyılda Kırkıs Mahallesi'nin dörtte üçünün Hıristiyan, geri kalanının Müslüman olduğu bilinmektedir.

Ulu Cami Mahallesi: Adını bu semtte bulunan Ulu Cami'den alır. Mahalle 19. yüzyıldan önce Yenikapı Mahallesi'ne bağlı iken Cumhuriyet dönemi ile birlikte Mardin'in 11 mahallesinden biri olmuştur.

Yenikapı Mahallesi: Arap coğrafyacı İbn-i Şaddad'ın 13.yüzyıl kayıtlarında geçen Bab-ı Cedid sur kapısı bugün Yenikapı Mahallesi'ndedir. Bab-ı Cedid 16. yüzyılda şehrin dokuz mahallesinden biriyken, 19. yüzyılda Zeytun Mahallesi ile birleştirilip

Yenikapı Mahallesi oluşturulur. İbn-Şaddad'ın Mardin'in altı sur kapısından biri olarak gösterdiği Bab-ü Zeyt ise Zeytun Mahallesindedir. Bugün ne Bab-ü Zeyt ne de Bab-ı Cedid' in izi kalmıştır.

Medrese Mahallesi: Medrese Mahallesi, 14. yüzyıl eseri olan Sultan İsa Medresesi'nin (Zinciriye) varlığı ile bu adı alır. Mahallenin kuzey cephesi kalenin altında kalır.

Teker Mahallesi: Yenikapı ve Şehidiye Mahalleleri arasındadır. 19. yüzyıl kayıtlarında Tekke Mahallesi olarak geçen mahalle, bugünkü adını cumhuriyet döneminde almıştır.

Gül Mahallesi: Mardin kalesinin güneydoğusunda yer alan ve 16. yüzyılda "Kölesiyan" olarak bilinen mahalle 20. Yüzyılda, Gül Mahallesi adını alır. 19. yüzyıl kayıtlarına göre o tarihlerde mahallede Hıristiyan nüfus çoğunluktadır.

Şehidiye Mahallesi: Şehidiye Mahallesi; Savurkapı Mahallesi'nin batısında bulunur. Adını 13.yüzyılda yapıldığı kabul edilen Şehidiye Camisi'nden alır.

Savurkapı Mahallesi: 16. yüzyılda şehrin dokuz mahallesinden biridir. Adını semtin sakinleri Şemsilerden alan "Şemsiye Mahallesi" iken 19. yüzyılda Şemsilerin azalmasıyla 'Savurkapı Mahallesi' denmiştir. Mahallenin bir bölümü halk arasında "İmhallet-ül Arap", "Deyr" ya da "El Arap" olarak tanınır. Suriye'nin "Deyr Ez Zor" kentinden gelen aileler 16. yüzyılda buraya yerleşmişlerdir. Bu mahallede konuşulan Arapça Mardin'de konuşulan Arapçadan farklıdır. 20. yüzyılın ortalarına kadar Savurkapı, şehrin sur kapılarında Bab-ı Savur'un altında, bir bölümü üç yolun ortasında ve kenarındadır. Zamanla kapının izleri kaybolmuştur. Mahallede bugün konut olarak kullanılan ama anlatılana göre eskiden Şemsi tapınağı olan bir ev vardır.

4.2.2.2. Sur dışı mahalleleri

Bunlar özellikle Cumhuriyetle beraber oluşmaya başlamış, hala gelişmekte olan kentsel sit alanı dışındaki mahallelerdir:

Yenişehir Mahallesi: Konumundan dolayı Mardin'in yayılma şansı olmadığından "Yenişehir" olarak adlandırılan kent, sit alanının kuzeybatısına kurulmuştur. Çukurda kalan ve nispeten düzlük bir alan olan Yenişehir' de kamu binaları, iş merkezleri ve modern konutlar bulunmaktadır.

Saraçoğlu Mahallesi: Şehrin Mezopotamya Ovası'na bakan güney yamacında bulunur. Bu mahallede iki büyük yapı göze çarpar biri Mor Mikail Manastırı, öbürü ise Şeyh Muhammed Ez-Zerrar Cami'dir. Mor Mikail Mardin'in en eski kiliselerindendir. Cami ise 17. yüzyıl tarihlidir. Mahalleye yerleşim daha çok 1960'lı yıllarda gecekondulaşma ile başlamış yeni yolun açılması ile devam etmiştir.

Evren Mahallesi: Mardin'in güneydoğusunda Mezopotamya Ovası'na inen yol üstünde bulunur. Bu yolun sağında Artuklu Sultanları'nın yaz aylarında kaldığı Firdevs Kasrı bulunur. Ayrıca meydan başından Savur'a inen yolun sağında 19. yüzyıl tarihli Şeyh Hamit Türbesi bulunur. Mahalle 1960'lardan sonra lise, hastane, vali konağı ve çeşitli kamu kuruluşlarının burada oluşmasıyla meydana gelmiştir.

Cumhuriyet Mahallesi: Mahalle adını cumhuriyetin kurulmasından sonra almıştır. Şehrin tek stadyumu buradadır. Mahallenin eteklerinde, Artuklular döneminde inşasına başlanan ve Akkoyunlular döneminde tamamlanan Kasımiye Medresesi bulunur.

4.2.3. Sokaklar

Mardinin sokakları organik bir yapı sergilemektedir. Sokakların oluşması da şehrin gelişimi gibi topografyaya uyumlu olarak, herhangi bir planlama olmadan, ama insan ve binek hayvanları referans alarak gerçekleşmiştir.

Şehir küçük ve dar sokaklar tarafından sarılmıştır. Bu sokaklar doğu-batı aksında genellikle düz ya da az eğimli, kuzey-güney aksında ise basamaklıdır. Yöre ağzında dar sokaklara "zebok", geniş olanlarına ise "ıskak" denir. Yapı sınırının bittiği nokta sokağın başlama noktasıdır. Sokaklar dar oldukları için bu yapı köşeleri pahlanmıştır. Motorlu araçların giremediği bu sokakların bir kısmı, yörede "abbara" (kabaltı) denilen beşik ya da sivri tonozlu geçitler şeklindedir. Abbaraların üstü özel mülkiyet, altı ise kamusaldır. Her abbara, üstünde bulunduğu evin adı ile anılır. "Beyt Hac Kermo Abbarası" gibi. Abbaralarda Mardin sokaklarında olduğu gibi avlulara açılan ev kapıları da bulanabilmektedir. (Resim 4.2.3.a, b)

Şehir dokusunda sokaklar, bazen bir çeşme ile buluştuğunda ya da birden fazla sokakla kesiştiğinde kendiliğinden oluşan, meydan olarak nitelendirilebilecek genişlemeler yer alır. Bunlar az olan yapılanmamış alanlar ve yapıların sahip olduğu avlular dışındaki boşluklardır. Geleneksel şehrin sokak, çıkmaz sokak, meydan biçiminde ortaya çıkan ulaşım ağının kendiliğinden oluştuğu izlenimine karşın, abbara denilen geçitlere ve onların boyutlarına kadar tüm tasarımda, hissedilmeyen bir planlamanın ve yerel yapım geleneği kurallarının egemen olduğu görülür.⁹

Resim 4.2.3.a : Abbara

Resim 4.2.3.b: Abbara

4.2.4. Meydan ve Ticaret Merkezi

Çarşı, çizgisel gelişmiş geleneksel şehir dokusunda büyük bir alana yayılmıştır. Şehrin batısındaki Latifiye Cami'nin önünden tek sokak olarak başlayan çarşı kollara ayrılarak Ulu Cami'yi kendisine merkez yapar. Buradan da Reyhaniye Cami'nin önlerine kadar uzanır. Çarşılar, sonradan genişletilen ve bugün kendi başına bir çarşı-cadde olan ana cadde ile kuzey yönündeki dik sokaklarla bağlanarak bir ticaret merkezi oluştururlar.

Cumhuriyet dönemindeki yapılan yıkımlarla açılan meydanlar sayılmazsa, geleneksel doku içindeki sokak kavşaklarının ve çarşı içindeki dini yapıların önlerindeki genişlemeler, mahalle içindeki çarşı meydanları boyutundadır. Geleneksel zanaatların sürdürüldüğü bu çarşı sokaklarında meydancıklar dükkân tezgâhlarına ile satıl olmaktadır.

Türk-İslam şehir geleneğinde bulunan Ulu Caminin şehrin çekirdeğini oluşturması, Mardin'de de görülür. Cami merkezli çarşının içindeki dükkânların çoğu Ulu Cami Vakfı'na aittir. Mardin çarşı dokusunda da diğer Anadolu şehirlerinde olduğu gibi ortaçağ şehri ihtisaslaşmasının mekânsal örnekleri vardır. 16. Yüzyıldan beri Sipahiler Çarşısı (Revaklı Çarşı), aktarlar, marangozlar, demirciler, bakırcılar, kalaycılar, uncular, çarıkçılar çarşıları, Kayseriye (bedesten) gibi çarşı birimleri şehir merkezindedir. Bunların yanında darphane, tabakhane, mumhane, susam yağı imalathanesi, buzhane, silahhane gibi endüstri tesisleri de vardır.¹⁰ Bunlarla beraber, mahalle içindeki geleneksel konutların giriş katının sokağa bakan cephelerinde mahalle bakkalı, fırın, dokuma atölyeleri ve tahıl depoları ekonomik ilişkileri desteklemektedir.

4.2.5. Geleneksel Mardin Konutu

Mardin'deki geleneksel konut tasarımının, karmaşık tarihsel sürece paralel olarak, yerel bazı kriterlerce belirlenmiştir. Bunlar; yörede oldukça fazla olan ve bölgedeki taş ocaklarından elde edilen sarı kalker taşı, karasal iklim ve topografyadır.¹¹

Doğramalar hariç mimaride kullanılan yegane malzeme taştır. Her ne kadar geç dönemde Diyarbakır Evleri'ne öykünen ahşap kirişlemeli yapılara rastlansa da, Mardin'de geleneksel olarak üstü düz tonozlu örtüler bulunur. Bugün herkesin hayran olduğu yoğun bezeme programlarının geç döneme aittir.

Konut dokusu için belirleyici ikinci etmeni kara iklimidir. Sıkışık sokak dokusu, organik dar sokaklar ile Mardin'e has yapılar olan "abbara"ların yazın ve kışın korunaklı mekânlar oluşturmaları bu iklimin bir sonucudur. Konutların manzaraya bakmayan iç kısımlarında sadece havalandırmaya olanak veren mazgal pencereci odaların hava sıcaklıklarındaki değişimlerden etkilenmeyen mekânlar olarak kullanılır.

Mardin kent dokusu ve geleneksel konut mimarisi için belki de en dikkat çeken verilerden birinin topografyadır. Topografya geleneksel konut tasarımında çok önemli etkiler yaratacak biçimlenmelere neden olmuştur ve oturduğu reel bir nokta vardır. Parselin derinliği ve eğim, kademelenmenin çıkış noktasıdır. Mardin'de bu kademelenmenin çeşitli örneklerini tek, iki, üç ve dört katlı olarak gözlemlenebilmektedir. Bunlar kübik birer yükselti biçiminde değildir, araziye oturacak biçimdedir. Esasen Mardin Evi arazi ile anlaşır ve hiçbir zaman arkadaki evin manzarasını kapatmaz.

Mardin'de evin süreç içinde oluştuğu görülmektedir. Önce zemin katlar inşa

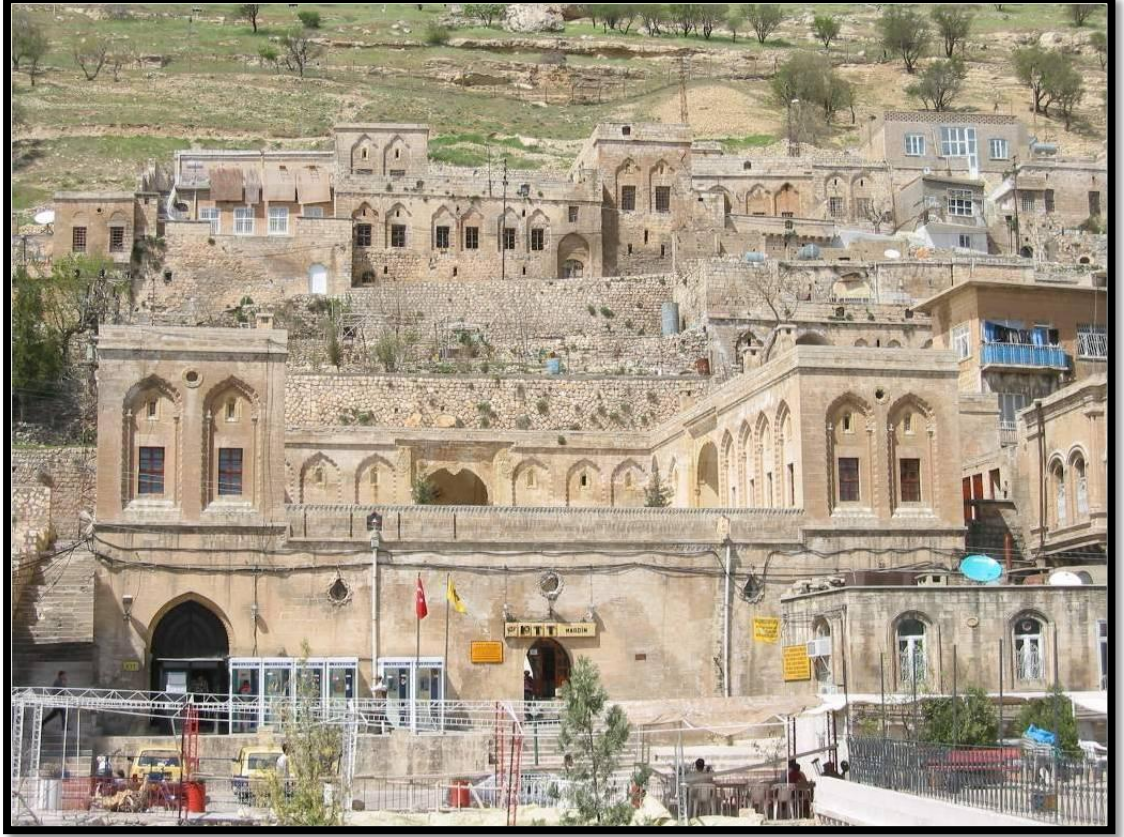
edilmiş, sonra aile büyüdükçe parsel bitene kadar yatayda, daha sonra düşeyde yani topografya kullanılarak ev büyütülmüştür.

Mardin evindeki işlevsel özelliklerinin bu büyüme olgusuyla paralel biçimde gelişmiştir. Mutfak ve ahırlar gibi hizmet mekânlarının, selamlık ve diğer yaşama birimleriyle yan yana, aynı katta olduğu tek katlı örneklerin yanında, yaşama birimlerinin üst katlara taşındığı çok katlı evler de mevcuttur. Yüksek duvarlarla çevrili avluların ise bitişiğindeki mekâna bağlı olarak işlevi değişen ve düşey sirkülasyonun sıklıkla yer aldığı, Mardin Evi'nin vazgeçilmez bir öğesidir.

Anadolu'daki "başoda"ya tekabül eden bir mekan olan "manzara"nın (veya "mandara") Mezopotamya ovasına bakan büyük pencereleri ve ferah mekanı ile yazlık denebilecek bir odadır. Mekânsal verilerine bakıldığında ilginç bir biçimde 3,60 - 4,00 m arasında kareye dayanan bir modülasyon ile karşı karşıya kalınır fakat mekânların bir araya gelişi için bir formülü yoktur. Bu mekânlar yan yana gelişleriyle kendi özel tasarımlarını yaratırlar. Anadolu'daki birçok ev için söyleyebileceğimiz, örneğin "Safranbolu plan tipi budur" diyebileceğimiz bir plan tipi Mardin'de yoktur. Ancak planları yaratan mekânlardan ve bunların birleşimlerinden söz edebiliriz. Bu cephe düzenine de yansımıştır.¹²

Bugün cephedeki görsel zenginlikleri ile göze çarpan geleneksel Mardin konut mimarisinin geç dönem eserleri 18.yüzyıl sonu ile 20. yüzyılın başında inşa edilmiştir. Erken dönem eseri olan zemin katın üstüne ya da bağımsız olarak inşa edilen bu evler, erken dönem eserlerine göre daha bezemelidir. Taçlandırılmış eyvan ve bezemeli kemerli pencereler, süslü aydınlatma pencereleri, silmeler, profilli taş korkuluklar; özellikle güney cephesini süsleyen elemanlardır. İç mekânda ise nişlerin fazlalığı, tonozların yüksek olusu, boş odaların sayısının artması ve

bezemeleri ile kendini göstermesi; son dönem geleneksel Mardin konut mimarisini erken dönemden ayırt edici özelliklerindedir.

Resim 4.2.5 : Son Dönem Mardin Mimarisi Örneklerinden Şatana Ailesi İçin Yapılmış Ev.

4.3. KAYNAKLAR

1. Aydın, S. ve diğlerleri. *Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet*, İstanbul, Türkiye Tarih Vakfı, 2001,60.
2. T.C. Kùltür ve Turizm Bakanlığı. Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Sit Fişleri, Ankara, 2005.
3. T.C. Kùltür ve Turizm Bakanlığı. A.g.e.
4. Alioğlu, F. *Mardin Şehir Dokusu ve Evler*, Tarih Vakfı, İstanbul, 2000, 28-29.
5. Alioğlu, F. A.g.e., 30.
6. Göyünç, N. *XVI. Yüzyılda Mardin Sancağı*, İÜFEF Yayınları No.1458, İstanbul, 1969, 90.
7. Alioğlu, F. A.g.e., 31.
8. Maner, Ç. *Binyılların Tanığı Mardin ve Çevresi Gezi Rehberi*, Marev, İstanbul, 2006, 100-163.
9. Alioğlu, F. A.g.e., 37-38.
10. Göyünç, N. A.g.e., 125,139.
11. Alioğlu, F. A.g.e., 55-109

5. MARDİN GELENEKSEL KASIRLARININ TARİHTEKİ YERİ VE MİMARİ OLUŞUMUNLARINI ETKİLEYEN ETMENLER

5.1. MARDİN GELENEKSEL KASIRLARININ TARİHTEKİ YERİ

Mardin'in geleneksel kasırlarının adları tarihte ilk olarak Artuklu sultanlarının dinlenmelik sayfiye yeri olarak geçer.

Katip Ferdi'nin, Melik Mansur Necmeddin bin Kara Aslan'dan bahsederken sultanın her mevsimi ayrı bir mekanda geçirmesinden bahsiyle andığı, "Ravza-yi Firdevs", bugün meydan başından Nusaybin'e doğru giden yolun güneyinde yer alan, vali konağının yanındaki Firdevs Kasrı'dır. Ali Emiri'nin kaynak gösterdiği, bugün mevcut olmayan bir yazıta göre yapı Artuklulardan Melik Salih Şemseddin Mahmud'a aittir. Bu yapının banisi kim olursa olsun, konumu ve seyrangâh özelliği nedeniyle bütün Mardin emirlerine mekân olduğu söylenebilir; buna bağlı olarak birçok değişiklik geçirmiş olması olağandır.¹

Geleneksel şehir dokusunun kuzeyindeki Fahriye ve batısındaki Ravza bahçelerinin Akkoyunlu hükümdarı Kasım Bey'in kızlarının adına yaptırdığı söylenir. Zira içlerinde bu adlarla anılan kasırlar hala mevcuttur.²

Günümüzde Mardin'de hala "Beyt'ül Artuk" olarak adlandırılan Artukoğullarının torunlarına ait kullanılagelen kasırlar mevcuttur. Begene Kasrı bunlardan biridir. (Ek 2, No:22) Mülkiyetleri Mardin'in eşraf ailelerine ait olan öteki kasırların birçoğu el değiştirmiştir. İlk sahipleri Mardin'den göç ettikleri için, kasırların çoğu mirasçılara kalmıştır.

5.2. MARDİN GELENEKSEL KASIRLARININ MİMARİ OLUŞUMUNLARINI ETKİLEYEN ETMENLER

5.2.1. Aile Yapısı

Eski Mardin’de aile yapısı büyük ve ataerkildir. Anne, baba, çocuklar ve torunlar hep birlikte aynı evde yaşarlardı. Evin oğlu başka bir eve taşınmaz anne ve babası ile aynı evde yaşardı. Kendilerine bir oda verilirdi. Her oda kendi içinde birçok işlevi gördüğü için ayrı bir ev gibi düşünülürdü.

Mardin geleneksel konut yapılaşmasında görülen bu durum Mardin geleneksel kasırlarında da görülmektedir. Zira, şehrin büyük ailelerine ait bu kasırlar da ihtiyaca göre büyütülmüştür. Yatayda ve düşeyde kasıra ek yapıldığı görülür.

Mülkiyeti aileye ait olan bahçenin içine konumlanan kasırların birçoğuna sonradan ihata duvarı eklenerek sınırları belli bir avlu yaratılmaya çalışılmıştır. Özgün hallerinde ise avlu duvarı olmayıp kasır bahçeyle bütünleşmiş haldedir. Burada komşu kasır sahibinin bahçesinin en az 200-300 metre uzakta olmasından ötürü, mahremiyeti sağlama kaygısı olmadan son zamanlara kadar avlu duvarları örülmemiştir. Mahremiyetin mimariye yansımaları birden fazla eyvana sahip olan kasırlarda görülür. Küçük, gösterişsiz ya da selsebilsiz olan eyvanın harem; kemeri bezemeli, büyük selsebilli eyvanın ise selamlık olarak kullanıldığı söylenilebilir. Günümüzde ise bu ayrı kullanımlar pek görülmemektedir.

5.2.2. Ekonomik Yapı

Kasır sahibi ailenin ekonomik durumu, Mardin geleneksel kasırlarında farklı plan tiplerinin çıkmasına neden olmuştur. Selsebilli eyvan karakteristik olarak her kasırda bulunan bir mimari elemandır. Bazen de tek başına kasırın kendisidir. Fakat eyvanın büyüklüğü, tonozunun yüksekliği, cephede kemerin bezenmesi ve taçlandırılması gibi özellikler zengin ve kalabalık ailelerin sahip olduğu kasırlarda görülür. Aynı doğrultuda, selsebilli eyvandan akan suyun biriktiği havuzun büyüklüğü ve kasır sahibi ailenin mülkiyetindeki bahçe alanının genişliği de, gelir düzeyi yüksek kalabalık ailelerin özelliklerindedir.

Şehir merkezinden 2-15 kilometre mesafedeki bu kasırlara Mardin'in kalabalık aileleri Nisan-Mayıs aylarında gitmeye başlarlar. Bağ bozumundan sonra Ekim-Kasım ayları gibi Mardin merkezindeki evlerine dönerler. Zengin aileler, yörede "cinnen" denilen, kasırda dört mevsim kalan bakıcı aileler bulundururlar. Cinnenler, kasırın, bağın, bahçenin ve hayvanların bakımından sorumludurlar. Emekleri karşılığında da kendilerine topraktan gelen ürünün kârından verilir. Bakıcı ailelerin bulunduğu bu zengin aile kasırları daha büyüktür ve cinnenler için müstemilat mevcuttur.

Bağ ve bahçeden elde edilen ürün çok fazla ise dışarıya satılabilir. Fakat genellikle dışarıya satılmaz ve kalabalık olan ailenin günlük ihtiyaçları için kullanır ya da kışlık erzak olarak depolanırdı. Kış için özellikle cevizli sucuk, pestil, pekmez yapılır; meyve-sebzeler kurutulur; domates-biber salçaları yapılırdı. Bunların yanında nar ve sumak sosları üretilirdi.

5.2.3. Kültürel Etkileşim

Güneydoğu Anadolu'da anıtsal özelliklere sahip bir taş mimari geleneği mevcuttur. Bu geleneğin Helenistik, Roma, Hıristiyan ve erken İslam dönemlerinde önemli örnekleri vardır. Haçlılar döneminde de kısa bir etkileşim söz konusudur. Bu geniş bölgenin konut mimarisinin örnekleri, Mardin, Diyarbakır, Urfa, Antep gibi kentlerde ayakta kalan eski evlerde görülmektedir. Bu şehirlerde bazı yerel üslup farklarının yanında, belirgin ortak birçok özelliğe de rastlanmaktadır. Türk evindeki sofanın yerini, bu bölgede benzeri olan eyvan almıştır.³

Mardin'de anıtsal yapılarda da eyvan-su beraberliği tasarımı belirlemiştir. Deyrulzafaran Manastırı'nda, 13. yy Şehidiye Medresesi'nde, 14.yy Kasımiye ve Zinciriye Medreseleri'nde, Savurkapı, Ulu Cami, Latifiye ve Reyhaniye Camilerinin kuzey duvarlarında, iki kapalı mekan arasında konumlanan selsebilli eyvanlar yapılmıştır. Ayrıca şehirdeki birçok çeşmede aynı anlayış görülebilir. Kökeni Ortadoğu'nun eski kültür katmanlarında yatan eyvanın Sasani dönemi saraylarındaki kullanımında da su unsurunun önemli bir yer tuttuğu bilinmektedir.⁴ (Şekil 5.2.3)

Mardin kasırlarının karakteristik ögesi olan selsebilli eyvan Mardin geleneksel konutlarındaki eyvandan farklı olarak bazı mekânlar arasında değildir. Bir dağılım işlevinden öte oturma, dinlenme, serinleme eylemleri eyvanın asıl yapıma amacıdır. Eyvan kendi başına bir yaşama birimidir. Bu tür örnekler Diyarbakır'daki köşklere de rastlamak mümkündür. Havuzu, selsebilli eyvanı ile Diyarbakır köşklarinin Mardin kasırları ile işlevsel benzerlikleri, yerel yapım tekniği ve malzemedeki farklılıklar dışında çoktur.

Resim 5.2.3 : Kasımiye Medresesi Eyvanından Bir Görünüm

5.2.4. Coğrafi Yapı

5.2.4.1. İklim

İklim kasırların oluşmasına sebep olan en etkili etmenlerden biridir. Mardin’de kışlar soğuk, yazlar sıcak geçer. Kasırlar, karasal iklimin hâkim olduğu Mardin’de yazın 45°C ye kadar çıkan sıcaklardan kaçmanın getirdiği mimari sonuçtur. Kasırların hepsi Mardin civarında Zınnar ve Bakırkırı yöreleri gibi yeşilin ve kaynak suyun bol olduğu bahçelerin için de yapılmıştır. Bu yöreler ile şehir merkezi arasında hissedilebilir derecede sıcaklık farkı vardır.

Kasırların karakteristik öğeleri olan selsebilli eyvan ve avludaki havuzun yine bahçeyi sulama işlevinin yanında, serinletme amacı da bulunmaktadır. Ama

Mardin geleneksel dokusunda olduğu gibi eyvanın güneye, manzaraya, yani Mezopotamya Ovası'na yönelmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Kasırlarda selsebilli eyvan, içinde bulunduğu bahçenin topografyasına göre yn bulur.

İklimin sıcak ve yağışların az olması nedeni ile Mardin geleneksel konutlarında olduğu gibi kasırlarında da çatı; düz dam şeklidir. Dam, kasırlarda da geleneksel konutlarda olduğu gibi çeşitli meyve-sebzelerin kurutulduğu, yazın üzerinde uyunan yaşama alanıdır.

İklimin genel planlama üzerindeki etkisi incelendiğinde, avluların ortaya çıktığı, farklı doluluk ve boşluk oranlarına sahip cephelerin oluştuğu, selsebilli eyvan ve havuzun kasırın içine girdiği ve duvar kalınlıklarının arttığı görülür.

5.2.4.2. Malzeme

Mardin'in geleneksel kasırlarında da Geleneksel Mardin evlerinde de olduğu gibi yerel koşullara en uygun yapı malzemeleri yakın çevreden elde edilmiştir. Asıl yapı malzemesi sarı kalker taşıdır. Ocaktan çıktığı anda yumuşak olan bu taş, yerinde bloklar halinde kesilir. Yapıda kullanıldıktan sonra zamanla güneş, yağmur vb. fiziksel evre etkenleri ile rengi kıızıla alarak sertleşir.

Geleneksel konutlarda kullanılan malzeme ve yapım tekniği kasır mimarisinde de sürmüştür. Kasırların bulunduğu bölgelerde bitki örtüsü yeterli olmasına rağmen, ahşap; kasır mimarisinde doğramalar dışında pek kullanılmamıştır. Ancak, ihtiyaca göre kasırların büyüme evresinde, sonradan hem avluya hem de kasırın damına eklenen odaların tavan döşemelerinde, tonoz yerine ahşap kirişler kullanıldığı örneklere rastlanmıştır. (Ek 2, No:1, Ravza Kasır)

5.2.4.3. Topografya

Geleneksel Mardin kasırlarının oluşumunda topografya önemlidir. Çoğunlukla dikdörtgen planlı olan kasır, arazi eğimine paralel yerleşir. Eğimli olan arazi, kasırın selsebilli eyvan açıklığının yönünü belirler. Selsebilli eyvanlı kasır; eyvandan havuza akıp, burada biriken suyun bahçeyi kendi akışı ile rahat sulaması için eğimin üst kotuna konumlanır.

5.3. KAYNAKLAR

1. Altun, Ara. *Mardin'de Türk Devri Mimarisi*, İstanbul, 1971,122-4; *Anadolu'da Artuklu Devri Türk Mimarisinin Gelişmesi*, Kültür Bakanlığı Y., İstanbul, 1978, 225-7.
2. Mardin Valiliği. *Yaşayan Tarih Mardin*, Resim matbaası, İstanbul, 2000, 85.
3. Bekleyen, A. *Eski Diyarbakır Evlerinin Kitlesel Biçimlenmesini Etkileyen Asal Etmenlerin Belirlenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Diclei Ün. Fen Bilimleri Ens., Diyarbakır, 1993.
4. Alioğlu, F. *Mardin Şehir Dokusu ve Evler*, Tarih Vakfı, İstanbul, 2000, 118-9.

6. GELENEKSEL MARDİN KASIRLARININ MİMARİ ÖZELLİKLERİ

6.1. KONUM

Mardin geleneksel kent dokusu sadece belli yerlerde izleri olan, surlarla sınırlandırılmış bir sur içi alanından oluşmuştur. Geleneksel Mardin kasırları ise bu sur içi alanın dışına dağılmıştır. Kale arkasını da içine alan şehrin yakın çevresi, Bakırkırı Vadisi ve Zinnar Vadisi incelenen alanlardır. (Ek 1: Kasırların Konum Haritası) Bu alanlar, su sarnıçlarının bulunduğu, eğimli olmalarına rağmen toprağı tarıma müsait alanlardır. Şehir merkezinden farklı olarak, bu alanların sulak ve yeşillik olmalarıyla kasırların buralarda yapılması tercih edilmiştir. Bu alanların, binek hayvanı ile şehir merkezine 4-5 saat mesafede olmaları, ailelerin şehir içindeki evleri ile kasırlar arasındaki bağlantıyı sağlama açısından önemlidir.

Geleneksel Mardin Kasırlarının araziye konumlandırılmasında belli bir yön kaygısı yoktur. Geleneksel Mardin evlerinde olduğu gibi, güney cephesine, ovaya yani manzaraya yönelme şartı Mardin kasırlarında görülmez. Ancak kasırların konumlandırılmasında selsebilli eyvana can veren suyun önemi büyüktür. Zira kasırların hepsi su kaynaklarına yakın yerlere yapılmışlardır. Arazide su kaynağı yok ise su; “serap” denilen yer altında açılan kanallar ile kasımın selsebilli eyvanına ulaştırılır. Bazen bu serapların uzunluğu 50 metreyi geçmektedir. Bir insanın eğilip sürünerek ilerleyebileceği şekilde yapılmış olan seraplara, yüzey ile bağlantıyı sağlayan müdahale kuyuları yapılmıştır. Çeşitli sebeplerle tıkanan ya da çöken serapların içine bu müdahale kuyularından girilerek su yolu temizlenir. (Resim 6.1.a, b, c)

Resim 6.1.a : Müdahale Kuyularından Birinin Dıştan Görünümü

Resim 6.1.b: Kuyunun İ Görünümü, Altta Serap Kanalından Akan Su

Resim 6.1.c: Suyu Kurumuş Kasırlardan Birine Ait Bir Serap

6.2. PLAN DÜZENİ

Geleneksel Anadolu evleri tipolojik bir çerçeve içinde ele alındığında bazı genellemelerin var olduğu görülmektedir. Yapı genellikle iki veya üç katlıdır. Zemin kat serbest mekanlar olarak düzenlenir. Evlerin zemin katları dışa kapalı, içe dönük durumda servis mekanlarına (ahır, depo, kiler, mutfak), üst katları ise dışa ve sokağa dönük biçimde yaşama mekanlarına ayrılmıştır. Odalar, ortak alan olan sofanın etrafında düzenlenmiştir. Evin birinci katına ahşap merdivenle çıkılır. Üst katlar, özellikle en üst kat yaşanan yerdir. Bu katta sofa ve sofaya açılan odalar bulunmaktadır.¹

Geleneksel Mardin kasırları üzerine benzeri bir çalışma yapıldığında farklı sonuçlara ulaşılmaktadır. Mardin kasrının zemin katının yukarıdaki tanımda olduğu gibi sadece servis ilişkilerini içeren mutfak, ahır ve depo gibi birimlerden oluşmadığı

görülmektedir. Zemin katta yer alan diğer mekânlar; kasırların karakteristik ögesi olan selsebilli eyvan ve odalar gibi yaşama mekanlarıdır. Genellikle tek katlı inşa edilmiş olan kasırlara sonradan kat ilaveleri ve avluda ek mekânlar yapılmıştır. Zemin kata göre geç tarihli olan bu üst katlarda yaşama birimleri ve eyvanlar bulunur. Üst katlardaki mekân kurgusu geleneksel Mardin evlerindeki ile aynıdır. Mardin evinde görülen “mandara” denilen kat yüksekliği fazla nişli, süslü başodaya, eyvan ve revaklara geleneksel Mardin kasırlarında da rastlanır. Bazen bu katlarda mutfak ve tuvalet te bulunur. (Ek 2, No:15 Bahrıltor Kasrı) Kasırlarda bodrum kata hiç rastlanmamıştır.

Geleneksel Mardin kasırlarının bazılarında harem ve selamlık olarak kullanılan ayrı selsebilli eyvanlar vardır. Kemer açıklığı küçük, bezemesiz ve nişleri az olan, bazen sebili olmayan eyvan, haremdir. Süslemeli ve geniş açıklıklı kemere sahip, nişli selsebilli eyvan ise selamlıktır. İki bölüm de aynı avluya ve cepheye bakar. (Ek 2, No:5 Firdevs Kasrı, No:13 Şatana Kasrı, No:19 İskender Kasrı)

Genellikle mahremiyet ve korunmadan ötürü sonradan eklenen duvar ile kasır bir avlu içine alınmıştır. Geleneksel Mardin kasırlarında mekânlar; bu avlu içindeki selsebilli eyvanın yanlarına eklenerek gelişmiştir. Fakat kasırların karakteristik ögesi olan selsebilli eyvanın, tek başına kasrın kendisi olduğu örneğe de rastlanmıştır. (Ek 2: Begene kasrı)

6.2.1. Plan Düzenini Oluşturan Mekânlar

Geleneksel Mardin kasırlarında plan düzeninin oluşturan mekanlar, yaşama mekanları ve servis mekanları olmak üzere iki alt başlıkta incelenmiştir.

6.2.1.1.Yaşama mekanları

Yaşama mekanlarını oluşturan işlevsel birimler, avlu, selsebilli eyvan ve odalar alt başlığında incelenmiştir.

6.2.1.1.1. Avlu (açık mekan)

Zaten bahçe içinde olan kasırlara, daha önceki bölümlerde değinildiği gibi koruma ve mahremiyet amaçlı ihata duvarları eklenerek, bahçede tanımlı bir avlu yaratılmıştır. Avlu, servis birimlerine bağlantıyı sağlayan açık bir mekândır. Duruma göre kare, dikdörtgen ve yamuk olabilmektedir. Yani değişken formludur. Avlunun kenarlarında selsebilli eyvan ve ona yapışık mekânlar bulunur. Avlunun merkezinde ise, selsebili eyvan aksında havuz bulunmaktadır. Havuzun sayısı bazen birden fazla olabilir. (Resim 6.2.1.1.1.a)

Resim6.2.1.1.1.a: Deyrulzafaran Manastırı Kasrı Eyvanından Çift Havuzlu Avlunun Görünümü

Avlunun merkezindeki havuzun yakınında ceviz ya da çınar ağaçları dikilmiştir. Çoğu asırlık olan bu ağaçlar avluyu gölgelemekte ve havuzun da etkisi ile serinletmektedir.

Havuz çevresi genellikle üç-dört sıra taş kaplanmıştır. Bunun haricinde avlu ekseriyetle topraktır. Bakımlı kasırlarda ise avlu içinde bu toprak alan, çimenlik yapılır buraya “merce” denir. Avludaki havuzdan alınan su ile mercenin sürekli yeşil kalması sağlanır. (Resim 6.2.1.1.1.b)

Resim 6.2.1.1.1.b: Bahriktor Kasrının Avlusu ve Merce

Avlu içinde genellikle köşe noktalarında “maasara” denilen yekpare sıkma taşları ve ekmek yapımında kullanılan, içine keçi kılı karıştırılmış ve ince elenmiş killi, özel bir çamurdan yapılan “tandır” fırınları mevcuttur. (Resim 6.2.1.1.1.c) Maasarada özellikle üzüm sıkılarak pekmez ve şıra yapılır. (Resim 6.2.1.1.1.d) Pekmez ve şıra Mardin’de özellikle cevizli sucuk ve pestil yapımında hâlâ kullanılır.

Resim 6.2.1.1.1.c : Saraçoğlu Kaserne'nin Avlusundaki Tandır

Resim 6.2.1.1.1.d: Vakfiye Kasrının Avlusundaki Maasara (sıkma) Taşı

6.2.1.1.2. Selsebilli eyvan (yarı açık mekan)

İklimin ve tarihsel koşulların ortaya çıkardığı eyvan, sıcak yörelere özgü olup halkın sosyal yaşamı ile bütünleşmiş, yöresel bir mekândır. İçinde bulunduğu kapalı kitlenin dışı, yani avluya açılan en büyük boşluğudur. Eyvan dışı karşı korumalı, gölgeli ve huzurlu bir ortamdır.²

Geleneksel Mardin evlerinde eyvan; üç tarafı kapalı, açık olan cephesi güneye, manzaraya bakan yaz odası şeklindedir. Mardin kasırlarında eyvanın karakteristik öge olması; geleneksel Mardin evlerinden farklı olarak, eyvan içinde selsebile sahip olmasındandır. Selsebilli eyvanın konumlanması Mardin geleneksel konutunda olduğu gibi güneye, ovaya yönelme şeklinde değildir. Tamamen bahçenin topografyası ile alakalıdır. Selsebilli eyvanlı kasır, suyun kendi akışı ile

bahçeyi rahatlıkla sulaması için, eğimli arazinin üst kotuna, eğime paralel bir düzlüğe yerleşir. Selsebilli eyvandan akan su avlu içindeki havuzda birikir. Havuz dolunca su bırakılarak, doğal akışı ve arazinin doğal eğimi ile bahçedeki bostanlığı çok rahat sulamaktadır. İncelenen kasırlar arasından sadece Süleyman Beg Kasrının selsebilli eyvanının direk avlu ile bir ilişkisi yoktur. Kasır, Mardin geleneksel konut plan tiplerinden olan “ters t” tipindedir. Selsebilli eyvan içerde ortada olup, suyun avludaki havuza akışı iç mekândan dışarı açılan bir kanal ile olmaktadır. (Ek 2, No:6 Süleymanbeg Kasrı)

Selsebilli eyvan, avlu zemininden bir ya da birkaç basamak yukarıda zemin katta bulunur. Kasırlara sonradan eklenen üst katlarda da eyvan bulunmaktadır. Bu katlardaki eyvanlar, Mardin geleneksel konutunda olduğu gibi odaların kendisine açıldığı geçiş mekanlarıdır.

İncelenen kasırlarda bir, iki ya da üç açıklıklı olan selsebilli eyvan, kendi başına bir yaşama birimidir. Selsebilli eyvanın kemer açıklığı, bezemeleri, yüksekliği kasır sahibi ailenin gelir düzeyi ile ilgilidir. Eyvan döşemesi ve duvarları Mardin geleneksel konutlarında da kullanılan sarı kalker taşından yapılmıştır. Duvarlarda kemerli nişler bulunmaktadır. Genellikle sivri tonozlu olan selsebilli eyvanın yarım daire ve basık tonozlu örneklerine de rastlanmıştır. Varlıklı ailelerin kasırlarında tonoz, duvarlarda olduğu gibi düzgün kesme taştan yapılmıştır. Orta halli ailelerin kasırlarında selsebilli eyvan tonuzu ise kırma taştan örülüp, üstü sıvanmıştır. (Resim 6.2.1.1.2.a, b)

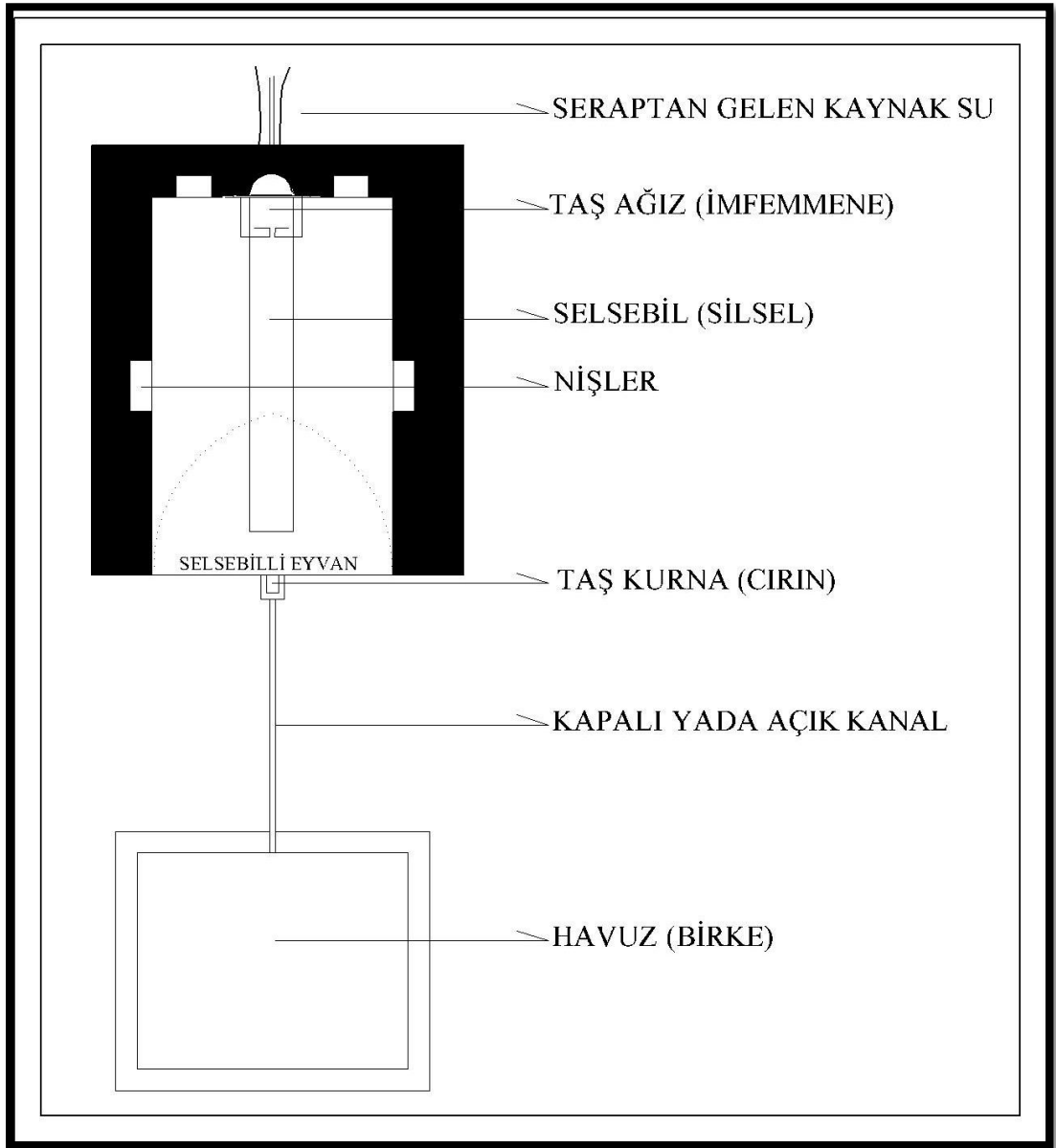

Resim 6.2.1.1.2.a : Abdulkadir Paşa Kasrının Selsebili Eyvanı

Resim 6.2.1.1.2.b : Firdevs Kasrının Selsebili Eyvanı

Selsebilli eyvana seraptan gelen su ilk olarak yöre ağzında “imfemmene” denilen taş ağza dökülür. Buradan “silsel”e yani selsebile gelir. Selsebilden “cırın” denilen taş kurnaya gelen su buradan bir kanal ile “birke”ye yani havuza dökülür. Suyun seraptan gelerek taş ağza döküldüğü bölümde duvar içinde mutlaka bir niş vardır. Varlıklı ailelerin kasırlarında bu niş çeşitli bezemelerle süslenmiştir. (Şekil 6.2.1.1.2)

Şekil 6.2.1.1.2: Eyvan Ekseni Üstündeki Su Ögesinin Akış Kurgusu

6.2.1.1.3. Odalar (kapalı mekânlar)

Geleneksel Mardin kasırlarında eyvan ve avludan sonraki önemli bir diğer bölüm, odalardır. Odaların konumlandırılmasında herhangi bir şarta bağlı kalmamıştır. Daha önce değinildiği üzere, odalarda tıpkı selsebilli eyvanda olduğu gibi geleneksel Mardin evlerindeki gibi ovaya ya da manzaraya yönelim söz konusu değildir. Oda, selsebilli eyvanın yanındadır. Girişi ise avludan, ayrı bir kapıdan olur. Kasırlara üst katlarına yapılan son dönem eklerinin ise geleneksel Mardin evi özelliklerini taşıdıkları görülür hatta “mandara” denilen başodalar bile mevcuttur. Bu tür çok katlı kasırlarda alt kattaki odalar, yöre ağzında “cinnen” denilen, kasrın daimi bakıcı (bahçıvan) ailelerine tahsis edilmiştir. Üst kattaki odaları ise kasır sahibi aileler kullanmaktadır. (Resim 6.2.1.1.3.a

Resim 6.2.1.1.3.a : Firdevs

Kasrının Başodası (Mandara)

Kasırlarda, geleneksel Mardin evlerinde olduğu gibi, oda birkaç amaca hizmet etmektedir. Kimi odalarda ocak bulunmaktadır. Kışın odalarda, yazın ise avluda ya da damda uyumaktadır.

Kasır odalarının döşemesi, taş ya da “ınkara” denilen bir sıva ile kaplıdır. Pencerelerin yerden yüksekliği yere konulup üzerine oturulan divan-döşek yüksekliğine göre ayarlanmıştır. Pencere parapeti yastığa bağlı olarak alçak tutulur. (Resim 6.2.1.1.3.b)

Duvarlar, tonoz başlangıç noktasına kadar taştır. Zemin kat duvarlarında genellikle üstü sıvalı kaba yonu, üst kat odalarında ise düzgün kesme taş kullanılmıştır.

Odaların çoğu beşik ya da çapraz tonozludur. Fakat mandara odalarında aynalı tonozlu örnekler görülmüştür. Tonoz kırma taştan örölüp üzeri harç ile sıvanmıştır. Artuklu sultanlarının inşa etmiş oldukları kimi kasırların odalarındaki tonozlar düzgün kesme taştandır. İncelenen kasırlarda Karakoyunlu Hükümdarı Kasım Bey’in kızı için yaptırdığı söylenen Fahriye kasrındaki taş kubbeli oda hariç kasırlarda kubbeye hiç rastlanmamıştır. (Resim 6.2.1.1.3.c-d)

Resim 6.2.1.1.3.b: Hac Hizmi Kastrına Ait Bir Oda

Resim 6.2.1.1.3. c-d : Fahriye Kastrının Kubbeli Odası

Kasırlara sonradan eklenen kimi odaların tavanları tonozlu olmayıp, ahşap kirişlidir. (Resim 6.2.1.1.3.e) Genellikle bu kirişlemelerde kullanılan ağaç kavaktır. Oda boyutları genelde kısa kenarı 3-4 metre, uzun kenarı 6-7 metre arasından değişen dikdörtgen şeklindedir. Tavan yüksekliği ise 2,5-5 metre arasındadır. Zemin kattaki odalar erken dönem eseri oldukları için kat yüksekliği ekseriyetle daha azdır.

Resim 6.2.1.1.3. e : Ravza Kasrına Sonradan Eklenen Tavanı Ahşap Kirişli Oda

6.2.1.2. Servis mekanları

Geleneksel Mardin kasırlarında servis birimleri, mutfak, ahır, depo gibi birimlerden oluşmaktadır.

6.2.1.2.1. Mutfak

Geleneksel Mardin kasırlarında mutfak, varlıklı ailelerin kasırlarında görülür. Bunda pişirme için avlunun kullanılmasının etkisi büyüktür. Avluda iki taş yan yana getirilip, altına çalı çırpı konulup yakılarak, taşların üstüne konulan üstündeki kaptaki yemeğin pişmesi sağlanır. Bunun yanında ekmek ya da hamurlu yiyeceklerin pişirilmesi için avludaki tandır kullanılır.

Pişirme mekânına sahip kasırlarda ise mutfak, bazen içinde birden fazla ocağı olan kapılı bir oda ya da eyvan şeklindedir. Bazen bu eyvanın içinde tandır ve ocak yan yana olur. Ocak sayısı, eyvan sahibi ailenin ne kadar kalabalık olduğunun da kanıtıdır. (Resim 6.2.1.2.1. a-b)

Mutfak zemin döşemesi taş ya da sıkıştırılmış toprak kaplıdır. Duvarları genellikle kaba yonu taştandır ve üstü sıvanmış örnekleri de mevcuttur. Mutfak eyvan şeklinde ise tavanı beşik tonozlu, oda şeklinde ise çapraz ya da sivri tonozlu oldukları görülmüştür.

Mutfakların hiçbirinde su donanımı yoktur. Su, selsebilli eyvanın taş ağzından alınır.

İncelenen kasırların hiçbirinde banyo ya da hamama rastlanmamıştır. Yıkanma eylemi mutfak hacminde, ocakta ısıtılan su yardımı ile yapılmaktadır. Yani mutfak, aynı zamanda kasrın banyosudur. Tuvalet hacmi ise varlıklı ailelerin kasırlarında sonradan eklenen bölümlerdendir.

Resim 6.2.1.2.1. a: Bahrıltor Kasrı Mutfağındaki Ocaklar

Resim 6.2.1.2.1. b: Abdulkadir Paşa Kasrı Mutfak Eyvanındaki Taş Ocak

6.2.1.2.2. Ahır

Geleneksel Mardin kasırlarının çoğunda ahır bulunur. Bunda, Mardin sur içi yerleşiminde olan evleri ile kasırlara ulaşımı binek hayvanlarıyla sağlamaları etkilidir. İçlerinde ahır mekânı bulunmayan kasırlarda ise, avlunun bir köşesi hayvanlara ayrılır. Hatta bu köşede avlu duvarında nişler şeklinde at yemlikleri de bulunur. Varlıklı ailelerin kasırlarında ahır mekânının yanında “cinnen” denilen bakıcı ailelere ait müştemilat bulunur. Ahır mekânının döşemesi toprak ya da moloz taştır. Duvarlarda da kaba yonu taş kullanılmıştır. Erken tarihli örneklerde tavanı tonozlu olup, sonradan yapılan ahır mekânlarında ise ahşap kirişlemeler kullanılmıştır.

Resim 6.2.1.2.2. a: Abdulkadir Paşa Kasrı İç Avlusundaki Yemlikli Ahır

Resim 6.2.1.2.2. b: Abdulkadir Paşa Kasrı İçindeki Ahır

6.2.1.2.3. Depo

Mardin kasırlarında depolar, genellikle bodrum katında konumlanır. Avlu kotundan birkaç basamak yukarıda yer alır. Kasırın büyüklüğüne ve kasır sahibi ailenin zenginliğine göre boyutları değişmektedir. Pencereleri yoktur. Fakat kiminde sadece kapı üstünde küçük bir aydınlatma pencereleri bulunur.

Depolar; kasır kullanıcılarının yiyeceklerini, yakacaklarını, hayvan yemlerini ve çeşitli eşyalarını sakladıkları mekânlardır. Ayrıca bahçe bakımında ya da sürümünde kullanılan araç ve gereçlerde buralarda depolanır. Depo; duvarlarında nişleri bulunan ihtiyaca göre ahır olarak ta kullanılabilen bir mekândır. Kat yüksekliği öbür hacimlere göre daha az olan depoların döşemesi, kaba yonu taş ya da toprak; duvarları ise kaba yonu taştır. Tavanı moloz taş tonozlu olup genelde sıvasızdır. (Resim 6.2.1.2.3)

Resim 6.2.1.2.3 : Vakfiye Kasrı İçindeki Depo

6.2.2. Mekân Elemanları

Mekân elemanları; nişler, havuzlar ve merdiven alt başlığında incelenmiştir.

6.2.2.1. Nişler

Geleneksel Mardin kasırlarında nişler avlu, oda ve eyvan duvarlarında yer alır. Nişler odalarda çeşitli eşyalar, kandil, yatak ve yastıkların yerleştirilmesi amacıyla; eyvanda ise gaz lambası, günlük mutfak ihtiyaçları, çanak, çömlek ve çeşitli eşyaların yerleştirilmesi için duvar içinde oluşturulan gömme boşluklardır. Nişler iç mekânı zenginleştirici özelliğe sahiptirler.

Oda duvarlarında eni 70 santimetreyi geçmeyen nişlere “taka” denir. Bunların derinliği 30-40 cm arasında değişir. Eni 70 santimetreden büyük olup, yatak ve yorganların konulduğu nişlere ise “beytül ifreş” denir. Bu yüklükler takalara göre daha yüksek ve daha derindirler. Çoğu zaman iki pencere veya iki niş arasında eni 20 santimi boyu da 25 santimetreyi geçmeyen küçük nişler vardır. Kandillik olarak kullanılan bu nişler genelde süs amaçlı yapılmıştır. (Resim 6.2.2.1.a)

Eyvanların içinde ise baskın olan niş, içinden suyun geldiği taş ağızlığın (imfemmene) arkasındaki niştir. Bu nişin, zengin ailelerin kasırlarında etrafı çeşitli bezemelerle süslenmiş, mukarnaslı ya da yarım kubbeli örnekleri vardır. Bu nişin yanında odalarda da bulunan taka ve kandillikler de bulunur. (Resim 6.2.2.1. b, c, d)

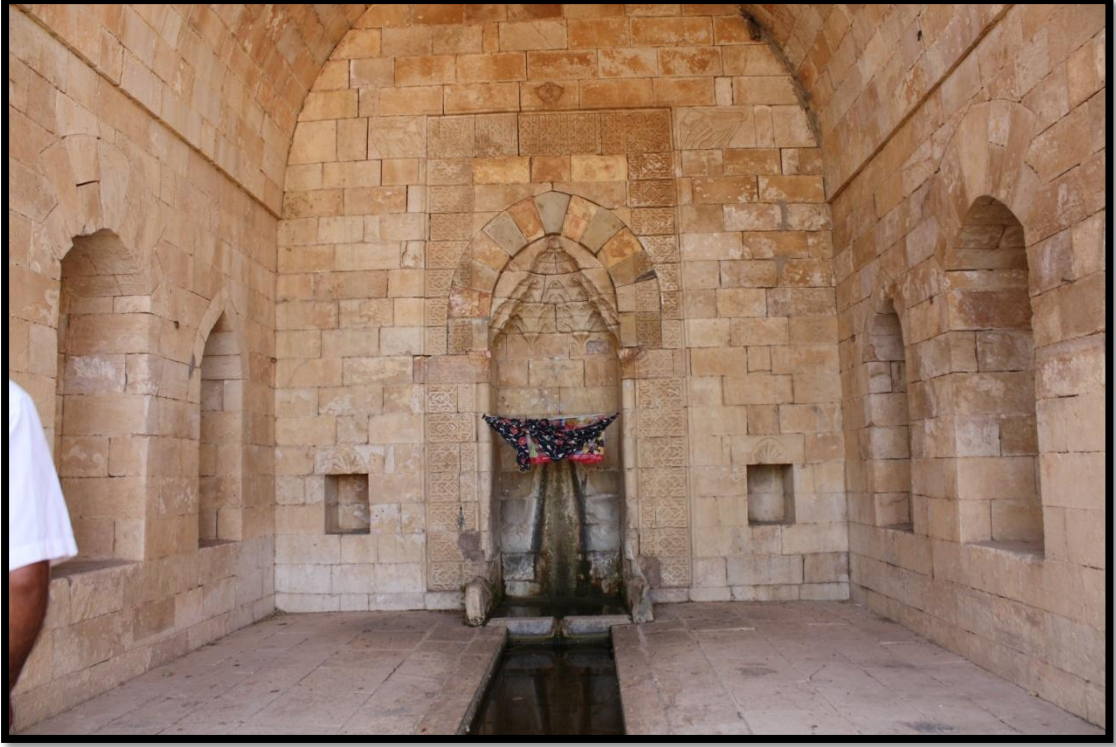
Ahırlarda ve avlu duvarlarında kullanılan nişler ise at yemliği görevi görür. Yerden yükseklikleri, atın ayakta rahatça yemini yiyebileceği şekilde düzenlenmiştir.

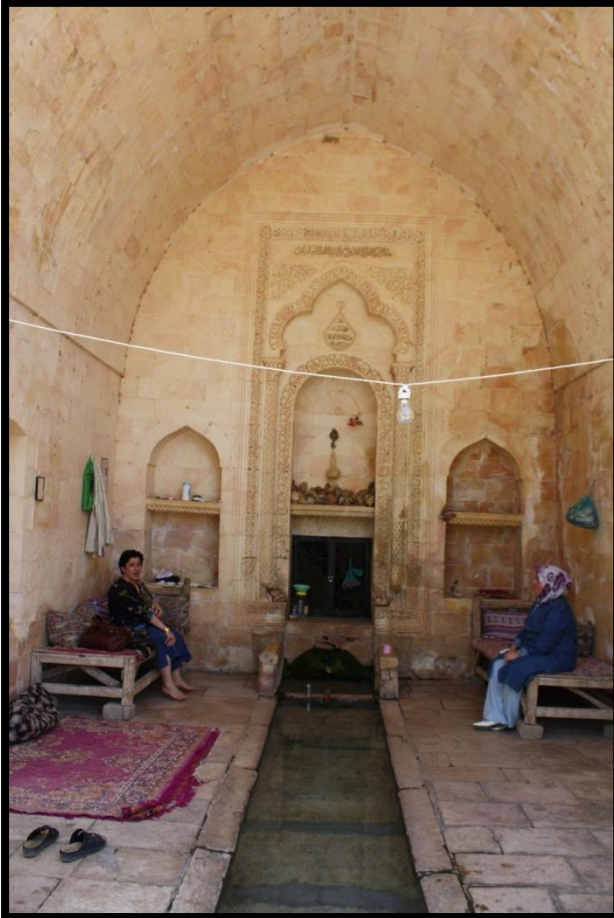
Resim 6.2.2.1.a : Birkitül Cemel Kasrı Oda İçindeki Nişler

Resim 6.2.2.1.b : Mahmut Ömre Kasrı Selsebilli Eyvanı İçindeki Nişler

Resim 6.2.2.1.c : Iskender Kaskı Selsebilli Eyvanı İçindeki Nişler

**Resim 6.2.2.1.d : Abdulkadir Paşa
Kaskı Selsebilli Eyvanındaki Nişler**

6.2.2.2. Havuzlar

Geleneksel Mardin kasırlarının hepsinde havuz bulunmaktadır. Havuz eyvanın içinde ve avluda bulunur. Eyvanın içindeki taş ağız (imfemene) bir kenarı 60-100 cm arası kare olup, içinde çeşitli geometrik formların işlenmiş olduğu örnekleri mevcuttur. (Resim 6.2.2.2.a) Taş ağzın kenarlarında yüksekliği 40 santimetreyi geçmeyen taş kolluklar bulunur. Kimi taş kollukların eyvan açıklığına bakan yüzeyleri süslemelidir. Su, taş ağızdan selsebile (silsel) akar. Selsebin eni 70- 90 cm arasında değişir. Boyu ise eyvanın derinliğine bağlıdır. Selsebilden akan su taş kurnada (cırın) birikir, buradan bir kanal ile büyük havuza (birke) akar. (Resim 6.2.2.2.b) Büyük havuz; dikdörtgen, kare, sekizgen formlarda olup boyutları değişkendir. (Şekil 6.2.2.2.a, b,c)

Havuzlarda kullanılan taş, düzgün kesme sarı kalker taştır. Fakat havuzlarda özellikle gözeneksiz, daha sert taşlar kullanılmıştır.

Havuzun bazen tek başına, bağımsız bir çeşme gibi, selsebilli eyvan ya da herhangi bir kasır ile ilişkisi olmadan bahçeyi sulama amaçlı yapılmış örneklerinin olduğu görülmüştür. (Resim 6.2.2.2.c)

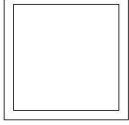
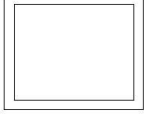
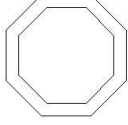
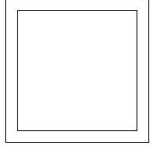
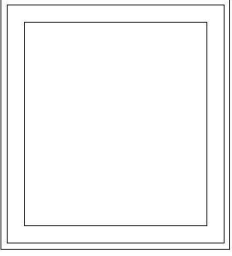
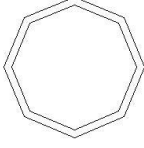
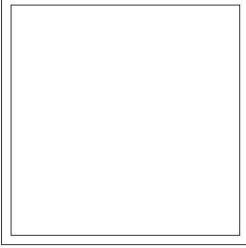

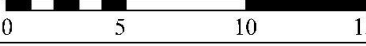
Resim 6.2.2.2.a : Çeşitli Taş Ağızlar (İmfemmeneler)

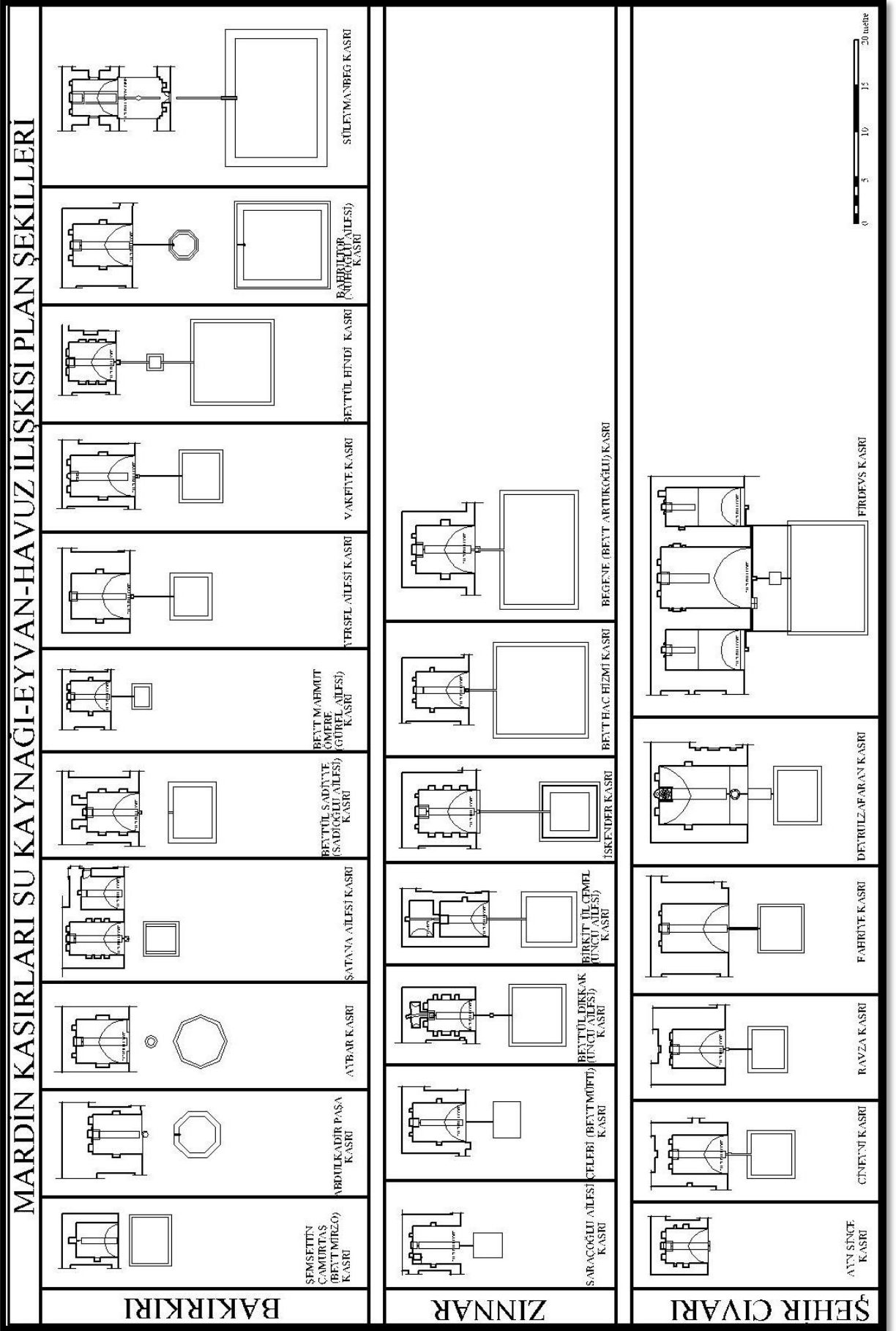
Resim 6.2.2.2.b : Çeşitli Taş Kurnalar (Cırınlar)

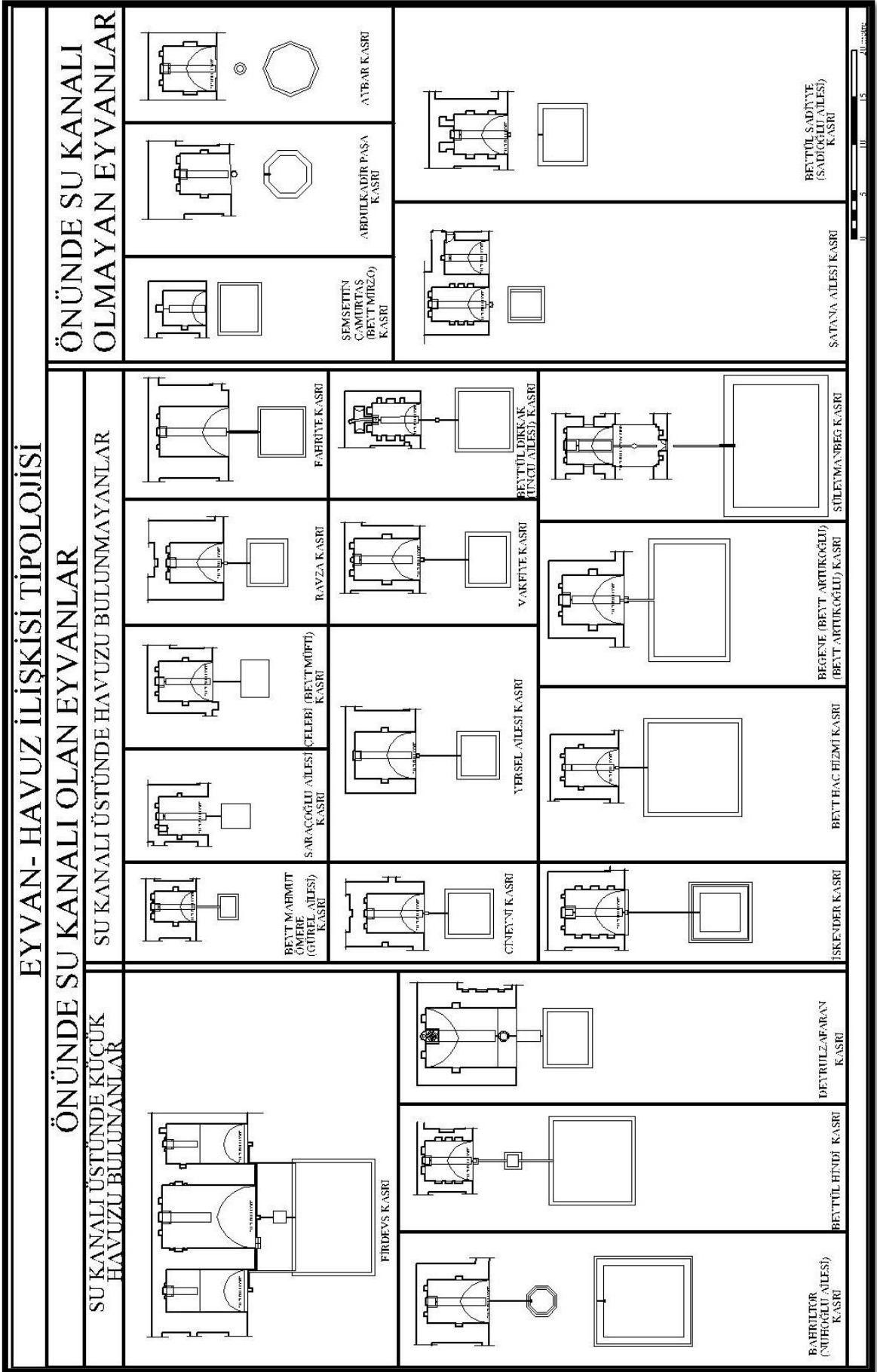
Resim 6.2.2.2.c : Bahçe Sulama Amaçlı Eyyansız Bir Havuz

GELENEKSEL MARDİN KASIRLARI HAVUZ TİPLERİ		
KARE	DİKDÖRTGEN	ÇOKGEN
 <p>BEYT ÜL KÖMÜRLİ (ŞATANA AİLESİ) KASRI</p>	 <p>BEYT MAHMUT ÖMERE (GÜREL AİLESİ) KASRI</p>	 <p>BAHRİLTOR (NUHOĞLU AİLESİ) KASRI</p>
 <p>CİNEYNİ KASRI</p>	 <p>VAKFİYE KASRI</p>	 <p>ABDULKADİR PAŞA KASRI</p>
 <p>BİRKİT' ÜL CEMEL KASRI (UNCU AİLESİ)</p>	 <p>BAHRİLTOR (NUHOĞLU AİLESİ) KASRI</p>	 <p>AYBAR KASRI</p>
 <p>BEYT HAC HİZMİ KASRI</p>	 <p>FİRDEVS KASRI</p>	
 <p>0 5 10 15 metre</p>		

Şekil 6.2.2.2.a : Geleneksel Mardin Kasırları Havuz Tipolojisi

Şekil 6.2.2.2.b : Geleneksel Mardin Kasırları Eyvan-Havuz İlişkisi Plan Şekilleri

Şekil 6.2.2.2.c : Geleneksel Mardin Kasırları Eyvan-Havuz İlişkisi Tipolojisi

6.2.2.3. Merdivenler

Geleneksel Mardin kasırlarında merdiven, çoğunlukla kasırların son dönem eki olan üst katlar ve dam ile bağlantıyı sağlamak için avluda ve teraslarda bulunur. Oda içlerinde bulunan ve dama çıkan örnekleri de vardır. Avludaki merdivenler katlar arasındaki bağlantıyı sağlar. Avludan üst katın terasına bağlanılır.

Merdiven basamak sayısı zemin katın yüksekliğine göre değişir. Basamak genişliği 25-30 cm, bir basamak taşının uzunluğu ise 70 -100 cm arasındadır. Merdivenlerde, geleneksel kasırlarda kullanılan sarı kalker taşın aynısı kullanılmıştır. Fakat basamak taşı tek parça kesilmiştir. Geleneksel Mardin konutunda kullanılan taş korkuluklara kasırlarda rastlanmamıştır.

Evlerin yığma sistemle yapılması merdivenleri de etkilemiştir. Merdivenler kendi içlerinde iki çeşit yapılmıştır. Birincisi bağlı olduğu duvarla örülen, böylece basamak uçlarının duvarın içinde yer aldığı türdür. Birbirleri üstüne otururken, duvar yükün belli bir bölümünü taşımış olur. İlk birkaç basamağın altı doludur. Sonra altları içbükey boşaltılmış basamaklar, birbiri üstüne 5-6 cm binerek yükselir. (Resim 6.2.2.3.a) Diğer bir tür de çeyrek kemere oturan tiplerdir.³ (Resim 6.2.2.3.b)

Resim 6.2.2.3.a : İskender Kasrında Terastan Dama Çıkan Merdiven

**Resim 6.2.2.3.b : Abdulkadir Paşa
Kasrındaki Merdiven**

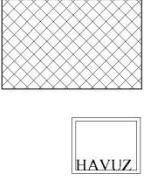
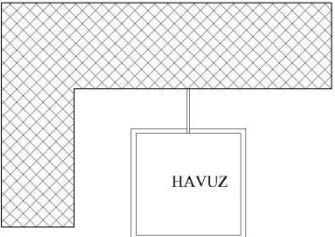
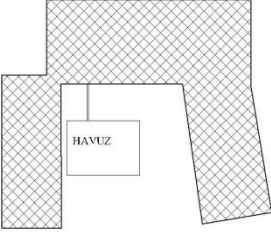
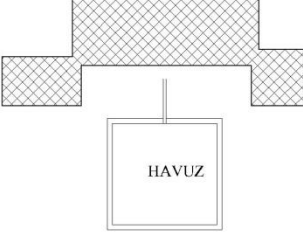
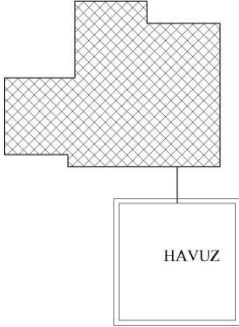
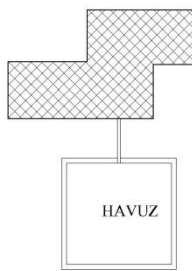
6.2.3. Plan Tipleri

Bütün veriler incelenerek geleneksel Mardin kasırları ile ilgili bir tipoloji çalışması yapılmak istendiğinde iki farklı durumla karşılaşılmaktadır. Birincisi kasırın kütlesi ve konumu göz önüne alınarak yapılacak bir tipoloji çalışması, ikincisi selsebilli eyvan merkezli, kendisiyle ilişkili birimler göz önüne alınarak yapılacak tipoloji çalışmasıdır.

Geleneksel Mardin kasırlarının plan özellikleri incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

- Geleneksel Mardin kasırlarında biçim; havuz etrafında, selsebilli eyvan merkezli gelişir. Eyvanla eş zamanlı yapılan birimler ve sonradan eklenen kısımlarla kasır şekillenir. Bahçe içinde konumlanan kasırlar, son zamanlarda mahremiyet ve korunma güdülerini ile ihata duvarları ile çevrelenmişlerdir. Bu duvarlar kasırın, sınırları belli bir avluya sahip olduğu izlenimini verir. Tüm kasırlarda rastlanmayan son dönemde oluşturulmuş avlu, sınıflandırmada esas alınmamıştır. Zira kasır özünde bahçe ile bütünleşik haldedir. Selsebilli eyvanın zemin katta bulunmasından ötürü, sınıflandırma zemin kata göre yapılmıştır. Zaten geleneksel Mardin kasrı çoğunlukla tek katlıdır ve üst katlara eklenen bölümler geleneksel Mardin konutu mimarisinin son dönem örnekleri özelliklerini yansıtmaktadırlar.

- Yapı kanatlarının havuz çevresindeki şekillenmelerine göre çeşitli tiplerde sınıflandırmalar yapılmıştır (I, L, U, Karmaşık tip). Bu tipler selsebilli eyvan ve eyvanın birimlerle olan ilişkileri açısından incelenmiştir. Yapı kanadı; selsebilli eyvan, eyvan+1 birim, eyvan +birçok birim, 2 eyvan+birim ve 3 eyvan+birim şeklindedir. (Şekil 6.2.3 a, b,c,d,e)

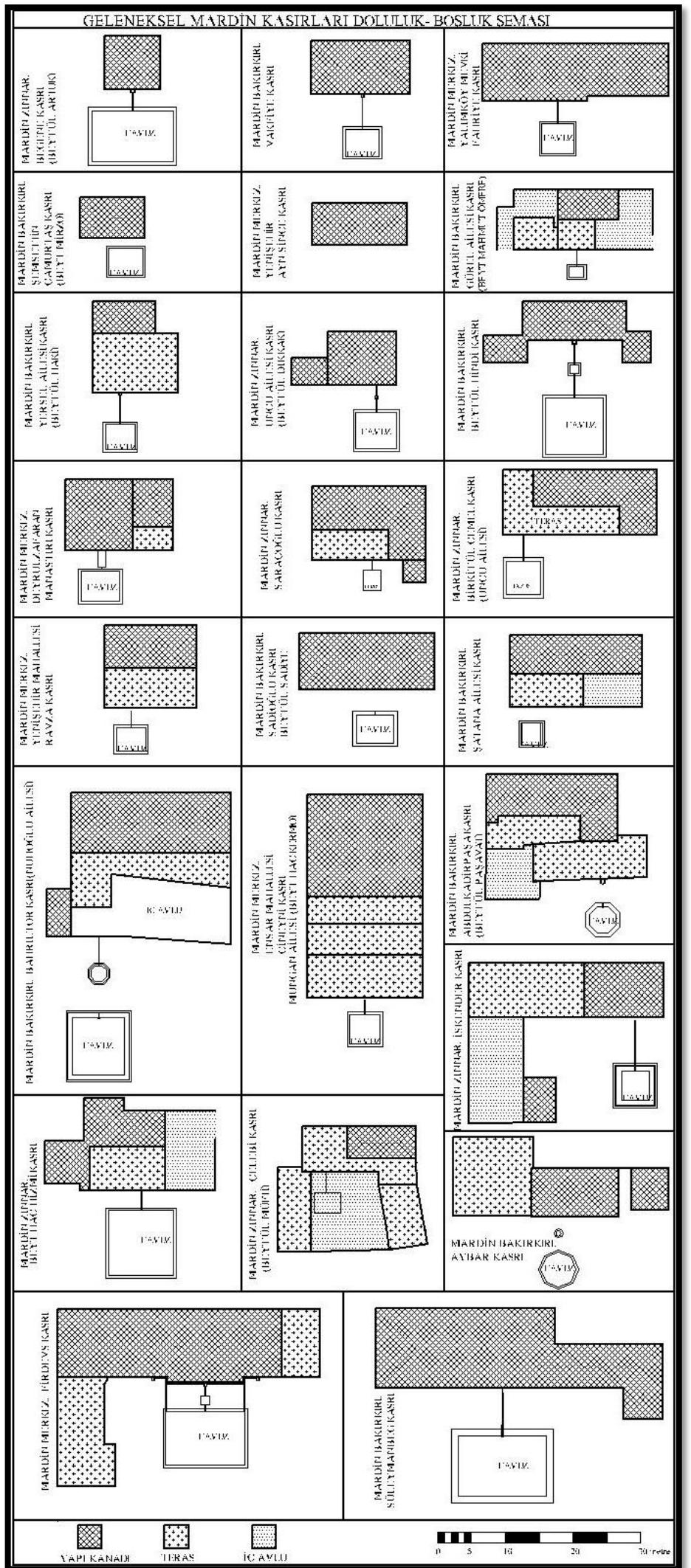
PLAN TIPLERİ	KÜTLE DÜZENİNE GÖRE KONUMLARI	
I TİPİ		
L TİPİ		
U TİPİ		
KARMAŞIK TİP		

Şekil 6.2.3.a : Kütle Düzenine Göre Geleneksel Mardin Kasırları Plan Tipleri

PLAN TİPLERİ	BİRİMLERİN EYVANA GÖRE KONUMLARI		
TEK EYVAN TİP			
1 EYVAN + 1 BİRİMLİ TİP			
1 EYVAN + BİRÇOK BİRİMLİ TİP			
2 EYVAN + BİRÇOK BİRİMLİ TİP			
3 EYVAN + BİRÇOK BİRİMLİ TİP			

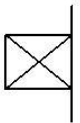
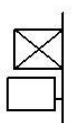
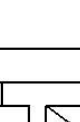
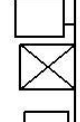

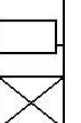
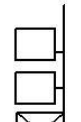

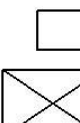
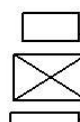
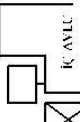

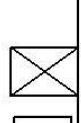
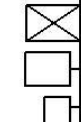

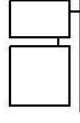
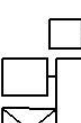
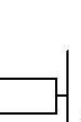
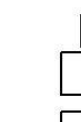

Şekil 6.2.3.b : Geleneksel Mardin Kasırları Eyvan ve Birimlere Göre Plan Tipleri

- Geleneksel Mardin kasırlarında en önemli bölümü olan selsebilli eyvanın, sabit bir yöne bakmadığı anlaşılmıştır. Eyvan cephesi yönü tamamen topografya ile alakalıdır. Selsebilli eyvan her zaman bahçe içindeki havuza bakar havuz da hemen altından başlayan eğimli araziye sulamak için en uygun kottadır.
- Çoğu sayfiyelik olan kasırların, içlerinde dört mevsim kalınanları da vardır. Bu şekilde kullanılan kasırların zemin kat ve özellikle üst katlarında kışın da barınılabilişmesi için, geleneksel Mardin evlerinde olduğu gibi yaşama birimleri eklenmiştir. Üst katlara sonradan oluşturulmuş avludan bir merdivenle çıkılır. Tek katlı kasırlarda arka duvarı gömülmüş olan kasırın damına arka bahçeden birkaç basamakla rahatlıkla çıkılır. Fakat çok katlı kasırlarda dama çıkmak için, oda veya duvar içindeki bir merdiven ya da terasında duvara yapışık açık bir merdiven mutlaka yapılmıştır.

Şekil 6.2.3.c :
Geleneksel Mardin
Kasırları Doluluk-
Boşluk Şeması

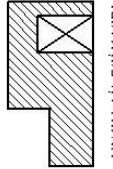
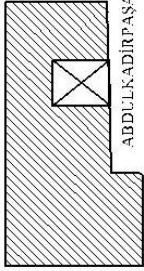
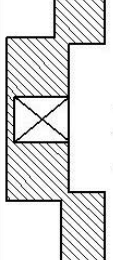
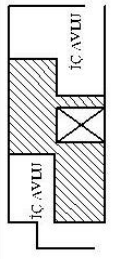
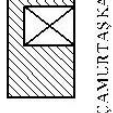
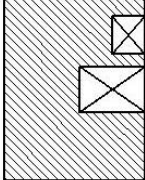
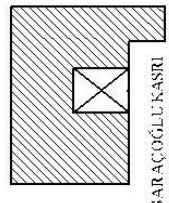
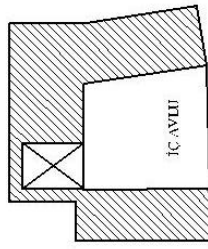
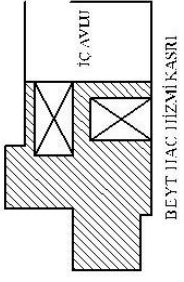
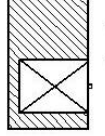
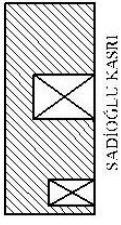
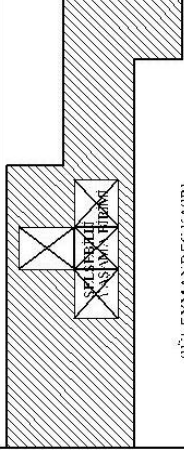
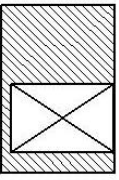
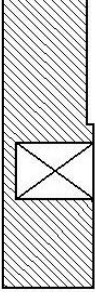
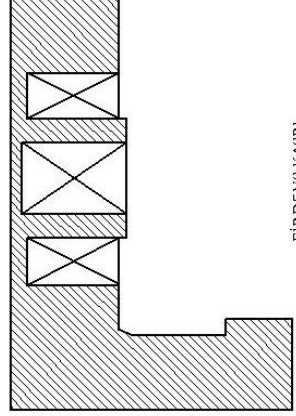
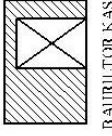
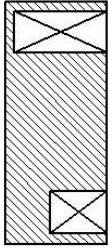
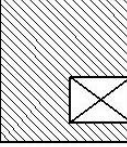
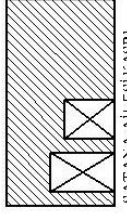
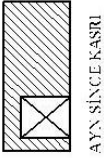
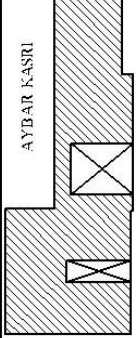
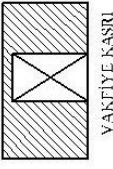
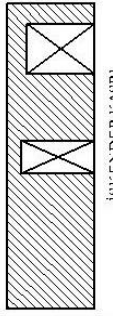
GELENEKSEL MARDİN KASIRLARI EYVAN-BİRİM İLİŞKİSİ TİPOLOJİSİ

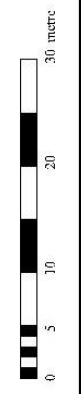
BİRİMLERİN EYVANA GÖRE KONUMLARI		EYVAN+ BİRÇOK BİRİM		EYVAN+ BİRÇOK BİRİM		EYVAN+ BİRÇOK BİRİM		EYVAN+ BİRÇOK BİRİM	
1 EYVANLI TİP	EYVAN+ 1 BİRİM	EYVAN+ BİRÇOK BİRİM	EYVAN+ BİRÇOK BİRİM	EYVAN+ BİRÇOK BİRİM	EYVAN+ BİRÇOK BİRİM	EYVAN+ BİRÇOK BİRİM	EYVAN+ BİRÇOK BİRİM	EYVAN+ BİRÇOK BİRİM	EYVAN+ BİRÇOK BİRİM
 BİLEMLİ KASRI	 ÇAMURTAŞ KASRI	 RAVZA KASRI	 ABDULLAH DİRPAŞA KASRI	 CINİYYİ KASRI	 FİRDEVS KASRI	 YERSEL AİLESİ KASRI	 AYN SİNCU KASRI	 BEYT HAC HIZMI KASRI	 İSKENDER KASRI
 DEYRULZAFKAN KASRI	 VAKİFYÜ KASRI	 GÜRLÜ AİLESİ KASRI	 İÇ AVLU	 BİRKİTÜL ÜMEL KASRI	 ŞAFANA AİLESİ KASRI	 BAHRİTOK KASRI	 UNCU AİLESİ KASRI	 SARAOĞLU KASRI	 AYBAR KASRI
 FAHRİYÜ KASRI	 BEYTÜL HİNDİ KASRI	 SADİĞÖLÜ KASRI	 SÜLEYMANBERG KASRI	 İÇ AVLU	 SÜLEYMANBERG KASRI				

Şekil 6.2.3.d : Geleneksel Mardin Kasırları Eyvan-Birim İlişkisi Tipolojisi

GELENEKSEL MARDİN KASIRLARI PLAN TIPLERİ

I TIPI		L TIPI	U TIPI	KARMAŞIK TIP
 BEGENE KASRI	 UNCUL AİLESİ KASRI	 ABDULKADIRPAŞA KASRI	 BEYTÜL HİNDİ KASRI	 GÜREL AİLESİ KASRI
 ÇAMURTAŞ KASRI	 CİNEYNİ KASRI	 SARACIĞULLU KASRI	 ÇELEBİ KASRI	 BEYTÜLİAC HİZMİ KASRI
 YERSEL AİLESİ KASRI	 SADİĞÖĞÜLÜ KASRI	 SÜLEYMANBEĞ KASRI		
 DEYRULZAFARAN	 FAJRİYE KASRI	 FİRDEVS KASRI		
 BAJIRLITOR KASRI	 BİRKİTÜL GEMEL KASRI			
 RAVZA KASRI	 ŞATANA AİLESİ KASRI			
 AYN SİNCE KASRI	 AYBAR KASRI			
 VANFIYE KASRI	 İSKENDER KASRI			

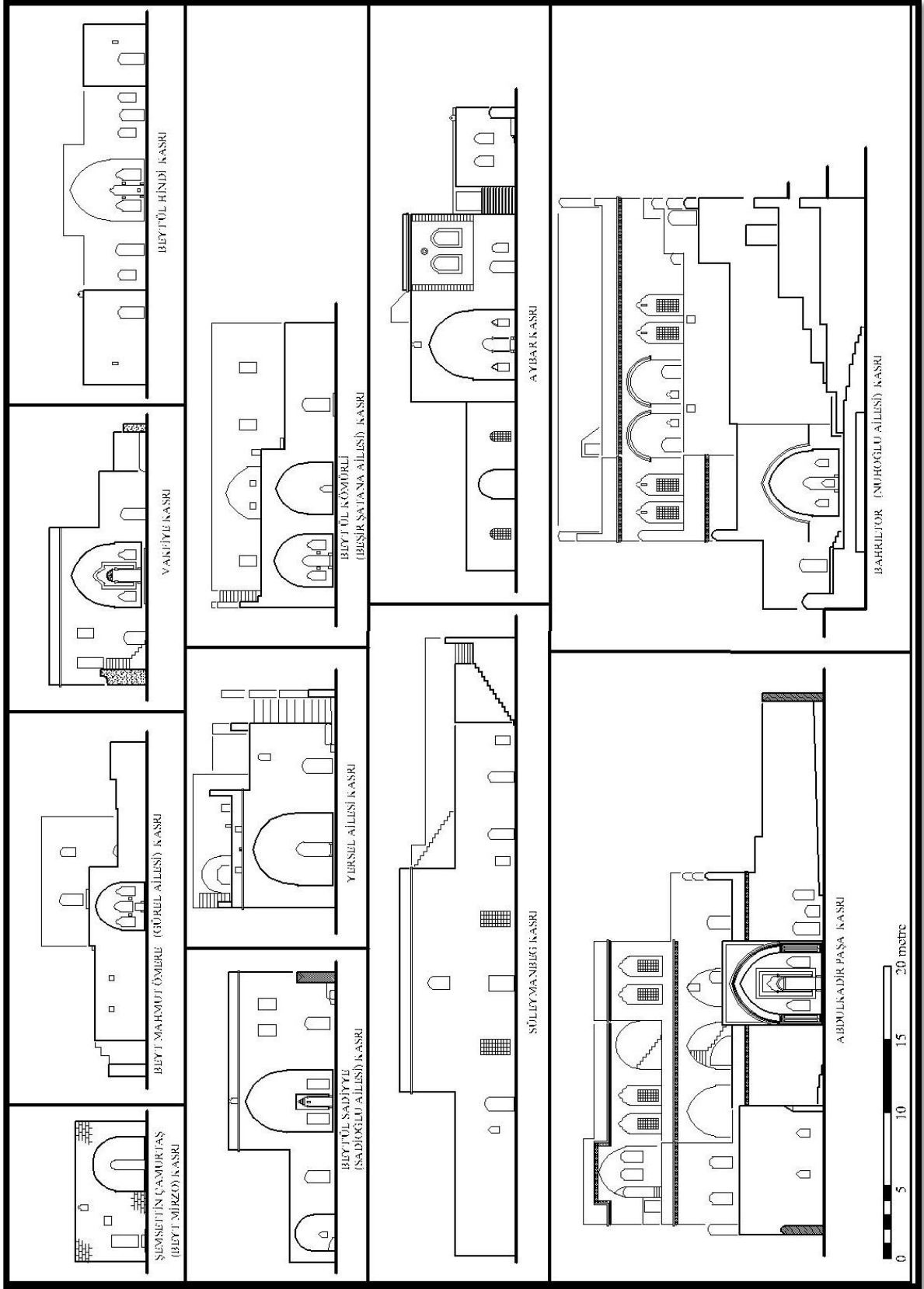

Şekil 6.2.3.e : Geleneksel Mardin Kasırları Plan Tipolojisi

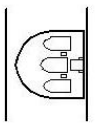
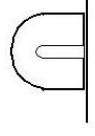
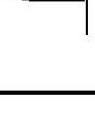

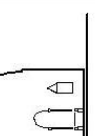
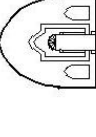
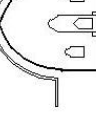

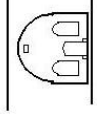
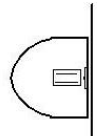
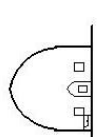
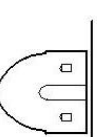
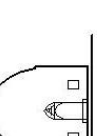
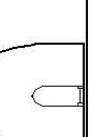
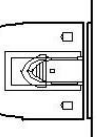
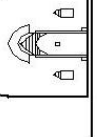
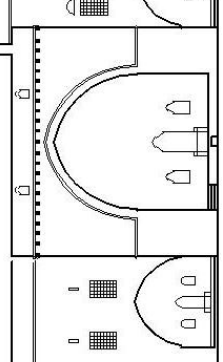
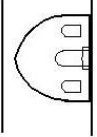
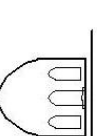
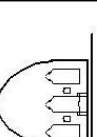
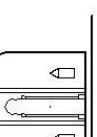
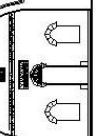
6.3. CEPHE DÜZENİ

Geleneksel Mardin kasırlarında cephe doluluk ve boşluklar oranları ile kendine özgüdür. Mekânın kasır olduğu cephesinden anlaşılmaktadır. Cephede selsebilli eyvanın yarattığı boşluk baskındır. Cephedeki kapı ve pencere boşlukları, eyvan boşluğu karşısında oldukça sadedir. Kasırların eyvanlarında, farklı kemer türleri değişik açıklıklarda kullanılarak çeşitlilik yaratılmıştır. (Şekil 6.3.a) İncelenen kasırlar arasında Süleymanbeg Kasrı hariç, her kasrın cephesinde selsebilli eyvan boşluğu bulunmaktadır. Bu kasırda ise selsebilli eyvan iç mekâna katılarak, “selsebilli ters t yaşama birimi” oluşturulmuştur. (Ek 2, No6: Süleymanbeg Kasrı)

Cephe genelde sade tasarlanmıştır. Eyvan cephesi haricindeki cephelerin tümü sağırdır denilebilir. Eyvan cephesi haricinde yan cephelerde çok nadir kapı ve pencere açılmıştır. Varlıklı ailelerin kasırlarındaki eyvan kemer süslemeleri ve taçlandırmaları bu sadeliği bozar. Cepheye hareket vermek için eyvan kemerinde ve cephe duvarında sarı Mardin taşının yanında Diyarbakır yöresinde sık kullanılan bazalt taşının da kullanılarak, süslemenin yapıldığı örneğe de rastlanmıştır. (Ek 2, No:11 Sadiye Kasrı) Cephede eyvan kemerinin kilit taşı üstüne denk gelen bölümde taş silme ve onun üstünde birkaç sıra taş parapet birçok kasır cephesinde karakteristiktir. (Şekil 6.3.b) Fakat kasırlara sonradan eklenen üst katlar, geleneksel Mardin konutu son dönem mimarisini yansıtır biçimde süslü ve hareketli cephelidir. (Ek 2, No:14 Abdulkadir Paşa Kasrı, No:15 Bahrıltor Kasrı)

Şekil 6.3.a. : Geleneksel Mardin Kasırlarından Çeşitli Cephe Örnekleri

MARDİN KASIRLARI SELSEBİLLİ EYVAN CEPHELERİ										
BAKIRKIRI		BEYT MA'İMLÜT ÖMERE (GÜREL AİLESİ) KASRI		ŞEMSETTİN ÇAMURTAŞ (BEYT MİRZO) KASRI		BEYT'ÜL HİNCİ KASRI		VAKFIYE KASRI		YERSEL AİLESİ KASRI
		AYBAR KASRI		BAJRULTÖR (NURTOĞLU AİLESİ) KASRI		ABDÜLKADİR PAŞA KASRI			BEYT'ÜL KÖMÜRLÜ (BEŞİR ŞATANA AİLESİ) KASRI	
		BEYT'ÜL DİKKAK (UNCU AİLESİ) KASRI		SARAÇOĞLU AİLESİ KASRI		BEYT HİNCİ KASRI		ÇELEBİ (BEYT MÜFTÜ) KASRI		İSKENDER KASRI
		BEYT'ÜL SADIYYE (SADIOĞLU AİLESİ) KASRI		BİRKİT'ÜL CEMAL KASRI (UNCU AİLESİ)		BEĞENE (BEYT ARTUKOĞLU) KASRI				
ZINNAR		CİNEYİNİ KASRI		AYN SİNCEL KASRI		RAVZA KASRI		FAJRİYE KASRI		DEYRULZAFARAN MANASTIRI KASRI
	0 5 10 15 20 metre									
ŞEHİR ÇIVARI										

Şekil 6.3.b: Geleneksel Mardin Kasırlarının Selsebilli Eyvan CepHELeri

6.3.1. Cephe Elemanları

6.3.1.1 Kapılar

İncelenen kasırlarda özgün kapılara çok az rastlanmıştır. Genişlikleri 80-90 cm arasında değişen bu kapıların tek kanatlı ve çift kanatlı örnekleri vardır. Çoğunlukla cevizden yapılmışlardır. Odaların tek girişi vardır. Kapı çoğunlukla odanın ortasına içe doğru açılmıştır. Kapı açıldığı zaman içerde oturacağı bir dış bırakılmıştır. Kapı, kendini dıştan hissettirmeyen bu sövenin içine oturur.

Kapılar, düz taş lentolu, basık kemerli ve yarım daire kemerli olarak yapılmışlardır.

Ahır ve depo kapıları, hayvan ve bahçe araç gereçlerin daha rahat girmeleri için oda kapılarında daha geniş tutulmuşlardır. Genişlikleri 90-95 cm arasındadır.

(Resim 6.3.1.1)

Resim 6.3.1.1: Tek ve Çift Kanatlı Ceviz Oda Kapıları Örnekleri

6.3.1.2 Pencereleler

Geleneksel Mardin kasırlarında pencereleler; düz lentolu ve basık kemerli şekilde olmaktadır. Genişlikleri 55-70 cm arasındadır. Fakat kasırlara sonradan eklenmiş son dönem eseri olan üst katlardaki pencereleler daha geniş ve gösterişlidir. Genişlikleri 85-90 cm arasındadır. Bu cephelerde, Mardin son dönem konut mimarisinden etkilendiğı görülmüştür. Pencereleler, dilimli kemerli nişleler içine alınıp söveli biçimde yapılmıştır. Pencerenin üstünde süs amaçlı küçük aydınlatma pencereleleri de yapılmıştır. (Resim 6.3.1.2.a)

Son dönem pencerelelerinin hepsinde geçme demirli parmaklıklar vardır. Pencere doğramasında ise cam kullanılmıştır. Kasırların erken dönemli zemin katlarında ise parmaklıklara ve camlı doğramalara rastlanmaz. Pencere, Safranbolu evlerinde olduğu gibi ahşap kara kapaklarla kapatılır, içeriden demir çengelle bağlanır. (Resim 6.3.1.2.b)

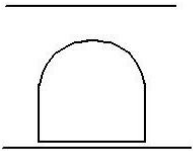

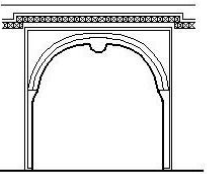
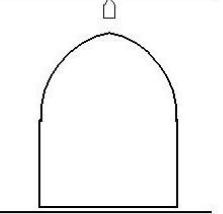
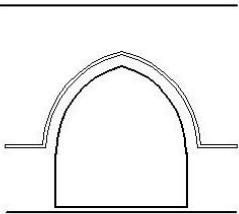
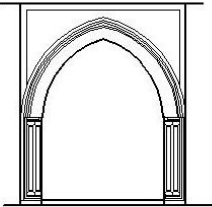
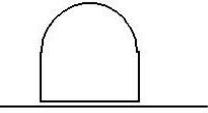
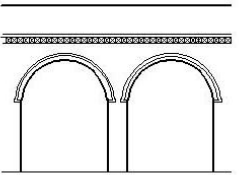
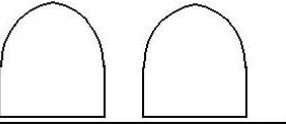
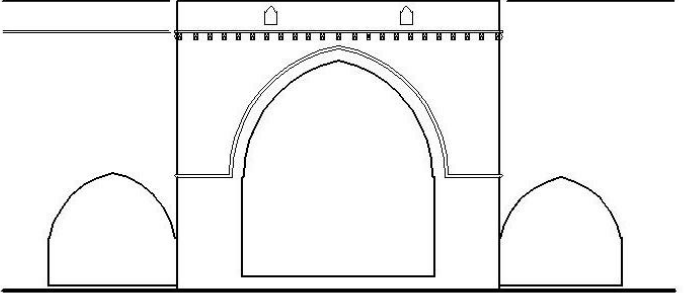
Resim 6.3.1.2.a : Bahrıltor Konağının Üst Kattaki Pencere Cephesi

Resim 6.3.1.2.b : Ahşap Kapaklı Pencereleer

6.3.1.3 Eyvan kemiiri

Kasırlardaki eyvanlarda kemerler; sivri, yarım daire ve basık olabilmektedir. (Şekil 6.3.1.3) İncelenen kasırlarda kemer yüksekliği 3,3-7,5 metre, kemer açıklığı ise 3,3-6,7 metre arasındadır. En geniş açıklığıa (6,7 m) ve en fazla yüksekliğe (7,5 m) sahip kemer, Firdevs Kasrı'nın eyvanına aittir. (Ek 2 No:5 Firdevs kasrı)

MARDİN KASIRLARINDA EYVAN KEMERİ TİPLERİ				
	BEZEMESİZ	BEZEMELİ		
		BEZEME KEMERDE	EYVANIN TAÇLANDIRILMASI	
EYVAN CEPHESİ TEK AÇIKLIKLI	BASIK KEMER			
	SİVRİ KEMER			
	YARIM DAİRE KEMER			
EYVAN CEPHESİ İKİ AÇIKLIKLI	YARIM DAİRE KEMER			
	SİVRİ KEMER			
EYVAN CEPHESİ ÜÇ AÇIKLIKLI	SİVRİ KEMER			

0 1 2 3 4 5 metre

Şekil 6.3.1.3 : Geleneksel Mardin Kasırlarında Eyvan Kemerleri

6.3.1.4 Çörtenler

6.3.1.4.1 Dam çörtenleri

Geleneksel Mardin kasırlarında yağmur suyu, taş çörtenlerle atılır. Çörten, genelde cephede selsebilli eyvan kemerinin kilit taşının birkaç taş üstünde yer aldığı gibi arka cephede de yer alabilir. Yöre ağzında “mezrip” de denilen çörten; tek parça taştan olup 25-30 cm ene ve 70-80 cm uzunluğa sahiptir. Çörten taşının 30-40 santimetresi dam ile aynı yüzeyde kalacak biçimde yapıştırılmıştır. (Resim 6.3.1.4 a, b)

Resim 6.3.1.4 a : Kasır Damlarında Kullanılan Çörtenler

6.3.1.4.1 Havuz çörtenleri

Havuz çörtenleri, avlu ya da bahçedeki büyük havuza suyun kanal ile boşaldığı noktada su oluğu olarak kullanılmıştır. Bu çörtenler de tek parça taştan olup boyutları damda kullanılan çörtenlerle aynıdır.

Resim 6.3.1.4 b : Kasır Havuzlarında Kullanılan Çörtenler (mezripler)

6.4. YAPISAL SİSTEM

6.4.1 Malzeme

Geleneksel Mardin kasırlarının yapımında geleneksel Mardin mimarisinde de görülen sarı kalker taşı kullanılmıştır. Bölgede bu taşın çıkarıldığı ocak sayısı fazladır. Ocaktan kesilince yumuşak ve beyaz olan taş, güneş ve havanın etkisi ile kısa zamanda sarararak sertleşir. Bu yüzden ocaktan çıkarılır çıkarılmaz taş yumuşak iken nakkaşlar taşı işlerler, sonra örerler.

Kasırların döşemesi; taştan ya da “inkara” denilen, taş tozu ve yoğurt kıvamında sönmüş kireçle yapılan bir harçla sıvanarak yapılmıştır. Selsebilli eyvanın ve havuzun döşemesi mutlaka taştır. Buralarda kullanılan taş, suyu geçirmediği için daha sert ve gözeneksizdir. Bununla beraber avlu döşemelerinde taş,

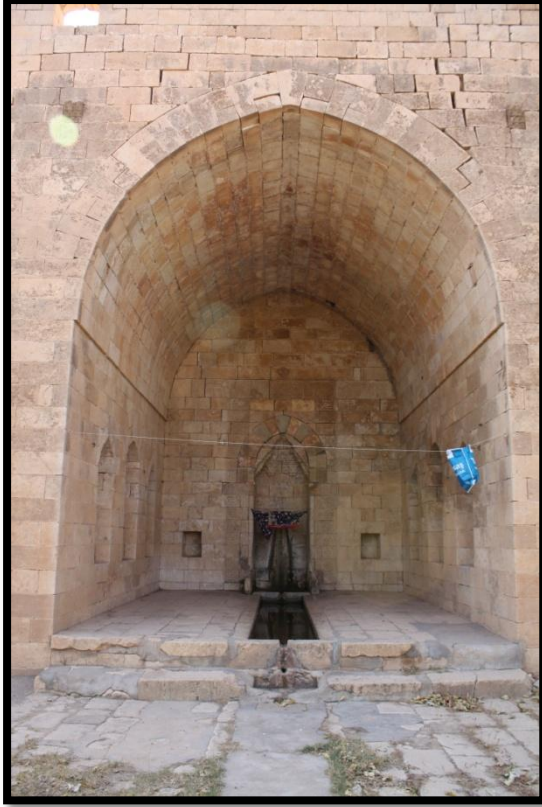
toprak veya her ikisinin birlikte kullanıldığı da görülmektedir.

Genellikle selsebilli eyvan cephe duvarları düzgün kesme taştan yapılmıştır. Yan cephe ve bir kısmı toprak altında kalan arka cephelerde kaba yonu taş kullanılmıştır. Moloz taşlar daha çok önemi olmayan avlu duvarlarında, iç örgüde ve tonozlarda kullanılmıştır. Moloz taşla örülen yüzeylerin çoğu sıvanmasına rağmen, kaba yonu ve düzgün kesme taş yüzeyler sıvanmayıp derz yapılmıştır. (Resim 6.4.2.a)

Resim 6.4.2.a: İskender Kasrının Kaba Yonu Taşlı Arka Cephesi

Varlıklı ailelere ait kasırların eyvanlarının tonozu düzgün kesme taştan yapılmıştır. Diğer kasırların eyvan tonozları kaba yonu taş ile yapılmış veya inkara ile sıvanmış oldukları gözlemlenmiştir. (Resim 6.4.2.a ve b)

**Resim 6.4.2.b: Taş Tonozlu İskender
Kasrı Eyvanı**

Resim 6.4.2.c: Üstü Sıvalı Kaba Yonu Taş Saraçoğlu Kasrı

Damlar sıkıştırılmış toprak örtülüdür. Toprak damın üstünde ot bitmemesi için kaya tuzu serpilerek loğ taşı ile üstünden geçilir. Fakat günümüzde toprak damların çoğuna beton şap dökülmüştür. Özgün toprak damlara çok nadir rastlanır.

Mardin ve çevresinde fazla ağaç yetişmediğinden yapı malzemesi olarak ahşap; pencere ve kapı doğramalarında, kasırlara sonradan eklenen kısımların tavan ve döşeme kirişlerinde kullanılmıştır. Bu kirişlemelerde kavak ağacı tercih edilmiştir.

6.4.2 Taşıyıcı Sistem

Taşıyıcı sistemler; yatay taşıyıcılar (açıklık geçiciler) ve düşey taşıyıcılar olarak incelenmiştir.

6.4.2.1 Yatay taşıyıcılar (Açıklık geçiciler)

Geleneksel Mardin kasırlarında yatay taşıyıcılar; temeller, döşeme, kemerler ve tonozlar (üst örtü) olarak incelenmiştir.

Kasırlar bahçe içlerinde yapıldıklarından çoğunun oturduğu zemin topraktır. Çok sağlam olmayan bu zeminde temel derinliği fazladır. Eyvan kotundan bayağı derinde kazılan temelde moloz taşlar kullanılmıştır. Yapının toprak altında kalan arka cephesinde temelden itibaren kaba yonu taşlarla bir istinat duvarı örülür, bu aynı zamanda kasırın arka cephe duvarıdır.

Kasırın ahır ve depo gibi mekânlarının döşemesi toprak ya da moloz taştır. Eyvan döşemesi düzgün kesme taştır. Diğer oda döşemelerinin taş olabilecekleri gibi inkara harcı ile sıvalı olanları da mevcuttur.

Eyvan kemerleri, sivri, basık yarım daire şeklindedirler. Ve hepsi düzgün kesme taştan örülmüşlerdir. Kemerlerin taçlandırıldığı örnekler varlıklı ailelerin

kasırlarında görülür. Kapı ve pencere kemerleri ise daha çok düzgün kesme taşlarla örülmüş, basıktır. Kapı ve pencerelerde yarım daire kemere de rastlanır.

Yatay taşıyıcıların en önemlisi tonozlardır. Eyvan tonozları eyvan kemeri hangi biçimde (sivri, basık ya da yarım daire) ise o şekilde devam eder. Eyvan tonozları varlıklı ailelerin kasırlarından düzgün kesme taşandır. Diğer kasırlarda ise eyvan kemer taşından sonra, moloz taş ile örülüp üstü inkara ile sıvanmış şekildedir.

Oda ve depolarda ise genellikle çapraz ya da beşik tonoz kullanılır. Kasırların üst katlarına yapılan son dönem eklerinde, mandara denilen odalarda aynalı tonozların kullanıldığı örnekler de mevcuttur. Örülmüş tonozun üstüne 30-50 cm kalınlığında toprak örtü gelir. Tonozun kenar noktalarında toprak örtü kalınlığı ve tonozu yapacağı ağırlık fazla olacağından bu noktalara pişmiş topraktan yapılmış içi boş testiler yerleştirilmiştir. Toprak testiler aynı zamanda tonozda boşluklar yaratarak ısı yalıtımı görevini de üstlenmiş olur. Örülmüş tonozun üstüne 30-50 cm kalınlığında toprak örtü gelir. Bu örtü kasrın damını oluşturur. Toprak damın belli aralıklarla loğlanarak, bakımı yapılması gerekmektedir.

6.4.2.2 Düşey taşıyıcılar (duvarlar)

Mardin kasırları duvarlarında da sarı kalker taşı kullanılmıştır. Duvarın iki yüzü kesme taştan, arası haçlı moloz dolgulu olarak inşa edilmiştir. Oda ve eyvan duvarlarının tümü taşıyıcıdır. Zemin kattaki duvar kalınlıkları 70-90 cm arası değişmektedir. Üst katlarda ise 50-70 cm arası duvarlara rastlanabilir. Eyvan ve bazı odalarda kullanılan duvar taşları düzgün kesme ise yüzeyleri sıvanmaz. Ahır ve kimi müştemilatta kullanılan duvar taşları kaba yonu olup, derzleri yapılarak bırakılır ya da inkara harcı ile yüzeyi sıvanır.

Eyvanda, odalarda, depo ve ahır gibi mekânların duvarlarındaki nişler, duvar ile aynı tür taştan yapılmıştır. İşlevsel olan bu boşluklar duvarın sağrlık etkisini bozarak, duvara bir estetik kazandırmaktadır.

Kasırlara sonradan eklenen avlu duvarında ise moloz ya da kaba yonu taşın bazen de ikisinin birden kullanıldığı görülür. Duvarın sadece ortasında harç vardır, avlu duvarına derz yapılmış örnekler çok azdır. Bu duvarlara pek özen gösterilmemiştir.

6.5. KAYNAKLAR

1. Günay, R. *Türk ev Geleneği ve Safranbolu Evleri*, YEM, İstanbul, 1998, 42.
2. Bekleyen, A. *Eski Diyarbakır Evlerinin Kitlesel Biçimlenmesini Etkileyen Asal Etmenlerin Belirlenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Diclei Ün. Fen Bilimleri Ens., Diyarbakır, 1993.
3. Dalkılıç, N. *Geleneksel Diyarbakır evlerinde Plan Cephe Yapı Öğeleri Tipolojisi*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Ün. Fen Bilimleri Ens., Ankara, 68s, 1999.

7. GELENEKSEL MARDİN KASIRLARINDA BOZULMAYA NEDEN OLAN ETMENLER

Geleneksel Mardin kasırlarında bozulmaya neden olan etmenler; değişmişlik düzeyi, yapısal sorunlar ve konfor düzeyi incelenerek tespit edilmeye çalışılmıştır.

7.1. DEĞİŞMİŞLİK DÜZEYİ

İncelenen kasırlardaki değişiklikler, kasır kullanıcılarının ihtiyaçları doğrultusunda oluşmuştur. Alan çalışması sırasında kasırların çoğunun Mardin eşraf ailelerine ait olduğu anlaşılmıştır. Fakat bu aileler zamanla büyük şehirlere göç etmişlerdir. Bu sebeple kasırlarını satmışlar ya da bakıcı ailelere (cinnen) teslim etmişlerdir. Bakıcı aileye sahip olmayan kasırlar ise, ilgileri olmayan mirasçı ailelere kalmış ve atıl durumdadırlar.

Kasrın ilk sahipleri, mirasçısı ya da bakıcı aile olsun tüm kullanıcılar; kültürleri ve ihtiyaçları doğrultusunda yapıların iç mekânlarını ve dış düzenlemelerini değiştirmişlerdir.

Geleneksel Mardin kasırları, tarım ve hayvancılıkla ek gelir elde eden şehirli kalabalık eşraf ailelerin kullandıkları yapılardır. Günümüzde kasır kullanıcılarının geniş ataerkil aileden çekirdek aileye dönüşmesi, kasırların birçok odasının boş kalmasına neden olur. Sosyal yapının, taleplerin ve özgün kullanımın değişmesiyle, yeni kullanım gereklilikleri mekân organizasyonunda sorun yaratmakla beraber, kasırlara yeni ekler yapılmasını gerektirmiştir. Buna bağlı olarak kasırlarda yeni hacimler oluşmakta, kat çıkılmakta, merdiven eklenmekte cephede ise özgün pencere ve kapı boşlukları değiştirilmektedir.

Geleneksel Mardin kasırlarında tespit edilen değişiklikler; eklemeler, bölünmeler, elemanlarda ölçü değişikliği ve malzeme değişikliği alt başlıklarında incelenmiştir.

7.1.1 Eklemeler

Kasır kullanıcıları ihtiyaca yönelik kasıra kat çıkmışlar ya da bitişik eklemeler yapmışlardır.

Kasırların hiçbirinde banyonun bulunmaması, banyo hacminin yapılması ihtiyacını doğurmuştur. Bu sorun kasırın yanına ek yapılması veya mevcut hacimlerin düzenlenerek banyo işlevi verilmesiyle çözülmeye çalışılmıştır.

Geleneksel kasırlarda, Mardin konut mimarisinin son dönem tarzında inşa edilmiş olan ek üst kata sahip kasırlar hariç avludaki tuvalet hacmi kaybolmuştur. Bu problem, banyo ihtiyacında olduğu gibi mekânın tuvalet olarak düzenlenmesi ya da avluda veya terasta ek yapılmasıyla giderilmiştir.

Kasırlarda değişik ihtiyaçları karşılamak için oluşturulan yeni hacimlere; merdivenler, kapı ve pencereler, duvarlar eklenmiştir. Eklerin çoğu yapı ile uyumsuz malzeme ve teknik ile yapılmıştır. (Resim 7.1.1.a, b)

Resim 7.1.1.a: Hac Hizmi Kasrı Üst Katındaki Ek

Resim 7.1.1.b: Şemsettin Çamurtaş Kasrındaki Ek

7.1.2. Bölünmeler

Geleneksel Mardin kasırlarındaki bölünmelerde belirli bir plan yoktur. Genellikle büyük odalar duvarla ikiye bölünür. Duvarda yeni bir kapı açılır. Oluşturulan yeni hacimlerin çoğu mutfak, banyo veya tuvalet gibi geleneksel kasırlarda pek bulunmayan, günümüz ihtiyaçlarına göre tefriş edilmiş hacimlerdir.

Kimi zaman avlu bir duvar ile bölünebilir. Bu duvar; müştemilat ya da açık ahır kısmını, selsebilli eyvan avlusundan ayırma amaçlıdır.

7.1.3. Elemanlarda Ölçü Değişikliği

Cephe elemanlarında ölçü değişikliği çoğunlukla pencere ve kapılarda görülmektedir. Bu değişim genellikle kapı ve pencere boyutlarının büyütülmesi şeklindedir.

Bazı eyvanların kemer açıklıkları duvar örülüp kapatılmış, duvarda kapı ve pencere açılıp mekân, odaya dönüştürülmüştür. (Resim 7.1.3)

Resim 7.1.3: Şatana Kasrında Duvar Örülüp Kapatılan İkinci Eyvan

7.1.4. Malzeme Değişikliği

Mardin kasırlarında kullanılan yeni malzemeler, betonarme sistemle inşa edilen eklerde görülmektedir. Taştan yığma olarak inşa edilmiş kasırların üstünde ya da yanında betonarmeyle yapılmış bu ekler görülür.

Kasır duvarlarında sarı kalker taşı kullanılmıştır. Fakat eklerde üstü çimento esaslı sıva kaplı tuğla ya da taş briket kullanılmıştır. Kaba yonu Mardin taşının kullanıldığı ekler de mevcuttur. Fakat duvar örülürken bu taşlar çimento esaslı sıva ile yapıştırılıp aynı sıvayla derzlenmektedir. Eklenen bu duvarlar geleneksel kasır ile uyumsuz bir görüntü oluşmasına sebep olur. (Resim 7.1.4.a)

Resim 7.1.4.a: Taş Yüzeyleri Sıvanmış Uncu Kasrının Selsebilli Eyvanı

Geleneksel kasırlardaki ahşap kapı ve pencereler, metal ya da pvc esaslı malzemelerle değiştirilmiştir. Pencerelerin ahşap kapakları kaldırılmıştır.

Kırılan ya da aşınan taş çörtenler yerini metal ya da pvc oluk borularına bırakmıştır. Bazı eyvan ve oda tonozları, eyvan ve oda içlerindeki taş duvar yüzeyleri çimento esaslı sıva ile sıvanmış üzeri boyanmıştır. Kimi duvar yüzeylerinin ise sıvanmadan direk boyanmış oldukları gözlemlenmiştir. (Resim 7.1.4.b)

Avlu, teras, dam, selsebilli eyvan ve kimi odaların zemin döşemeleri karo, mozaik gibi malzemelerle kaplanmıştır. Bu yeni kaplama ya da sıva malzemelerinin kullanımına havuzlarda da rastlamak mümkündür.

Yeni malzeme kullanımı ve eski malzemenin yenisi ile değişimi birçok uygulamada renk ve kullanım açısından kasırların dokusuyla uyum içinde değildir.

Resim 7.1.4.b: Pvc Pencereli, Tas Yüzeyleri Boyalı Aybar Kasrı Cephesi

Yapılan incelemeler sonucunda çalışma alanlarındaki geleneksel kasır örnekleri;

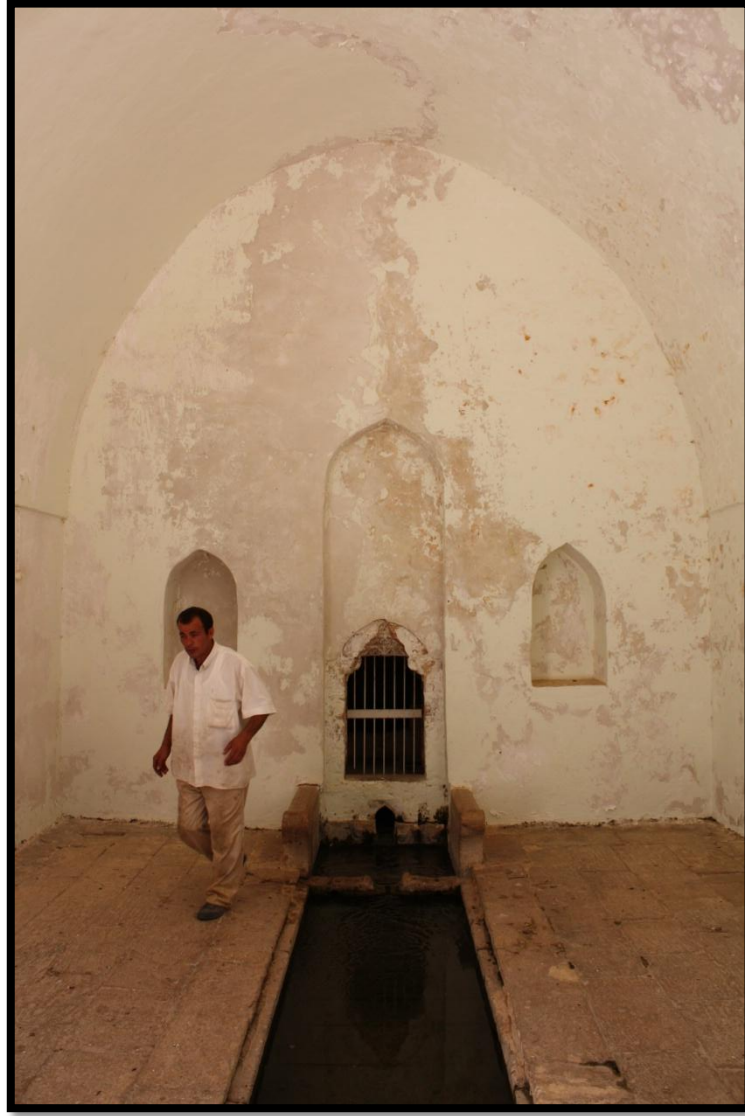
- Değişmemiş (plan ve cephe türleri değişmemiş, ekleme ve bölünmelerin çok az olduğu kasırlar),
- Az değişmiş (ekleme, bölünmelerle plan ve cephe düzeni bozulan ancak özgün hali tespit edilebilen kasırlar),
- Çok değişmiş (ekleme, bölünme ve yıkımlarla plan ve cephe düzeni tamamen değişmiş özgün hali hakkında sağlıklı veriler bulunmayan kasırlar) olarak sınıflandırılmıştır. (Ek 3:Kasırların Değişmişlik Durumu Haritası)

7.2. YAPISAL SORUNLAR

Geleneksel Mardin kasırlarında hem temel ile hem de dam ile ilgili yapısal problemler vardır. Temelden ötürü çatlayan ve eğilen duvarlara rastlanmıştır.

Kasırlarda görülen strüktürel sorunların başında yumuşak zemin gelir. Her ne kadar kasır temeli için derin kazılıp moloz taş dolgu yapılmış olsa da, zeminin toprak oluşu, bahçe içinde inşa edilmiş kasırlarda oturmalara sebep olmuştur. Bu oturmalar; eyvan ve oda tonozlarında, cephe duvarlarında derzlerin açılıp çatlakların oluşmasına sebep olmaktadır.

Kasırın selsebilli eyvanı ve onun hizasındaki odalar arka cepheden rutubet almaktadırlar. Bunda arka cephenin büyük bir kısmının toprak içinde gömülü bir istanat duvarı şeklinde olmasının rolü büyüktür. Serabın selsebilli eyvanın içine açılması özellikle selsebilli eyvan duvarında rutubetlenmeye ve yosunlaşmaya sebep olmaktadır. Kasırlarda kullanılan Mardin taşının kireçli ve gözenekli olması, özellikle rutubet gören taş yüzeylerde erimelere ve tozlaşmaya neden olmuştur. (Resim7.2.a)

Resim 7.2.a: Rutubeti Engellemek İçin Yüzeyi Sıvanmış Bahrıltor Kasrı Selsebilli Eyvanı

Kasırların özgün dam döşemesi sıkıştırılmış topraktır. Toprak dam daima bakım gerektirmektedir. Özellikle içinde dört mevsim kullanılmayıp sayfiyelik gidilen kasırlarda kışın biriken kar ve yağmur toprak damı olumsuz etkilemektedir. Toprak dam, üzerine küçük çakıl taşları serpilip loğlanmaz ise yağışlı havalarda suyu tonozza geçirir. Bu da tonozdaki taşlar arasındaki sıvanın çürüyüp dökülmesine yol açar. Ayrıca kaya tuzu serpilip loğlanmaz ise rüzgâr ve tozlaşmanın sebebi ile toprak dama düşen tohumlarda ot bitmektedir. Bu bitki ve otların kökleri kasırın

tonozlarına zarar verebilecek kadar derinlere inebilir. Bu sebeplerden ötürü terk edilmiş toprak damlı kasırlar, bakımsızlık yüzünden damdan bozulmaya başlar.

Çoğunlukla geleneksel kasırların bozulan ve onarılması gereken damları betonarme şap dökülerek düzeltilmeye çalışılmıştır. Kimi kasırların damları, karo veya mozaik kaplanmıştır. Suyu kesmenin en kolay yolu olarak görülen bu yöntemler de damın altındaki odaların, nefes almasını engellemektedir. (Resim 7.2.b)

Resim 7.2.b: Damı Beton Şap İle Kaplanmış Birkitül Cemel Kasrı

Alan içerisinde gezilen geleneksel kasırlar strüktürel açıdan incelendiğinde; iyi, orta, kötü ve harabe olarak dört düzeyde sınıflandırılmıştır:

- İyi durumda olanlar (duvarlarda, döşemelerde ve taşıyıcılarında sorun görülmeyen kasırlar);
- Orta durumda olanlar (duvar ve döşemelerinde hasar görülmeyen, sadece damda ve tonozlarında hasar görülen kasırlar);
- Kötü durumda olanlar (kasırın bir bölümünün duvar ve tonozlarında hasar görülenler);
- Harebe olanlar (yapının büyük bölümünün duvar, döşeme ve taşıyıcılarında hasar var ise, bir bölümü yıkık olanlar). (Ek 4: Geleneksel Mardin Kasırlarının Yapısal Durum Haritası)

7.3. KONFOR DÜZEYİ

Kasırların konfor durumu, mutfak, banyo, tuvalet gibi hacimleri barındırması ve mekânların su, havalandırma ve aydınlatma gibi gereksinimlerinin karşılanmasına göre incelenmiştir.

Geleneksel kasırlarda, eyvan içinde veya odada bulunan ocaklı veya tandırlı mekânlar, mutfak görevini görmektedir. Bazen tandır tek başına avlunun bir köşesinde bulunabilir. İncelen kasırlarda eyvan içinde ya da oda şeklinde mutfığa sahip kasırların sayısı yarı yarıyadır. Özgün mutfığı olmayan kasırlarda ise bir bölüm mutfak olarak işlevlendirilmiş ya da kasıra mutfak işlevli bir birim eklenmiştir.

Geleneksel kasırlarda özgün banyo hiç yoktur. Yıkama işlevi mutfak hacminin içinde ocakta ısıtılan kazanlardan alınan su ile yapılır. Kasırlarda banyo

için ekseriyetle mevcut mekânlar bölünüp düzenlemekte ya da kasır yanına ek yapılmaktadır. Bu mekânlarda havalandırma mevcut mazgal şeklindeki pencerelerden ya da sonradan açılan pencerelerden sağlanmaktadır. İç mekânlarda ise aydınlanma suni olarak sağlanır.

Erken dönemli Geleneksel Mardin kasırının içinde rastlanmayan tuvalet; kasırdan bağımsız, bahçe içinde ahşap kulübe şeklinde bulunabilmektedir. Fakat kasırlara sonradan eklenmiş, son dönem Mardin mimarisin yansıtan üst katların teraslarında tuvalet vardır. Özgün tuvaleti olmayan kasırlara sonradan eklenen tuvalet genelde sonradan eklenen banyonun yanındadır. Avlu ya da terasta bulunan tuvalette aydınlatma ahşap kapı aralığından, kapalı mekânlarda bulunanlarda ise yeni açılan küçük pencerelerden sağlanmaktadır.

Yapıldıkları dönemlerde bu hacimlerin su ihtiyacı eyvanın selsebilinden alınırdı. Ancak günümüzde mutfak, banyo ve tuvalet hacimlerine sahip kasırlara su tesisatı çekilmiştir. Özgünlüğünü koruyarak banyo, tuvalet gibi eklere sahip olmayan kasırlar hala mevcuttur. Fakat bunların çoğu terk edilmiştir. İncelenen kasırlarda terk edilenler (sahip çıkılmayanlar) hariç, tümüne elektrik tesisatı çekilmiştir.

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırma ile geleneksel Mardin kasırlarının mimari anlamda açıklanmasına katkıda bulunularak tipolojik ayırımının yapılmasına çalışılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen verilerin, çalışma alanında ilerde yapılabilecek koruma projeleri için faydalı bir kaynak olması umulmaktadır.

Yapılan çalışmalar sonucunda alan içindeki kasırların korunması amacıyla tek yapı ölçeğinde restorasyon önerileri sunulmuştur.

8.1. TEK YAPI ÖLÇEĞİNDE KORUMA VE RESTORASYON ÖNERİLERİ

Yapılacak bir ön çalışma ile restore edilmesine karar verilen geleneksel kasırın mevcut durumunun ne olduğu, nasıl bir bozulmaya maruz kaldığı ve ne tür müdahalelerin gerekli olduğu belirlenir. Kasır mimari analizlerinin yapılması, tarihsel ve sanatsal geçmişinin araştırılması, özgün durumuna ait verilerin bulunması, restorasyon çalışmalarından önce yapılması gerekenlerdendir.

Restorasyon işleminde farklı teknik ve uygulamalar yapılmaktadır. Bu nedenle önce çalışma alanındaki kasırlarda hangi restorasyon tekniklerinin yapılabileceği belirlenmiştir. Bazı kasırlarda bu tekniklerin bir ya da bir kaçına ihtiyaç duyduğu gözlemlenirken, bazılarının birçoğuna ihtiyaç duyduğu görülmüştür.

(Ek 5: Geleneksel Kasırlarda Önerilen Restorasyon Teknikleri Haritası)

Yapılan incelemeler sonucu elde edilen verilerden faydalanılarak, geleneksel Mardin kasırlarının restorasyonu ve korunması için yapılması önerilen çalışmalar;

1. Sağlamaştırma (konsolidasyon),
2. Bütünleme (reintegrasyon),
3. Yenileme (renovasyon),

4. Temizleme (liberasyon),
5. Sağlıklaştırma (rehabilitasyon),
6. Yeniden kullanım (re-use), yeni işleve uyarlama,
7. Çağdaş ek,
8. Yeniden yapım (rekonstrüksiyon), alt başlıklarında incelenmiştir¹.

8.1.1 Sağlamlaştırma (Konsolidasyon)

Sağlamlaştırma çalışmalarına başlamadan önce, kasırlara zarar veren başlıca etmenler tespit edilmelidir. Tahrip unsuru çevresel etmenlerden ötürü ise öncelikle onun köküne inilmelidir.

Sağlamlaştırma amacıyla uygulanabilecek koruyucu yöntemlerin, beklenmeyen bir tahribata yol açabileceği ihtimali göz önüne alınıp hangi yöntemin kullanılacağına iyi karar verilmelidir.

Geleneksel Mardin kasırlarında sağlamlaştırma; kasrın malzemesinin ve taşıyıcı sisteminin sağlamlaştırılması olmak üzere iki başlıkta incelenmiştir.

8.1.1.1 Malzemenin sağlamlaştırılması

Yapıda kullanılacak malzemenin niteliğinin yükseltilerek kullanılması gerekir. Bilimsel bir ön araştırma yapılmadan bu tür bir çalışmaya başlanmamalıdır. Yanlış sağlamlaştırma ve yüzey koruyucu uygulamaları, hızlı bir yüzey erozyonuna ve detay kaybına yol açacaktır. Malzemeye diğer bozulma etkenlerinden daha fazla zarar verecektir.

Kasırlarda duvarlar, tonozlar ve döşemelerin çoğu, kalker taşından yapılmıştır. Koruma kimyası uzmanları tarafından, taş sağlamlaştırıcılarının

seçilmesi ve onların önerilerine göre uygulama yapılmalıdır. Dökülen bağlayıcı malzemenin yerine yenisi uygulanmalıdır. Yerel ustalar tarafından hazırlanan özgün bağlayıcı malzemelerin kullanılması sağlanabilir. Düzgün kesme taş yüzeyler kesinlikle sıvanmamalıdır.

Kapı ve pencere doğraması, döşeme kirişleri gibi ahşap öğelerin korunması için; yüzeylerinin temizlenmesi, böceklerin yok edilmesi ve dokularının sağlamlaştırılması gerekir. Bunu sağlamak için kimyasal malzemelerden faydalanılır.

8.1.1.2 Taşıyıcı sistemin sağlamlaştırılması

Yapıdaki sorunun temelden, içindeki malzemedan ya da bakımsızlık vb. hangi nedenlerden kaynaklandığı tespit edilmeli, sonra uygun sağlamlaştırma yöntemi seçilmelidir.

Çatlamış veya dağılma tehlikesi bulunan duvar gibi düşey taşıyıcılar sağlamlaştırılmalı, gerekirse sağlam bölüme kadar sökülüp yeniden örülmelidir. Malzeme kullanılabilecek durumda ise aynı malzeme ile yoksa, yenilenerek tamamlanmalıdır. Bağlayıcı malzemeleri dökülmüş tonozlara, özgün dokusu nasılsa sıvama ya da tonozu oluşturan moloz taş aralarına derzleme yapılabilir.

Mevcut toprak damlarda, dam düzleştirildikten sonra, yağışı geçirmeyen fakat nefes alabilen çağdaş yalıtım malzemeleri uygulanabilir. Böylece toprak damın altındaki tonoz yağış suyuna karşı korunmuş olur. Odalar nemden etkilenmemiş olur. Toprak dam düzenli olarak bakım altında tutulmalıdır.

8.1.2. Bütünleme (Reintegrasyon)

Geleneksel Mardin kasırlarında bir bölümü yok olmuş ya da hasar görmüş yapı ve öğelerini tasarımlarının ilk halindeki bütüne kavuşturmak için geleneksel ya da çağdaş malzeme kullanılarak tamamlama yapmak gerekir. Bu işleme geçmeden önce yapının ilk tasarımıyla ilgili sağlıklı verilere ulaşılmalıdır. Kasırlarda sürekliliği sağlayacak bütünlemeler en azda tutulmalıdır. Bütünleme işlemi; planda, malzemede ve cephede bütünleme olarak üç alt başlıkta incelenmiştir.

8.1.2.1. Planda bütünleme

Plan düzeni konusunda verilecek kararlarda, planların özgün hallerinden, eski fotoğraf ve rölövelerden veya yapının hâlihazır durumundan elde edilebilecek bilgilerden faydalanılır.

Yapının yıkık olan bölümünün var olan temel izlerinden yararlanılarak, plan düzeni konusunda doğru kararın verilmesi sağlanabilir.

Bakımsızlık ve çeşitli afetler sebebi ile döşeme ve duvarlarını yitirmiş ilk tasarımı hakkında yeterli verilerin bulunmadığı kasırlarda, yeni bir iç düzenleme yapılmak istendiğinde çalışmada hazırlanan plan tipolojileri ve örnekleri (Şekil 6.2.3.a,b,c) göz önüne alınarak bir düzenleme yapılması önerilmektedir.

8.1.2.2. Cephede bütünleme

Cephe düzeni konusunda verilecek kararların öncesinde, cephelerin özgün hallerinden, eski fotoğraf ve rölövelerden veya yapının hâlihazır durumundan elde edilebilecek bilgilerden faydalanılır.

Değişikliğe uğramış kasırların özgün hallerini belirlemede hazırlanan cephe

tip ve örneklerinin (Şekil 6.3.a,b) incelenerek en doğru kararın verilmesi sağlanmalıdır.

Cephede bütünleme yaparken ilk tasarıma ilişkin bulguların tam olarak elde edilemediği durumlarda, tekrar eden öğelerden (pencere, kapı, eyvan kemeri) faydalanılarak tamamlama yapılabilir. Pencerelerin çoğunlukla aynı form ve boyutta tekrar ettiği göz önüne alınarak tamamlanabilir. Eyvanda ise eyvan duvarlarının temel izlerine bakılarak eyvan açıklığı yaklaşık olarak belirlenir. Harabe durumundaki eyvanda kemeri oluşturan bir ya da bir kaç taşın bulunması durumunda, bunların yardımı ile eyvan kemerinin şekli (sivri, yarım daire basık) hakkında bilgiye ulaşmak mümkündür. Burada kemer taşının bire bir ölçüleri alınıp, bilgisayar destekli tasarım ortamına taşınarak, yeniden örme yoluyla eyvan kemerinin bütünlemesi yapılır.

8.1.2.3. Malzemede bütünleme

Bütünleme sonrasında yapının estetik bütünlüğünün korunması için kullanılacak malzeme karakterinin bilinmesi gerekir. Bütünlemelerde yeni bölümlerin özgün olanlardan ayrılabilmesi için farklı bir dokunun uygulanması önerilmektedir. Renk ve dokularının birbirleriyle uyumlu, fiziksel ve kimyasal özelliklerinin de özgüne yakın olan malzemelerle bütünleme yapılmalıdır.

Onarım sırasında kullanılmayacak durumda olan parçaların kopyalarının yapılması gerekebilir. Öncelikle bütünleme ve yenilemenin hangi malzemedan yapılması gerektiği belirlenmelidir. Özgün malzeme hala sağlanabildiği için kullanılmalıdır. Geleneksel Mardin kasırlarının ana yapı malzemesi olan taşın bugün de kullanılması ve taş ocaklarının bugün de var olması, onarımlarda kolaylık

sağlayacaktır. Kapı, pencere, giriş gibi elemanlarda yapımında kullanılan ahşap malzeme ise günümüzde kolaylıkla temin edilebilir.

Özgün kapı ve pencerelerin ölçü oranları değiştirilmeden bütünleme yapılmalıdır. Hasar görmüş kısımları aynı malzeme ile tamamlanmalı, orantılar korunmalıdır. Yeni bölümlerin özgün olandan ayrılması için farklı bir yüzey dokusunun uygulanması önerilmektedir.

Kasırlardaki diğer mimari elemanların (havuzlar, nişler, çörlenler...) da ölçü ve oranları değiştirilmeden aynı malzeme ile bütünlemesi yapılmalıdır.

Restorasyon sırasında hasarlı ve kırık olan parçaların birleştirilmesi ve bütünlemesi gerekir. Bu işlem yapılırken özgün olan parçalarla ekler arasında renk ve doku farkı oluşturularak, özgün olanla ek olanın ayırt edilmesi sağlanmalıdır. Ancak bu fark abartılmamalıdır.

8.1.3. Yenileme (Renovasyon)

Zamanla çürüyüp bozularak kendinden bekleneni veremeyen malzemenin yenisi ile değiştirilmesi gerekir.

Çürütülen yani çok kötü durumda oldukları için sağlamlaştırılmayan ve yerinden çıkarılan taşların yerine, aynı boyut ve dokudaki taşlar var olan taş sırası takip edilerek yerleştirilmelidir.

Kapı, pencere ya da girişlemelerde kullanılmış kötü durumdaki ahşap malzeme yenisiyle değiştirilmelidir.

8.1.4. Temizleme (Liberasyon)

Geleneksel kasırların genel görüntüsünü bozan tarihi ve estik değer taşımayan eklerden temizlenmesi gerekir.

Temizlemenin hangi teknikle uygulanmasına karar verilebilmesi için öncelikle cepheyi oluşturan malzemenin türü, yüzeydeki kir tabakasının niteliği, yüzey bozulmaları ve yapının bulunduğu ortamın koşulları incelenilir. Bu incelemeler konusunda uzmanlarca yürütülmelidir.

Kasırların iç ve dış cephelerinde çeşitli sıva ve boya tabakalarının var olduğu görülmektedir. Özellikle sarı kalker taşının üzerine yapılan sıva ve boyalar, kasırların cephe görünümelerini bozmaktadır. Alttaki özgün taş dokusunun açığa çıkması için temizleme yapılmalıdır. Cephe temizliği yaparken amaç, özgün malzemeye zararı olan kir, toz, sıva, boya gibi tabakaların özgün dokuya zarar vermeden ya da en az zararla kaldırılmalarıdır. Temizlenecek yüzeyin kimyasal kompozisyonu, tabaka-yüzey ilişkisi ve uygun temizleme tekniğinin bilimsel araştırması, temizleme işleminin yapılması için ön koşuldur.

8.1.5. Sağlıklaştırma (Rehabilitasyon)

Banyo, tuvalet ve mutfığa sahip kasırlarda, bu mekânların iç donanımları yenilenerek konfor durumları iyileştirilmelidir. Islak hacimleri bulunmayan kasırlarda ise bu hacimler eklenerek ya da mevcut odaları düzenleyerek, bu ihtiyaçlar giderilmelidir.

Kasırların su, havalandırma ve aydınlatma gibi gereksinimleri giderilmelidir. Doğal aydınlatmanın yetersiz olduğu veya sağlanamadığı mekânlarda suni aydınlatmadan faydalanılmalıdır.

Geleneksel Mardin kasırları; yapımlarında kullanılan Mardin taşının yapısının gözenekli olması ve kasır tasarımındaki selsebilli eyvan-havuz ilişkisi, avluda gölgelik sağlayan asırlık ağaçların etkisi ile yazın sıcağında serin hacimler sunmaktadır. Fakat dört mevsim kalınan kasırlarda soğuk aylar için ısıtma sistemi kurulmalıdır. Isıtma sistemi için kullanılacak tesisat malzemeleri, yapıya en az tahribat verecek şekilde kullanılmalı ve tasarlanmalıdır. Mekânda görsel kirliliğin ve yapının özgün dokusuna verilebilecek zararın en az düzeyde olması gerekmektedir.

8.1.6. Yeniden Kullanım (re-use), Yeni İşleve Uyarlama

Geleneksel Mardin kasırlarında, yaşam biçimi ve ona bağlı olarak bazı ihtiyaçların değişmesi ile bazı işlevsel değişiklikler görülmektedir. Kasırların konfor şartlarının yetersizliği, günümüz şartlarına uygun biçimde yeniden düzenlenmelerini zorunlu hale getirmiştir. Özellikle sahip çıkılmayan kasırlarda ve sayfiyelik olarak gidilenlerde bakım ve onarımın zorluğu, bu tür kasırlarda yeniden kullanım ve yeniden işlev vermeyi zorunlu kılmıştır.

Geleneksel kasırlara işlev verirken yapıya ağır faaliyetler yüklemeyecek fonksiyonların seçilmesi en doğrusudur. Yapılara fazla ek yapılmasını gerektirecek işlevler, yapının bütünü bozabilir.

Kasırlarda onarımdan sonra özgün işlevlerine tekrar kazandırılabilmesi gibi özgün işlevine yakın, yapıda fazla tahribata yol açmayacak fonksiyonlar da verilebilir. Mardin de bugüne kadar restore edilip yeni işlev verilmiş kasır yoktur. Sadece içlerinde dört mevsim kalınan Firdevs ve Cineyni gibi kasırlarda kullanıcıları tarafından basit onarım ve düzenlemeler yapılmıştır. Bu onarım ve düzenlemelere maruz kalan kasırlara, hafta sonu dinlenme yeri olarak gidilen Bakırkırı ve Zınнар

bahçelerindeki kasırlar da dahil edilebilir. İçlerinde dört mevsim kalınanlar ve belli zamanlarda gidilen kasırların dışındakiler boş ve bakımsızdır.

Son dönemlerde turistlerin ilgisine çeken Mardin için bu boş ya da periyodik kullanılan kasırlar, turistik tesis olarak kullanılabilir. Yöresel yemeklerin sunulabileceği açık (avlu), yarı açık (eyvan), havuz başı gibi otantik mekânlarıyla özgün bir lokanta, terasta veya avluda uyuma imkânı sağlayan pansiyon ya da küçük butik otel işlevleri verilebilir. Geleneksel Mardin şehir mimarisini gezmeye gelen ziyaretçiler çeşitli organizasyonlarla bu kasırlara yönlendirilebilirler.

Kasırların bazıları, aileler için daimi konut olarak düzenlenebilir. Şehir merkezinin kalabalığından bıkan aileler için şehir merkezine en fazla 10-15 km mesafedeki bahçeli villa görünümündeki kasırlar, bu işlev için uygundur.

Organik besinlerin çok revaçta olduğu son zamanlarda, geçmişte de olduğu gibi bugün de kasır bahçeleri organik tarım için çok elverişlidir. Suyu kurumamış kasırlarda gelişmiş sulama teknikleri ile az su kullanılarak, çok alan sulanıp organik meyve ve sebzeler yetiştirilebilir.

Yeniden işlevlendirmede, anıtın bütünlüğünün, mekânsal ilişkilerinin, tipolojik özelliklerinin zedelenip değiştirilmemesine özen gösterilmelidir. Kasırlara yeniden işlev verirken yeni mekânlara ihtiyaç duyulacaktır. Bu mekânlar tasarlanırken kasırların plan ve cephe düzeninin bozulmamasına veya değişikliğin en az düzeyde tutulmasına dikkat edilmelidir.

8.1.7. Çağdaş Ek

Kasırlara yapılacak eklemelere; yapının bütünlüğüne, geleneksel dokusuna, kompozisyonuna, dengesine ve çevresiyle uyumuna zarar gelmemesi durumunda izin verilmelidir.

Yapıda var olan eklemeler, yapının cephe ve plan düzenlemelerini bozmuyor; doku, renk, gabari gibi konularda yapı ile uyumluysa korunmalı; yapıyla uyumsuz, tarihi ve sanatsal değeri olmayan ekler ise kaldırılmalıdır.

Geleneksel Mardin kasırlarında ekler genellikle eksik olan servis mekânları ve yaşama birimleri olarak yapılmışlardır. Bu mekânlar, kasırın plan özelliklerini bozmadan, onu en az etkileyecek şekilde uygun bir yere yapılmalıdır. Eklerin kasır iç mekânında oluşturulması; strükture, plan kurgusuna ve cepheye zarar verecekse, bu mekânlar avlu içinde düzenlenmelidirler. Eklenen hacimler cephenin en az önem taşıyan kısmında değerlendirilmelidir.

Yeni eklemelerde kullanılacak yeni mimari öğelerin ölçü ve oranları, özgün dokuda yer alanlarla uygun olmalı; özellikle kapı ve pencere boşluk oranlarını korumalıdır. Kasır cephesinde yapılacak olan ek, kesinlikle yapının gabarisinden büyük ve baskın olmamalıdır.

8.1.8. Yeniden Yapım (Rekonstrüksiyon)

Rekonstrüksiyon işleminin yapılabilmesi için, yapının özgün hali hakkında bilgi verebilecek fotoğraf ve belgeler, rölöve ve teknik verilerin var olması gerekmektedir. Tümüyle yıkılmış, yok olmuş ya da harap durumda olan kasırların eldeki belgelere dayanarak yeniden yapımı özel durumlarda olabilir. Ancak bu yapılar tarihi değer taşımaz. Kasırların kopyasını inşa etme uygulaması tarihi açıdan

bir anlam ifade etmese bile, bir devrin yaşam biçimini ve mimari özelliklerini anlatması, geleneği geleceğe taşıması açısından önemlidir.

Yıkılan kasırlara ait korunmuş parçaların, kapı, pencere, kemer bezemesi gibi ayrıntıları özenle saklanmalı, bulunabilen tüm özgün parçaların yeni yapıda kullanılması sağlanmalıdır. Bu parçalar sağlamlaştırılarak korunmalıdır. Özgün parçaların yeni yapıda kullanılması rekonstrüksiyonun tarihi kasırla olan ilişkisini güçlendirecektir.

Kasırın bölümlerinden birinin harap olduğu diğerinin ayakta kaldığı durumlarda yeterli veri varsa bu bölüm yeniden inşa edilebilir. Bu yapım sırasında ana malzeme olan Mardin taşı kullanılmalıdır.

8.2. KAYNAKLAR

1. Ahunbay, Z. *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, Yem Yayın, İstanbul, 2007, 90-105.
2. Dalkılıç, N. *Geleneksel Diyarbakır evlerinde Plan Cephe Yapı Öğeleri Tipolojisi*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Ün. Fen Bilimleri Ens., Ankara, 129-140, 1999.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Murat ÇAĞLAYAN

Doğum Yeri: Mardin

Doğum Tarihi: 21.05.1984

Medeni Hali: Bekar

Yabancı Dili: İngilizce

Eğitim Durumu (Kurum ve Yıl)

Lise: Mardin Milli Piyango Lisesi (2002)

Lisans: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi

Mimarlık Bölümü (2006)

Çalıştığı Kurum/Kurumlar ve Yıl:

Tahincioğlu Holding Nida İnşaat (2006-2007)

Mardin Valiliği (2007-2009)

Mardin Artuklu Üniversitesi (2009-)

EK 1:
İNCELENİLEN KASIRLARIN HARİTASI

EK 2:
İNCELENİLEN KASIRLARIN PLAN, CEPHE, KESİT VE
FOTOĞRAFLARI

Akkoyunlu hükümdarı Kasım Bey'in kızlarının adına yaptırdığı kasırlardan biri olduğu söylenir. İki katlıdır. Üst katı son ahşap kirişlemeli olup, son dönem ekidir. Hala ilk sahipleri tarafından kullanılmaktadır.

İki katlı olan kasır, harabe durumundadır. Kimsenin sahiplenmediği kasırın üst katı yıkıktır. Havuzu, önünden geçen yol yüzünden kaybolmuştur.

FAHRİYE KASRI	EK 2
KALE ARKASI YALIM KÖY MEVKİİ	ÖRNEK NO:3

Akkoyunlu hükümdarı Kasım Bey'in kızlarının adına yaptırdığı kasırlardan biri olduğu söylenir. İki katlıdır. Üst katı yıkıktır. Mirasçıları çok olup, sahip çıkılmayan bakımsız kasırın mülkiyeti Bağcılar Ailesi'ne aittir.

CİNEYNİ KASRI	EK 2
MARDİN MERKEZ, ENSAR MAHALLESİ	ÖRNEK NO:4

Mülkiyeti Mungan Ailesi'ne ait olan kasır hala aynı aile tarafından kullanılmaktadır. Son dönem geleneksel Mardin evi mimarisini yansıtan son iki katı hicri kitabeğe göre 1313 (1895) yılında kasıra eklenmiştir. Eyvanının suyu kurumuştur.

13. yy Artuklu döneminde sultanların yazlık mekânı olarak yapılan kasır, incelenenler arasında en büyük eyvana sahip olması ile dikkat çekicidir. Büyük selsebilli eyvanının iki yanında da küçük selsebilli eyvanlar yer alır fakat günümüzde bu iki eyvan açıklığı duvarla kapatılmıştır. Müştemilatla beraber iki katlı olan mülkiyeti Ensari ailesine ait kasır, hala bu aile tarafından kullanılmaktadır.

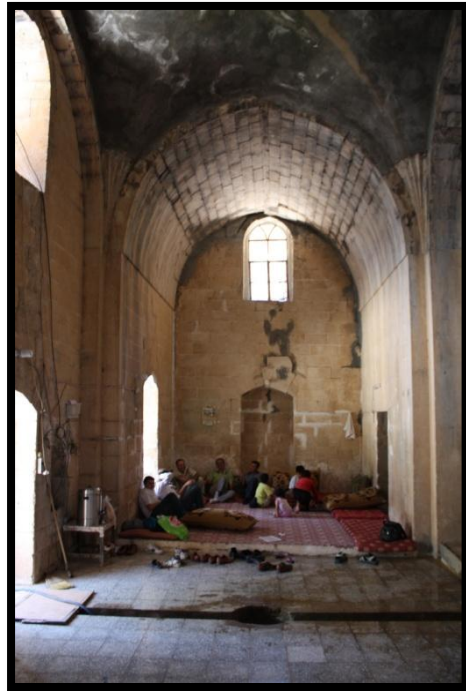

SÜLEYMANBEG KASRI**EK 2**

MARDİN, BAKIRKIRI MEVKİİ

ÖRNEK NO: 6

Osmanlı'nın Mardin'deki paşası olan 18 yüzyılda yaşamış Süleyman Beg'in kasrı yaptırdığı söylenir. Selsebilli eyvanının iç mekânda "ters T" tipinde yapılmış tek örnek olması ile dikkat çekicidir. Tek katlı olan yapı, Mirzaoğlu ailesi tarafından satın alınmıştır. Hala kullanılmaktadır.

AYBAR KASRI

MARDİN, BAKIRKIRI MEVKİİ

EK 2

ÖRNEK NO: 7

Süleymanbeg Kasrı'nın doğusunda olan Aybar Kasrı'nın da Süleyman Paşa tarafından yaptırıldığı söylenir. İl sahibi Aybar ailesi olan kasır şu an Mirzaoğlu Ailesi'ne aittir. İki katlı olan kasrın üst katı yakın dönem ekidir.

Özgün hali tek katlı olan kasıra yakın dönemde ilave kat yapılmıştır. Çamurtaş Ailesi tarafından sonradan satın alınmıştır.

YERSEL (BEYT'ÜL HAKİ) KASRI	EK 2
MARDİN, BAKIRKIRI MEVKİİ	ÖRNEK NO: 9

Mülkiyeti Yersel Ailesi'ne ait olan kasrın özgün hali tek katlıdır. Üst katı son dönem ekidir. Suyu kurumuştur.

VAKFİYE KASRI

EK 2

MARDİN, BAKIRKIRI MEVKİİ

ÖRNEK NO: 10

Mülkiyeti Vakıflar'a ait olan kasrın üst katı bir dönem yıkılıp yeniden yapılmıştır. İki katlıdır. Kiracı aile kullanmaktadır. Suyu az da olsa akmaktadır.

SADİOĞLU (BEYT'ÜL SADIYE) KASRI	EK 2
MARDİN, BAKIRKIRI MEVKİİ	ÖRNEK NO: 11

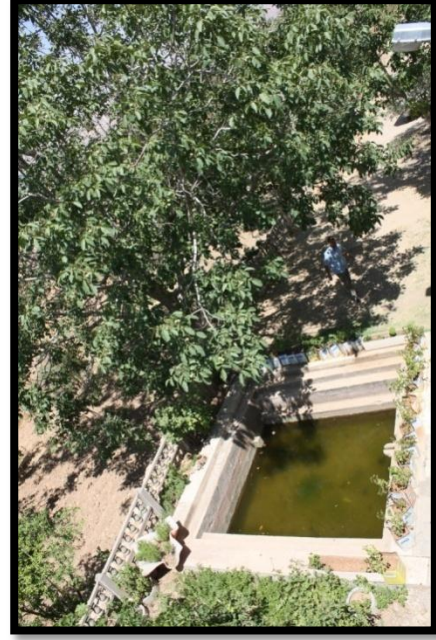
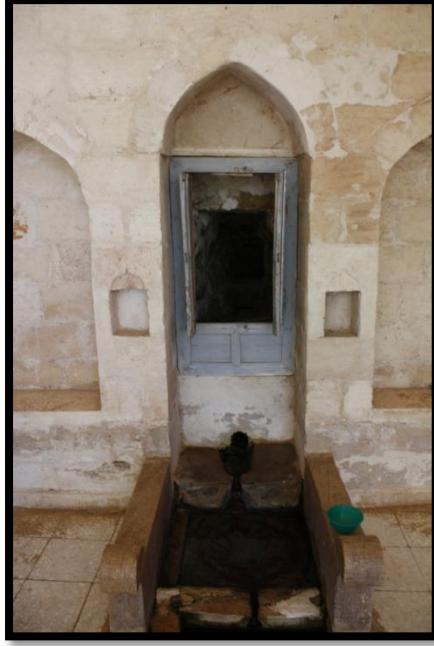
İki katlı olan kasır, cephesinde bazalt ve kalker taşının birlikte kullanıldığı tek örnektir. Mülkiyeti; kasırın ilk sahipleri, Sadioğlu Ailesi'ne aittir. Az da olsa suyu akmaktadır.

BEYT'ÜL HİNDİ KASRI	EK 2
MARDİN, BAKIRKIRI MEVKİİ	ÖRNEK NO: 12
Tek katlı olan kasır, bakımsızdır. Mutfak bölümünün tonozu yıkıktır. Mirasçılarının fazla olmasından dolayı kimse sahip çıkmamaktadır.	

ŞATANA AİLESİ KASRI	EK 2
MARDİN, BAKIRKIRI MEVKİİ	ÖRNEK NO: 13
Özgün hali iki katlı ve çift selsebilli eyvanlı olan kasır, geçmişte kaya kayması sebebi ile üst katını ve bir eyvanı yıkılır. Onarım sonucu özgünlüğünü yitirmiştir. Şatana Ailesi'ne aittir.	

ABDULKADİR PAŞA KASRI	EK 2
MARDİN, BAKIRKIRI MEVKİİ	ÖRNEK NO: 14
<p>Osmanlı'nın Mardin'deki Paşalarından Abdulkadir Paşa'ya ait olan kasır; günümüzde Paşaoğlu Ailesi'ne aittir. Eyvanındaki kitabede hicri 1316 (1898) de onarıldığı yazmaktadır. Muhtemelen son dönem Mardin mimarisi tarzındaki üst katları bu tarihte eklenmiştir. Kasır ile bakıcı aileler ilgilenmektedir.</p>	

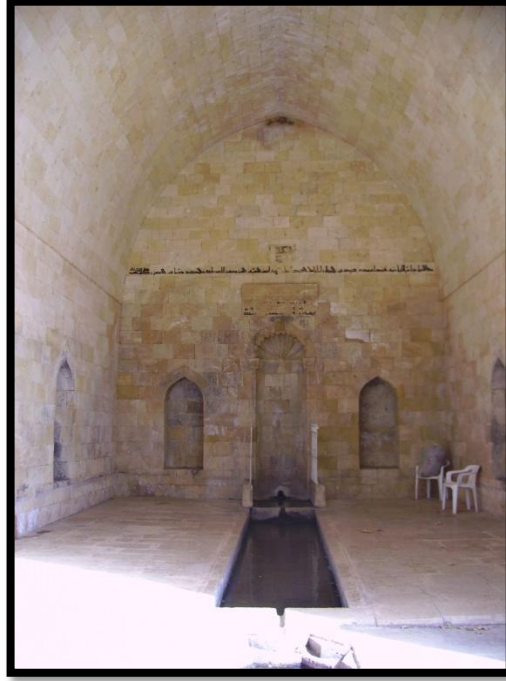
BAHRILTOR KASRI	EK 2
MARDİN, BAKIRKIRI MEVKİİ	ÖRNEK NO: 15
Mülkiyeti Nuhoğlu Ailesi'ne ait olan kasrın üst katları son dönem Mardin mimarisi tarzında yapılmış eklerdir. Bakımlı olan kasrın su sıkıntısı yoktur.	

MAHMUT ÖMERE KASRI	EK 2
MARDİN, BAKIRKIRI MEVKİİ	ÖRNEK NO: 16
Mülkiyeti Güler Ailesi'ne ait olan kasır, incelenenler arasında en küçük havuza sahiptir. Zamanla yanına ve üstüne ek birimler yapılmıştır. Bakımsız olan kasırın suyu kurummuştur.	

DEYRULZAFARAN MANASTIRI KASRI	EK 2
MARDİN, KALE KÖYÜ MEVKİİ	ÖRNEK NO: 17
Manastırın güneydoğusunda kalan iki katlı kasır, üzerindeki Süryanice kitabeye göre dönemin metropoliti tarafından miladi 1853 yılında yaptırılmıştır. Kasırın altındaki bahçelerde hala sebze, meyve yetiştirilir. Suyu akmakta olan kasır, bakımlıdır.	

SARAÇOĞLU KASRI	EK 2
MARDİN, ZINNAR MEVKİİ	ÖRNEK NO: 18

Mülkiyeti Saraçoğlu Ailesi'ne ait olan kasrı, bakıcı aileler kullanmaktadırlar. İki katlı olan kasrın suyu hala akmaktadır.

İSKENDER KASRI

EK 2

MARDİN, ZINNAR (PASPAÑOZ) MEVKİİ

ÖRNEK NO: 19

Artuklu Sultanlarına ait olduğu söylenen kasır, selsebilli eyvanın taş ağzındaki mukarnaslı nişi ve süslemeleriyle dikkat çeker. İki katlı olan kasırın ahır ve müştemilatı bulunur. Bakımlı sayılan kasırın suyu kurumak üzeredir.

168

ÇELEBİ KASRI

EK 2

MARDİN, ZINNAR MEVKİİ

ÖRNEK NO: 20

Mülkiyeti Beyt'ül çelebi ve Beyt'ül Müftü ailelerine ait olan kasrı, Atlı ailesi kullanmaktadır. Suyu kurumuş olan, özgün hali tek katlı kasrın üstüne ekler yapılmıştır.

HAC HİZMİ KASRI	EK 2
MARDİN, ZINNAR MEVKİİ	ÖRNEK NO: 21
Mülkiyeti Atlı ailesinde olan kasır çok müdahale görmüştür. Üstünde ve yanında ekler vardır. Sahibi olan aile tarafından kullanılan kasırın suyu hala akmaktadır.	

BEGENE KASRI	EK 2
MARDİN, ZINNAR MEVKİİ	ÖRNEK NO: 22
Artuklu sultanlarının (14.yy) yaptırdığı bu kasırın mülkiyeti onların torunları Artukoğlu (Beyt Artuk) Ailesi'ne aittir. Selsebilli eyvan tek başına kasırın kendisidir.	

BİRKİTÜL CEMEL KASRI	EK 2
MARDİN, ZINNAR MEVKİİ	ÖRNEK NO: 23
Mülkiyeti kasırın ilk sahibi olan Uncu Ailesi'ne aittir. İki katlı ve bakımlı olan kasırın suyu hala akmaktadır.	

BEYT'ÜL DIKKAK KASRI

EK 2

MARDİN, ZINNAR MEVKİİ

ÖRNEK NO: 24

Mülkiyeti olan Uncu Ailesi'ne ait olan kasır tek katlıdır. Uncu ailesi tarafından kullanılmaktadır, kasırın suyu kurumuştur.

EK 3:

KASIRLARIN DEĞİŞMİŞLİK DURUMU HARİTASI

- **Değişmemiş** (plan ve cephe türleri değişmemiş, ekleme ve bölünmelerin çok az olduğu kasırlar),
- **Az Değişmiş** (ekleme, bölünmelerle plan ve cephe düzeni bozulan ancak özgün hali tespit edilebilen kasırlar),
- **Çok değişmiş** (ekleme, bölünme ve yıkımlarla plan ve cephe düzeni tamamen değişmiş özgün hali hakkında sağlıklı veriler bulunmayan kasırlar) olarak sınıflandırılmıştır.

KASIRLARIN DEĞİŞİMLİK DURUMU HARİTASI

1. RAVZA KASRI
2. AYN SINCE KASRI
3. FAHRİYE KASRI
4. CÜNEYNİ KASRI
5. FIRDEVS KASRI
6. SÜLEYMANBEG KASRI
7. AYBAR KASRI
8. ŞEMSETTİN ÇAMURTAŞ KASRI
9. BEYT ÜL HAKİ (YEİSEL) KASRI
10. VAKİFİYE KASRI
11. BEYT ÜL SADIYE KASRI
12. BEYT ÜL HİNDİ KASRI
13. BEYT ÜL SATANA KASRI
14. ABDULKADİRPAŞA KASRI
15. BAHIRULTOR KASRI
16. MAHMUT ÖMERİ KASRI
17. DEYRULAFARAN KASRI
18. SARAÇOĞLU KASRI
19. İSKENDER KASRI
20. BEYT ÜL ÇELEBİ KASRI
21. BEYT HAC HİZMİ KASRI
22. BEĞENE KASRI
23. BİRKİT ÜL CEMEL KASRI
24. BEYT ÜL DİKKAK KASRI

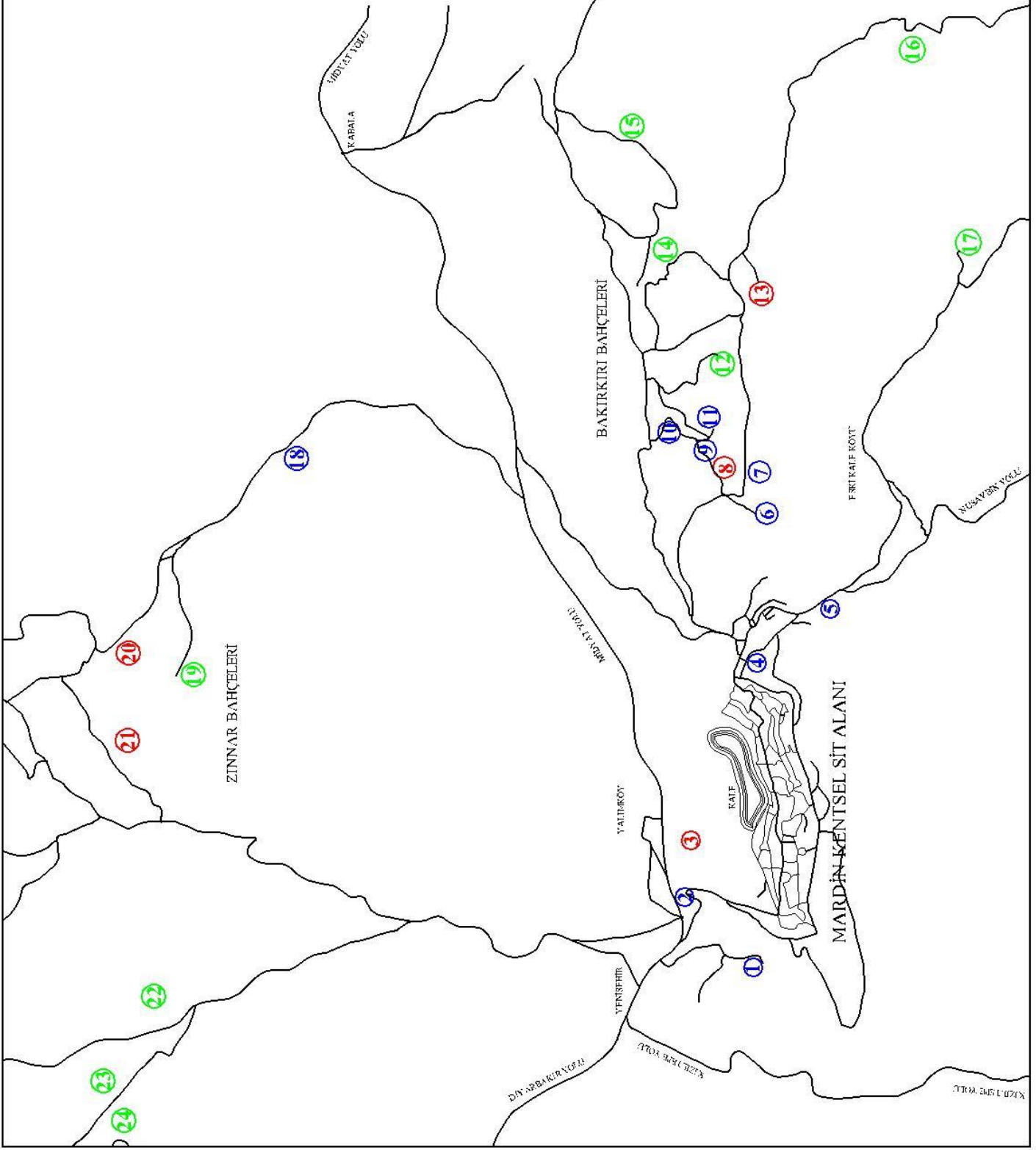
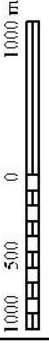
DEĞİŞMEMİŞ

AZ DEĞİŞMİŞ

ÇOK DEĞİŞMİŞ

EK 4:

GELENEKSEL MARDİN KASIRLARININ YAPISAL DURUM HARİTASI

- **İyi durumda olanlar** (duvarlarda, döşemelerde ve taşıyıcılarında sorun görülmeyen kasırlar);
- **Orta durumda olanlar** (duvar ve döşemelerinde hasar görülmeyen, sadece damda ve tonozlarında hasar görülen kasırlar);
- **Kötü durumda olanlar** (kasırın bir bölümünün duvar ve tonozlarında hasar görülenler);
- **Harebe olanlar** (yapının büyük bölümünün duvar, döşeme ve taşıyıcılarında hasar var ise, bir bölümü yıkık olanlar).

EK 5:

GELENEKSEL KASIRLARDA ÖNERİLEN RESTORASYON TEKNİKLERİ HARİTASI

- **Rekonstrüksiyon önerilen kasırlar** (strüktürel durumu harabe olup, onarılması güç olanlar)
- **Sağlamlaştırma, Bütünleme, Sağlıklaştırma, Yenileme, Temizleme önerilen kasırlar** (strüktürel durumu kötü olan, konfor şartları yetersiz, plan ve cephe düzeni değişikliğe uğramış, malzeme bozulmaları görülenler)
- **Sağlamlaştırma, Sağlıklaştırma, Yenileme, Temizleme önerilen kasırlar** (strüktürel durumu kötü veya orta, konfor şartları yetersiz, plan ve cephe düzeni az değişikliğe uğramış, malzeme bozulmaları olanlar)
- **Sağlamlaştırma, Temizleme önerilen kasırlar** (strüktürel durumu iyi, konfor şartları yeterli, değişikliği az olan, malzeme bozulmaları görülen kasırlardır.)

